

Irodalmi Jelen

XXII. évfolyam, 243. szám

2022. JANUÁR

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szőcs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szőcs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **MIKALOJUS KONSTANTINAS CIURLIONIS**

(1875–1911) festménye

Böszörményi Zoltán

Levél

*suttogásod oly meleg
benne van villanó mosolyod
forró leheleted
szemed tüzes fénye
a lángolás
mely átsegít az idő szakadékain
az öröm lázas türelmetlensége
a várakozásteli boldog kapkodás
a tenger türkizkék remegése
madarak szabad röpte
lombok halk zenéje
önfeledt nevetésed
ajkad szélén a kimondatlan szó
vörös rózsák lobogó vére
kitárulkozó lényed
a tavasz mely beteljesülésre vár
az örök ígérete
a halhatatlanság*

Szil Ágnes

A szív fölé, a logó alá

Sokat késett idén a tavasz, még alig két hete is fagyos föld kopogott az ember lába alatt, most meg szinte égeti a nap az ember hátát, ha nem árnyékban dolgozik. Egyszerre virágzik a hóvirág meg a krókusz, és ha elég jó szeme van az embernek, akkor már felfedezheti az árokpartokon az ibolya bimbóit is.

A málna is megugrott, a tavalyi fürtök helye alatt ott duzzadnak az élénkzöld kis rügyek, Karcsi most azokkal bajol, vágja le ferde metszlapot hagyva, hogy ne álljon meg rajta az eső. A tiszteletes asszony kölcsönadta a saját metszőollóját, mert a Karcsiét életlennek találta, roncsolja a szöveteket, azt mondta, és hogy tessék rendes szerszámot használni. A tiszteletes asszony fiatal, olyan harminc lehet, de Karcsi nem mer röhögni, hogy milyen szerszámot használna szívesen, úgy általában mi jut eszébe erről a szóról, hanem hátat fordít, úgy vigyorog, tapossa le a munkavédelmi bakancssal a már letermett vesszőket.

Igazából nem a málna végett jöttek, hanem pakolni a köveket, mert a tiszteletes asszony férje, az asztalos, kitalálta, hogy teraszt fog készíteni, ahhoz kellett megtisztítani a terepet, kiemelni a végre megmutatkozó hagymásokat, kitakarítani a fűszernövényeket, feldarabolni és a komposztra hajítani a magát megadó levendulát. A szomszéd, aki megállt az ocsmány palakerítés mellett, azt mondta óvatosan a házaspárnak, hogy felesleges ennyi pénzt és energiát beleölni a kertbe meg a házba, úgyis elhelyezik őket máshová, pár év múlva, és akkor minden, amit csináltak, itt marad, haszontalanul. Az asztalos csak mosolygott, a tiszteletes asszony meg kihozott egy albumot az előző szolgálati helyek képeivel, aztán megmutogatta: ilyen volt, ilyen lett. A szomszéd bólogatott, elismerően füttyentett, mert látta, hogy ezt várják tőle, aztán megjegyezte, hogy ha lehet, szüntessék meg a borostyánt a telekhatáron, mert már elege van abból, hogy a levelet átfújja

hozzájuk a szél. Az asztalos elkomorodott, a felesége pedig azt mondta, hogy ez természetes, akármikor letépik, amikor csak szeretné, csakhogy a pala rákkeltő, és akkor rá kell szegelni valami nádpallót, hogy szebb legyen. A borostyán amúgy is örökzöld, nem kell utána takarítani a leveleket. A szomszéd hazament, az asztalos pedig előkereste a telefont, föltette a szemüvegét, és felhívta az első kertépítő számát az arany oldalakon.

Karcsi főnöke örömmel ment ki terepszemlére, egyetlen napot kért, hogy mindent megoldjon, egy pillanat alatt veszik ki az öreg fákat, egyengetik a talajt, már kint is volt a térkő, épp akkor emelték le a teherautóról valami furcsa kis szerkezettel, amit Karcsi nem ismert. A málna metszése menet közben merült fel, a tiszteletes asszony nem szeretett hajladozni, csak az elismeréseket bezsebelni, amit a lekvárért meg a szörpökért kapott, így aztán akadt tennivaló két-három napig a munkás számára. Igaz, hogy így kimaradt a láncfűrész-kezelő tanfolyamról, de ott megígérték, hogy igazolják neki a jelenlétet. Antiék, akik mellette ültek az iskolában (két megtermett, jó negyvenes, alig fértek meg hárman egy padban, le nem vette a kabátot senki, hogyisne, még elviszi valaki, egyforma volt az egész csoportnak, a kegyes szívű önkormányzat logójával) aláírtak helyette bal kézzel, pedig jobbal is alig tudtak, eszébe sem jutott számolni senkinek, így aztán nem tűnhetett fel a hiány. Antiék már sehol sem kaptak munkát, Karcsit barátságosan hátba verték a kocsmában, amikor összefutottak, és azt mondták, hogy ne búsuljon, hogy a tulaj elveszi a felét, marad így is épp elég.

Karcsi tehát napokig a főutca melletti telken dolgozott, vágta a borostyánt, a létra billegett a kerti tó felett, azt is a tiszteletes asszony ásatta, tavalyelőtt, amikor ide kerültek, de akkor még valaki mást vettek fel, aki azóta meghalt. A kövek szépen bemohásodtak, az árnyékos részen elburjánzott a páfrány, a most virággirlandokat lengető mogyoró alját benőtte a nyári ibolya. Ilyen senkinek nem volt a faluban, azt az előző szolgálati helyről hozta a tiszteletes asszony, akinek a férje szívta a fogát, hogy már megint valami új vállalkozást kell kiépíteni. Most is morgott, az

ebéd miatt, mert a tiszteletes asszony temetett, a férj meg éhen maradt, a tiszteletes asszony (neki Margó) megjegyezte, hogy elég baj, hogy diétáznia kell. Az asztalos azt dörmögte, hogy nem ehet liszteset, de a kocsonyát, azt például nem tiltja semmi, lecsúszik kenyér nélkül is. Az asszony bevonult a házba, letette a posztókabátot, lecserélte biztosan a vastag, fekete ruhát, aztán kinyitotta a konyhaablakot, onnan gomolygott elő a palacsinta-illat, ki a kertbe, eltalált Karcsihoz is, aki a Leier téglakövnön ülve eszegette a két vastagra szelt kenyér közé helyezett tegnapi oldalast. A felesége pakolt neki savanyúságot egy kis műanyag dobozba, olyan hordóba dobálósat, ami nyersen marad, attól olyan egészségesek, meg persze a pálinkától, de ezt a munkás csak magában tette hozzá. A tiszteletes asszony kiment Karcsihoz, melegítőben volt, teljesen úgy nézett ki, mint egy ember, két papírvékony túrós palacsintát hozott, és Karcsi azt mondta, nagyon kedvesen, hogy ő is inkább a kocsonyát, ha lehet. Az asszony felkacagott, visszafordult a konyhába valami tegnapi maradékért, és Karcsi mellé tett egy polifoam lapot is, hogy inkább üljön át arra. Másnap elhozta a napköziből a saját gyerekével Karcsikát, nézett nagyot a tanítónő, hogy micsoda Benetton-reklám, és a két kiskölyök az árokban jött végig hazafelé, száraz volt az árok, napok óta nem esett, és a tiszteletes asszony arcáról nem kopott le a szinte állandóan ott uralkodó derű. Itthon még olvastak a gangon, amíg az asztalos áttanulmányozta a népújságot, aminek újabban hírlap a neve, a gyerekek aztán legóztak, és végül koráste lett, Karcsi ügyetlenül megállt a küszöbön, hívogatta a fiacskáját, akinek nem akarózott hazamenni. Harmadnapon Anti unokája az iskolában pofon verte Karcsikát, hogy barátkozzon inkább azzal a nyúzott, fehér patkánygyerekekkel, Karcsika vérző orral tiltakozott, és bizonyágképpen nyakon vágta a tiszteletes asszony fiát, korához és az eddig elszenvedett bánásmódhoz képest tapintatosan, hogy ne essen baja, de a kisfiúnak így is taknya-nyála összefolyt; aztán majdhogynem rendben volt minden, kivéve persze, hogy Karcsi negyednapon, amikor már tényleg alig volt mit csinálni a kertben, levetett baseballsapkával, tekin-

tetét a földre szegezve bocsánatot kért, idegesen, aztán végiggreblyézte az amúgy is tiszta területet.

Nunc dimittis servum tuum, mondta réveteg mosollyal a tiszteletes asszony, és Karcsi azt válaszolta, hogy elnézést, de ezt nem érti. Szanszkritul beszélt hozzám, vagy valami ilyesmin, dúdolta bele a saját asszonya arcába később ezt a félmondatot a férfi, amit valahogy megjegyzett, érdekes dallama van, beletette a vattadzseki zsebébe az ezrest, amit dugiban kapott, a szív fölé, a logó alá. A tiszteletes asszony azt mondta, ebből vehet nőnapra virágot a feleségének meg a kislánynak, és válasszon nyugodtan a kiásott hagymákból is. Majd hívják a fővállalkozót, mondta az asztalos is, aki az ezresről nem tudott, és már nyitotta ki az utcaajtót. Karcsi kitolta a zörgős biciklit, ajánlotta magát fűnyírásra, fákat metszeni, lemosó permetezésre, illedelmesen elköszönt, és közben azt gondolta, hogy szakadt volna anyátokba az a smucig fejetek, meg hogy másnap estefelé azért visszajön, és bedobja a postaládába a nevét meg a telefonszámát. Hamarosan megjelent a főnöke is, próbált nem a gyepre parkolni az utcán, őt a verandára is beengedték, ott kérdezte meg, mi legyen az áfával, és az asztalos azt válaszolta, hogy mi lenne, becsületes magyar ember ő, hát ki a francnak kell a számla, felezzenek.

Kürti László

láng és súly

*ne kérdezd, mi volt ez, nem bizonygatom.
bárkit ha faggatnál: szívtelen haszon.
bárki, ha értené, felkötné magát,
mert soha nem éri ennyi bizalom.*

*ne kérdezd, ki voltam neked,
meg nem mondhatom, ha túl leszel
sértettségem, ésszabályokon,
akkor beszéljünk újra. lány szívének
lángja van, a nőének megtartó súlya.*

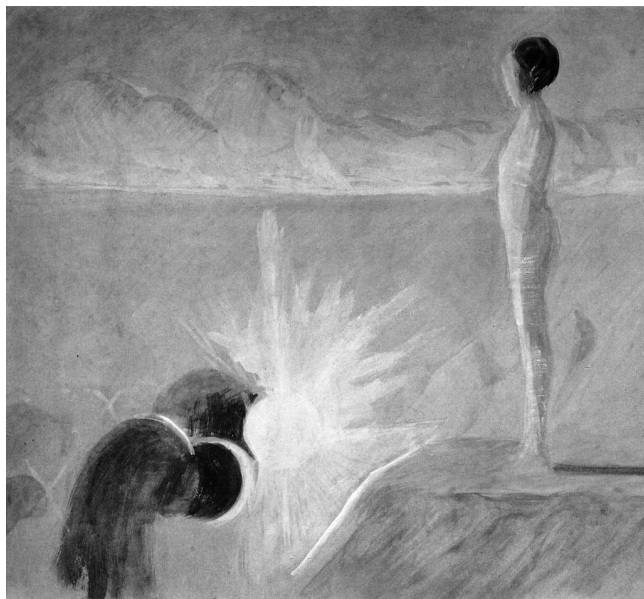
fantomfájdalom

*jó, hogy eltűntél, csak a fantomfájdalom,
ami éget, viszket.
talán az utolsó perc, hogy bele nem haltunk.
akár a sav, lemart rólam szorongást,
vágyat, mellkast, inget.
segíthet talán egy új évszak, magamra
zárom a lakást, gázt nyitok vagy emeleti ablakot.
üres utcákon nevetésemet kutató koldus,
kereshetsz,
nem járom a várost, nem megyek utánad,
de jó, hogy takarja maszk az arcodat, szádat.
jó, hogy fel nem ismerlek többé,
hogy a szív helye sötétlő, betömheterlen
gödör, még ha éget is, de ennyim megmarad utánad.*

farsang után

*vad farsang után jön a böjt,
de én ölelni vágyom.
most szentesül az is, ki ölt,
kihordja bűnét lábon.
majd megszüli a bűntudat,
a hétköznapi bűnöst.
törött üvegen fémkupak,
torz jel a két kezünk közt.
csak mezítláb jár itt, aki
messiás vagy csontrészeg.
bár úgy tudom, hogy itt lakik,
de mért, hogy én is vérzek?
talpamból ömlik itt a sár,
vagy föld, vagy húgy, mi kéne?
maradj csöndben, te bölcs számár,
kijózanodsz estére!*

MIKALOJUS KONSTANTINAS CIURLIONIS
(1875–1911) festménye

Nádasi Krisztina

Akkor kell, amikor kifújod a levegőt

A nő rémülten meredt a szemetesládára. Nem az élete, a sorsa, a megszületésének értelme veszett el a feneketlen és mocskos torokban, hanem mindössze az a tíz perc, amikor a nap melegét élvezte volna be-behunyt szemén, miközben átjut a Szabadság híd budai oldalára.

– Segíthetek?

A fiatal férfi a Point gyorsétterem királykék egyenruháját viselte, úgy nézett ki, mint egy tengerészgyalogos pilóta. Fekete haja rövidre vágva, szikár alakján, vékony csípőjén feszült a vászon. A nő ismerősnek találta markáns állát, horgas orrát, a sűrű szemöldök alatt megcsillanó csokoládébarna szemeket. Harmincöt körülínek tippelte, jó néhány évvel fiatalabbnak, mint ő maga. Emlékeztette valakire – vagy tán valamire, lelki szemei előtt rácsok jelentek meg, rácsok mögé tessékelt, megcsalt vágyak.

A férfi várt.

A nő beletúrt vállig érő, sötétszőke hajába, a füle mögé igazított egy tincset. – Nem hiszem, hogy segíthetsz. – A hatalmas, szürke ládára mutatott, amelynek fedele résnyire nyitva állt. – Kidobtam a kávé.

– Tessék?

– Elgondolkodtam valamin, és közben visszahoztam a tálcámat, gondosan belekotortam mindent a szemetesbe. Beleértve az érintetlen pohár kávé is.

A szellő frissen sült, piros gyümölcsös *galette* illatát sodorta feléjük a francia pékség felől, a nőben azt a zavaros képzetet keltve, hogy a férfi ily édes és savanyú, mint a szeder. Ahogy az megvakarta állát, borostája sercegett, s a nő szemei előtt a kerek szederszemek gyöngyei jelentek meg egy tövises bokorban. Éhesen nyelt, holott az imént ebédelt.

A férfi megszólalt.

– Várj itt. – Sarkon fordult. A nő pillantása a férfi keskeny csípőjén nyugodott, amíg az a nyitott ajtón át be nem lépett az étterembe. A szellő szellé válva tépte meg az étterem teraszán a sárga napernyőket. Ilyen színnel varrták volna a díszcsíkot a pilótaegyenruhára, ha az valóban tengerészgyalogos. A nő nyaka ívben hajlott hátra, ahogy az ernyőket számolta. Hat volt belőlük. Felsőhajtott, fázósan összehúzta magán fehér farmerdzsekijét. Visszatért az asztalhoz, ahol korábban evett, felkapta a széken heverő hátizsákját, majd a kövezett terasz napsütötte felére sétált.

– A kávéd.

A fiatal férfi állt mögötte, kezében papírpohár, szemében kérdés. A nő hajába akácfa száradt levele gabalyodott, elfordította arcát, a szél engedelmesen fújta hátra tincseit.

– Épp most jutott eszembe, hogy nem tudom, mire vártam – vallotta be a férfinak. – És... ez nagyon kedves tőled, álomban sem gondoltam volna... köszönöm.

– Nagyon szívesen. Láttalak itt már máskor is. Én... Benedek vagyok.

A nő elvette a kávéját. A férfi cukros és tejporos kis papírtasakokat nyújtott felé, de a nő megrázta a fejét.

– Feketén iszom, köszönöm.

– Nem árulod el a neved?

Mintha egy tükör tört volna darabjaira, a fémes csengés, a száz helyről visszaverődő valóság megborzongatta a nőt. Megrázta a fejét.

– Nem szeretném, ne haragudj. De... a kávéért tényleg hálás vagyok.

Benedek kifújta a levegőt. A mellettük lévő szék háttámlájára tette a kezét, talán zavarában, talán támaszt keresve. Most először nem úgy tűnt, mint aki felszállásra készül. A szavak karcolan törtek fel torkából:

– Jó, hát akkor... viszlát.

A férfit megcsapta a nő kényszeredett mosolya, villáskulcsként ütött bordái közé a visszautasítás, mindketten fájtak, ahogy hátat fordítottak. A nő ügyesen áltatta magát, ebben volt a legjobb, ez csupán gesztus, a férfinak nem akadt sok dolga így kora délután,

és egy kávé önköltsége valószínűleg néhány forintban mérhető, még a Fővám téri bérleti díjak mellett is.

Mégis, ahogy elhaladt a játszótér mellett, elmosolyodott. Ismét a béklyóira gondolt, ahogy összetört a jövője öt évvel ezelőtt, majdnem öt évvel ezelőtt, négy év volt és kilenc hónap, nem akarta számolni, elege volt, elege volt akkor és azóta, úgysem fogja megérteni, legfeljebb elfogadni, ez volt a kulcsszó, a divat: az elfogadás.

A nő még ki sem ért a hídra, amikor megcsörrent a telefonja.

– Iréne, láttad? – Az egyik segédszerkesztő szólt bele.

– Mit?

– Az a nacionalista pártszóvivő ledarálta a könyvünket!

A nő szeme előtt vagy egy tucat arc jelent meg, sorban futottak balról jobbra, sok-sok kis profilfotó, öltönyös-kosztümös kampányfotók, de még mielőtt megállapodott volna bármelyikükön, láng csapott fel és egy fehér borítás könyv gyulladt meg. Pontosan egy darab. Az a darab.

– Nem! – fújta Iréne. – *A két herceget?*

– Azt bizony! Öt perce jelent meg a posztja a közösségi médián, és már nem bírjuk kapkodni a telefont!

– Nyugi, Olga, itt vagyok a hídon. Most lerakom, megnézem gyorsan a híreket!

Iréne azt tervezte, lassan baktatva, kávé t kortyolgatva tér vissza a szerkesztőségbe, de a sors átszabta a mai nap ruháját. Már a szemetesbe dobott teli pohárnak intő jelnek kellett volna lennie, hogy ebből nem lesz nyugodt sétálgatás; a pilótának beillő Benedek fölöslegesen volt gáláns, hisz a hír alaposan felpumpálta a nő vérnyomását, hatékonyabban, mint bármennyi koffein. A hídkorlát mellé érve a nő a mindig ott ücsörgő hajléktalan elé guggolt, és a földre helyezte a papírpoharat.

– Friss feketekávé, egészségére! – mondta, majd szaladt tovább, mobilján az internetes cikkeket olvasva. Mire a budai oldalra ért, már mindent tudott.

– Nyomjunk még tízezer példányt! – hangzott az első utasítása, amint beért a szerkesztőségbe.

– Elég lesz annyi? – kérdezte Misi, a korrektor, felnézve drótkeretes szemüvege felett.

Iréne elvigyorodott. A magas belmagasságú, irodának átalakított lakás első szobájában Misin kívül még három kolléga nézett rá várakozóan. Az izgalom ott csilingelt a szemekben – a nő tisztában volt vele, hogy minden kollégája tudja, szörnyű ugyan, hogy ledarálták egy könyvüket, de a mai világban ez azt is jelenti, napokon belül a rendelési listák élére ugrik a kötet.

Olga érkezett a marketingesek irodája felől. Az alacsony, kerek arcú, szemüveges nő csak úgy ontotta magából az öröm energia-hullámain.

– Máris négyen kértek interjút!

Ned lassan csukta be *A két herceget*.

– Anyu, miért adtok ki ilyen szemetet?

Iréne befejezte az e-mail utolsó mondatát. Hümmögött.

– Anyu?

A nő végre felnézett kamasz fiára. Ned vele szemben ült a piros kagylófotelben, kék farmerba bújtatott, hosszú vádlíja átvetve a karfán. Tizenhat évesen magasabbra nőtt, mint az anyja, és éppoly daliás volt, mint az apja... Az apja. Iréne elkomorult.

– Ez nem szemét, kicsim, ez érzékenyítő gyerekirodalom.

– Mi? Te hiszel ebben? – fújt egyet a fiú, félhosszú haja meg-lebbent divatos szemüvege felett. Felállt a fotelből, és a konyhába ment. Iréne csodálattal bámulta. Annak idején nem tudta, Ilija lába és feneke miért olyan izmos, egyszerűen tetszett neki a férfi. Persze szerencsés volt a genetikája, de a sport is kellett, Ned a focidzéseken izmosodott így meg, a rengeteg futással és guggolással.

– Nézd, kicsim, akármit is mondanak a pszichológusok, egy kisgyerek igenis tudja, a fiúkhöz vagy a lányokhoz vonzódik. Én mindkettőtöket megkérdeztelek annak idején, nem is tudom, talán ötéves korotokban.

A kamasz fiú visszafordult. Beletúrt puha, fekete hajába, és feljebb tolta keskeny orrán a szemüveget.

– Ez komoly? Nem emlékszem.

Iréne bólintott, és félretette a laptopot.

– Erről jut eszembe, a húgod merre van?

– Szolfézson. Mindjárt jön. Vacsora?

Iréne megdörzsölte a homlokát. Tisztában volt vele, hogy ez nem számonkérés vagy szemrehányás, mégis az a gondolat vetődött fel benne, jó anya-e. Elég jó anya-e. Lehet-e elég jó anyának lenni, amikor az ember napja másból sem áll, mint menekülésből és információ-visszatartásból, görcsből és hitből.

– Azt hiszem, nincs itthon semmi. Rendeljünk?

– Á, lemegyek inkább a Pointba, szerintem Susie-val is összefutok, hozunk valamit. Neked salátát?

Iréne fejében lefutott a napja, kockáról kockára, villámgyorsan.

– Nem is tudom. Inkább hozzatok valami kiadós szendvicset, sült szalonnával meg minden. Ez a mai interjú az RTL-nek különösen lefárasztott.

Ned tekintete elfelhősödött. Anyjához ment, és lehajolt, homlokon csókolta.

– Tudom, mennyire nem akartad – mondta lágyan. – Miért mentél mégis bele?

A nő a fejét ingatta.

– Azt mondták, vagy én, vagy senki, nem érték be a PR-osunkkal, pedig Ludvigot mindenki imádja. Minden riporter megkérdezi tőle, meleg-e.

– És az?

– Nem, de nem ez a lényeg, hanem hogy megkérdezhetik. Én meg... jó, oké, én vagyok az ügyvezető, de nem tulajdonos. Mindegyesetre úgy kisminkeltek, rám se lehetett ismerni.

– Ez nem igaz, anyu, nagyon szép vagy, a smink ezt csak kiemelte. Ha fenn lennél a neten, százan bejelölnének ismerősnek.

Iréne elfintorodott, *tessék, megcsináltad, az lett az életem, hogy én is hazudok, még csak nem is érted, szimplán miattad. A*

fiú a kanapé melletti komódhoz ment, és kivett a fiókból néhány ezrest.

– Szerinted – kérdezte az anyja – rám lehetett ismerni?

Ned megállt a mozdulatban.

– Ez a rövid szőke haj megfiatalít. Meg a neved is más, mióta... Ne parázz, anyu.

A fiú ezzel búcsút intett. Iréne percekig bámult a becsapódott ajtóra, igen, a neve is más, a haja is más, új önéletrajz, új állás, új város. Új gyerekek. Megrázta magát. Új jövő. Maga elé vette a laptopot, és folytatta a munkát. Az elmúlt héten mással sem foglalkozott, mint *A két herceggel*. Elolvasott minden véleménycikket, blogot és interjút. Különösen egyetértett azokkal, akik a náciizmus billogát nyomták a szélsőjobbos akcióra. Hogyan félhet bárki egy mesekönyvtől, amiben a herceg nem királykisasszonyt, hanem egy másik királyfit választ? Ilyen egyszerű ellenséget nevelni. Az is elég, ha ő is fiú, és koronája van...

Trillázott a telefonja.

– Anyu, elejtettük a vacsorát, bele a sárba, mit csináljunk?

Iréne felnyögött.

– Hogyan?

– Úgy érted, hogyan ejtettük el a kaját? Hát szaladtunk, megbotlottam, elvágódtam...

– Akkor ott van Susie is?

– Igen.

– Remek. Menjetek vissza szépen a Pointba, és meséljétek el, mi történt. Ha lány áll a kassza mögött, te mosolyogj rá szépen, ha fiú, akkor a húgod. Mutassátok meg a szottyot, és kérjétek helyette másikat. Adni fognak.

– Nem fognak!

– Ha nem adnak, rendelünk valamit a neten, és ihattok a vacsorához cidert. Az van itthon. Irány vissza, próbáljátok meg, jól tesz az asszertivitásotoknak.

Ned nem vitatkozott többet. Iréne bekapcsolta a tévét, és végigpróbálta a csatornákat, hol beszélnek a könyvről. Megint csörgött a telefon.

– Anyu, nem adtak másik kaját. Rendelsz akkor? Farkaséhesek vagyunk.

A tévében épp egy sportáruház reklámja ment, azzal a szlogenel, hogy pénzvisszatérítési garanciát vállalnak, mert náluk a vevő az első. A szabályos, hófehér fogsorral mosolygó lány láttán felment Iréne vérnyomása.

– Várjatok meg ott! Jövök!

A nő belebújt fehér sportcipőjébe, fogta a kulcsát és pénztárcáját, és kiviharzott az ajtón. Fejében az aranyzárga háttéren villogott a tengerészkék Point felirat, majd hirtelen szertefoszlott: a háza előtti járdán állt, az utca túloldalán a kiadó óriási logója a kapu felett. Elöntötte a hála, megköszönte Szent Borisznak, hogy él, hogy jól vannak a gyerekei, és hogy a munkahelyétől kétféle percre lakhat egy csodás lakásban. Átsietett a hídon a Fővám térre, be egyenesen a sarki gyorsétterembe.

A fekete Ned és a szőke Susan elkámpicsorodva álltak az ételkiadó pult végén, velük szemben morókus ábrázatú, kövér, harmincas nő. Iréne elővette a legmegnyerőbb mosolyát és felkészült a harcra.

– Üdvözlöm, én vagyok a gyerekek anyja – mondta az életunt nőnek. – És nagyon remélem, hogy el tudjuk rendezni ezt a kis problémát. Én tudom, hogy önöknek a legfontosabb az elégedett vásárló, és mi legalább hetente egyszer itt eszünk...

– Nem érdekel – vágott közbe a hájpacni. – Nem a mi hibánk, hogy a kölykök eldobták a cuccot, nem?

Üvegcsörömpölésként hatoltak Iréne-be az otromba szavak. Hátrahőkölt.

– Beszélhetnék az üzletvezetővel, kérem?

Bársonyos hang szólalt meg a válla fölött:

– Magdi, leszel szíves összeállítani a hölgy rendelését?

Iréne megpördült. Már a hang alapján tisztában volt vele, ki áll mögötte, mégis lemosta mellkasáról a kételyt a bizonyosság hulláma, ahogy meglátta a tengerészkék uniformist. Még a szeder illatát is érezte.

– Köszönöm, Benedek. Az se lett volna tragédia, ha nem kapjuk meg, tényleg a gyerekek... – kezdte a magyarázkodást, és

csak ömlött a szó a száján, még a reklámról is beszélt, de Benedek csendben maradt, így hamarosan Iréne is elhallgatott. Csak bámult a férfi csokoládébarna szemébe, és hirtelen fájoan belémart, hogy Benedek nem mosolyog. Melege lett. – Iréne vagyok – mondta sután.

– Iréne, a béke megtestesülése?

A nő összerándult. Méghogy béke. Szemfényvesztés.

– Honnan tudod?

– Épp ma néztem utána.

– Láttál... a tévében?

A férfi zsebre tette a kezét.

– Nem... Az egyik barátom ezt a nevet adta a kislányának. Híres vagy, csak én nem tudok róla?

– Nem-nem, dehogyis! – szabadkozott a nő, és hátralépett egyet. Egy pillanat alatt tél lett, holott az előbb még sütött a nap, a szél kivágta az étterem kék keretes ajtaját, benyúlt Iréne-ért, akinek semmi keresnivalója nem volt a férfi mellett, akinek a csípőjére feszült a vászonoverál. Semmi nem kezdődhetett itt, ez a vég volt, mindennek a lezárása, ez volt az, ami az után történt, Iréne-nek már csak a gyerekek maradtak – a gyerekek, akik érdeklődve figyelték a jelenetet. A vacsorájuk elkészült, Magdi finctorogva csúsztatta a pultra.

Ned odahajolt a barna papírzacskóért.

– Ugye nem köptél bele?

Magdi felháborodva tiltakozott, hátat fordított a fiataloknak, és visszament a konyhába. Léptei csattantak a praktikusan drapp járólapon, a bal szemrehányón, a jobb méltatlankodva.

Benedek ellépett Iréne mellől, becsukta a még mindig tárva lengedező bejárati ajtót. Amint kívül rekedt a szürkeség, jó ideig bámulta az üvegen túli lombokat, ahogy tépte őket a semmiből kerekedett szél, majd váratlanul visszafordult.

– Eljössz velem holnap este valahová?

Iréne-t életében másodszor támadta hátba valaki, aki vele szemben áll.

– Te... valóban azt kérdezted, hogy...?

A férfi bólintott. Első ízben mosolyodott el, mióta Iréne belépett a Pointba. A nő beleköthetett volna a zsarolás etikátlanságába, de végül más menekülőutat választott:

– Férjnél vagyok.

Benedek pillantása megrebbent.

– Nem ezt kérdeztem.

Iréne szíve akkorát dobbant, hogy belefájdult a mellkasa, lélegzete kihagyott. Gyűlölte a könyvet, hiába hozott a kiadónak pénzt és ismertséget, sutba dobta volna az őszinte érdeklődésért cserébe.

– Csak nem belsős infót akarsz? – kérdezte vékony hangon.

– Lehet – válaszolta Benedek kurtán.

A nő kifújta a levegőt.

– Oké, de nem biztos, hogy minden kérdésre felelni fogok. Gyere az irodába... hányra?

– Mondjuk hat? És az iroda címére is szükségem van.

Iréne a híd felé fordult.

– Csak átmész Budára, ott vagyunk a téren. Várj... – Elővette a pénztárcáját, és keresett egy névjegyet. Egyetlenegyet talált csak, a papírpénzek között, kicsit számárfüles volt az egyik sarka. A férfi elvette.

– Iréne Kovats. Hmm. Lehet, hogy tényleg lesz néhány kérdésem...

A nő keze megremegett, önkéntelenül nyúlt a névjegy után, vette volna vissza, elege lett az egészszől, nem akart többé sodródni, nem akarta, hogy mások gyurmázzák meg élete formáját. Aztán inkább biccentett a férfinak, és elindult kifelé. A gyerekek futva követték.

– Anyu, ez a pasas tökre hasonlít apura – mondta Susan, ahogy átvágtak a teraszon.

– Ja, csak alacsonyabb – morogta Ned.

– És izmosabb – tette hozzá Susan.

Iréne behúzta a nyakát. Ilija legutóbbi fotóira gondolt, meg a beszámolókra, hogy mivel tölti a napjait. Vértörös harag lepte el az összes férfival szemben. Nem szólt semmit, csak remélte, hogy a szendvicsében tényleg van szalonna. Dupla adag.

Iréne asztalán kimutatások heverték, ráadásul a sokadikat olvasta a számítógép képernyőjén. Felnézett a kopogásra. Akárki is volt az, a választ nem várta meg, benyitott. A nő ajka elnyílt – nem egy szerkesztő állt a küszöbön, hanem Benedek, farmerben és fehér ingben, frissen borotválva. A férfi becsukta maga mögött az ajtót; soha nem volt még ilyen kicsi az ügyvezetői iroda, a falak úgy dőltek Iréne felé, hogy fel kellett állnia, mintha dagályban törne a felszínre.

Benedek virágcsokrot húzott elő a háta mögül. Fehér krizantémok.

– Bizarrr választás – jegyezte meg a nő önkéntelenül.

– Jól ment az ingemhez. Hallgattam a megérzéseimre. Baj?

Iréne megrázta a fejét. A csokor után nyúlt, és beleszagolt – fűillata volt.

– Itt Magyarországon temetővirágként ismerik, de valójában a nyugodt életet szimbolizálja. A vörös krizantém pedig... az örök szerelem jelképe. Kínában.

Benedek megvakarta a tarkóját.

– Már akartam is kérdezni... honnan származol? Az Iréne olyan franciásan hangzik. De tökéletesen beszélsz magyarul.

– Ráhibáztál. A magyar pedig az anyanyelvem. A következő kérdés?

– Lenne kedved sétálni egyet?

Iréne meglepetten ölelte magához a virágot.

– Azt hittem, a könyvről akarsz kérdezni. Exkluzív interjú.

– Milyen könyv?

– Ó. Te tényleg nem tudod, ki vagyok?

Benedek hunyorított.

Iréne a tenyerébe döntötte a homlokát.

– Te jó ég, de hülye vagyok! Akkor... – A férfit nézett. – Akkor miért mondtad, hogy kérdezni akarsz?

– Egy randin mi mást csinálnak az emberek? Kérdezzünk, válasszolunk.

– Randi? – nyögte Iréne.

A tér azonnal kitágult, kicsiny kerubok röppentek be a szélesre tárt, magas ablakokon, arany fanfáron játszva a félreértés dalla-

mát. Meglebbent a hosszú függöny, Iréne vállára ült, megsimogatta az arcát, majd aláhullott.

– Na most már kíváncsi vagyok arra a könyvre – szólalt meg a férfi bársonyos hangján.

Iréne a polchoz lépett; roskadozott a kiadványaiktól, volt rajta néhány kötet *A két hercegből* is. Kihúzott egyet, és a férfinak adta. Benedek hümmögött a címlap láttán – régi óvodás mesékre emlékeztető színes ceruzarajz díszlett rajta: egy szőke és egy barna fiúarc profilból, fejükön korona –, aztán kinyitotta, és nélkülötött az olvasásnak, úgy, a kicsiny iroda közepén állva. Iréne önkéntelenül is mellé lépett, a könyvbe kukucskált. Benedek egy szó nélkül végiglapozta. Amikor a végére ért, megköszöörülte a torkát, és visszaadta a nőnek.

– Értem, de mi van vele?

Iréne meghökkent.

– Te nem olvasol híreket?

– Nincs időm ilyenekre.

– A telefonodon sincs közösségi média?

– Az életemben sincs.

Iréne szíve megrebbent.

– Azt hiszem, akkor csodásan fogjuk érezni magunkat. Nem akarok többet beszélni erről a könyvről.

Benedek elmosolyodott.

– Benne vagyok.

Iréne vízbe állította a krizantémot, még egyszer beleszagolt, aztán kilépett az irodájából. Intett a néhány kollégának, aki még dolgozott, majd kiment, és elindult lefelé a lépcsőn. Benedek egy lépéssel lemaradva követte.

– Miért adtad ki nekünk azt a vacsorát? – kérdezte a nő. – Amit a gyerekeim elejtettek.

Iréne körül lazább lett a levegő – a férfi már nem volt közvetlenül mögötte –, megtorpant és megfordult. Benedek több lépcsőfokkal feljebb állt, fölé tornyosulva.

– Mert megtehettem. És mert tudom, hogy tényleg gyakran jártok oda. Fontos az elégedett vevő.

– Ennyi?

– Véletlen alakult úgy, hogy elhívtalak. Hetek óta gyűjtöm a bátorságot, hogy megszólítsalak.

– Ó.

A férfi lejjebb lépett a lépcsőn, egyenesen a nő elé. Nem hasonlított pilótára, nem hasonlított Ilijára sem. A megelevenedett lehetőség volt, a valóság, talán az igazság, és Iréne mind a hármat akarta, annyira akarta, hogy a keze is ökölbe szorult. A férfi elnézően mosolygott.

– És igazam is volt az óvatossággal. Tüskés vagy, mint egy sündisznó.

– Talán okom van rá.

– Mind takargatunk valamit.

Iréne félrebiccentette a fejét.

– Te mit?

Benedek elvigyorodott.

– Talán én írom álneven ezeket a kínos meséket.

Iréne elnevette magát. Megfordult, és folytatta az utat lefelé a lépcsőn, a válla felett szólt vissza Benedeknek:

– Történetesen ismerem a szerzőt, de jó próbálkozás volt.

Felbaktattak a férfival a Gellért-hegyre. Öt perc séta után már is belátták a Dunát és fél Pestet.

– Gyönyörű helyen dolgozunk – jegyezte meg Iréne, ahogy a korláthoz lépett, tekintete a Point teraszát kutatta a folyó túloldalán. Rátámaszkodott a kőkerítésre, haját az arcába fújta a szél. A férfi melléállt, hátát támasztva a korlátnak. A nő tekintetét kereste.

– Nincs karikagyűrűd – mondta.

Iréne ösztönösen nyúlt a gyűrűsujjához.

– Elváltál? Vagy özvegy vagy?

A nő is megfordult, szintén a kőnek dőlt, a Dunának háttal.

– Egyik sem.

– De nem élsz a férjeddal.

– Nem.

– És nem is szereted?

Iréne keresztbe fonta a karját, és felnézett a Szent István-szoborra.

– Valóban kérdezel – jegyezte meg.

Benedek a keze után nyúlt. A nő testében ötezer idegvégződés robbant, csak érzett, nem gondolkodott, akkor sem, amikor a férfi ellökte magát a kőkorláttól, és magával húzta. A mellkasában mintha léggömböt fújtak volna; lebegett a megkönnyebbüléstől, hogy valaki arra vágyik, az ő bőrét érintse, hogy Benedek vágyik erre, hogy egy férfi végre azt adja neki, amiről álmodik.

– Ha megint szeretnék veled találkozni, igent mondasz? – kérdezte Benedek, ahogy tovább sétáltak az ösvényen.

A nő néhány másodpercig szótlanul nézett a férfi arcába, azon merengve, korábban miért nem tűnt fel neki, mennyire jóképű.

– Nem is ismerlek.

– De szeretnél megismerni?

– Igen.

– Nos, Iréne, én is. És éppen azért tettem fel ezt a kérdést, mert minden fronton lepattanok rólad. Ha fejezzük be itt és most, akkor inkább mondd.

Iréne belül nevetett. Kívül elmosolyodott.

– Nem – mondta. – Szívesen mesélek magamról, ne érts félre. Csak... magamnak való alkat vagyok. Mindenesetre... van két gyönyörű gyermekem, a fiút úgy hívják, Ned, a lányom neve Susan. Néhány éve élünk Magyarországon, eleve kiadóvezetőnek jöttem ide, régebben én magam is írtam meséket a gyerekeimnek. Mire vagy még kíváncsi?

Benedek megállt. Még mindig kézen fogva sétáltak, így Iréne is megállt vele együtt, vákuum keletkezett közöttük, húzta őket egymáshoz közelebb.

– Nem tudom – suttogta a férfi. – Őszintén szólva, legszívesebben... Olyan rég voltam randevún, elfelejtettem, hogy kell ezt.

Iréne beleszédült a ki nem mondott vallomásba, közelebb hajolt a férfihoz, ám ekkor egy kisfiú suhant el mellettük rollerrel, tönkretéve a pillanatot. A nő megköszörülte a torkát.

– Mert? – kérdezte.

– Mit mert?

– Miért voltál rég randevún?

- A munkám nem épp családbarát.
- Az éttermi meló? – csodálkozott el a nő.
- Sok órát dolgozom, inkább az a probléma.
- De most itt vagy.
- Elkéredzkedtem.
- Nem te vagy az üzletvezető?

Benedek felnevetett.

- Nem.

Megfogta Iréne másik kezét is. Hirtelen nagyon közel kerültek egymáshoz, Iréne legutóbb Ilijához volt ilyen közel, s annak is mi lett a vége, méghogy vége, sosem rázza le magáról a történeteket, erről a férfiről sem tud semmit, még a vezetéknévét sem.

Megrezzent a telefonja. Soha nem érdekelte, ki keresi, amikor elfoglalt volt, de ezúttal belekapaszkodott a kibúvóba. Kiszabadította kezét a férfi markából, és a farzsebéhez nyúlt, már oldotta is ki a mobil képernyőzárát. Ismeretlen profiltól kapott üzenetet, egy gomba alakban terülő sárga felhő piktogrammal jelölve.

Elsápadt.

Az élete robbant fel éppen.

Összeszorította a száját. Mintha nem is látta volna Benedeket, körülnézett, aztán fogta a telefonját, és belevágta a legközelebbi kukába.

- Mennem kell – hadarta a férfinak, és elrohant.
- De Iréne – nyögte Benedek. A kukához ugrott, és kihalászta a mobilt, megkereste az utolsó üzenetet, aztán a saját készülékéhez kapott, és indított egy hívást.
- Bálint? Akció van, szervezd a csapatot. Fegyveres konfliktus várható.

Iréne sikítva suttogetta a neveket. A valódi neveket.

– Itt van? – kérdezte Ned. A szobájából lépett elő, fehér bőrén, keskeny orrán halálmaszkként feszült a fekete keretes szemüveg.

Iréne arcáról jeges vízként ömlött le a megkönnyebbülés, ahogy meglátta a fiát.

- Nem tudom.
- Mennünk kell?
- Vesna itthon van?

A vécéartály hangosan ürült, Iréne lánya vágta ki a mosdó ajtaját.

- Most? – kérdezte.
- Azonnal – válaszolt Iréne.
- Még hozom a könyvemet.

A szőke lány berontott a szobájába, mire visszaért, hátán zsákkal, kezében vastag kötettel – *Az idő nyomában* –, bátyja már cipőben, kabátban állt az előszobában, hátán szintén táska. Iréne a komód legfelső fiókját rántotta ki, óriási köteg pénzt markolt fel, és Ned mellkasának nyomta.

- Úgy félmillió lehet. Tudod a dolgod.
- A titkos telefont elraktam. Nincs nálam sem a pénztárcám, sem a mobilom.

Iréne bólintott, és a lányára nézett.

- Az enyém az íróasztalon van – mondta Susan. – A digitális órák is.

Iréne olyan erővel vonta magához a lányát, hogy az feljajdult. A nő eleresztette, és a fiát ölelte meg.

- Tudjátok a címet, ugye? Nagyon vigyázatok magatokra. És ne fussatok. Ne nézzetek hátra. Ves... Susie, olvasd a könyved. Ne hívjatok, majd én megtalálalak titeket!

A két gyerek komolyan bólintott, feltépték az ajtót, és kisiettek.

Iréne az előszoba falának dőlt, és összeroskadt. Üres volt a feje, kitöltötte a semmi. Sokáig kitöltötte a semmi. Végtelenné nyúlt a ragadós idő, beszivárgott a szemzugán, a hallójáratán, a hajszájai gyökerein, be a fejébe, és elnémított minden képet. Maga sem tudta, fél óra volt vagy fél nap, mire beletolakodott egy gépfegyver sziluetdje, egy MP5K, agresszíven emlékeztetve rá a nőt, hogy dolgo van.

A kéz, mely felrántotta a padlóról, erős volt és kíméletlen. Iréne mosolygott, és megnyalta az ajkát.

- Hát itt vagy – duruzsolta.

A kopasz férfi állt vele szemben, akit várt, fekete farmerban és fekete kötött kardigánban, derekáról fémlánc lógott. Szeme is

fekete volt; nemcsak szembogara, hanem írisze is, a halál színe, a halálosztó színe, de Iréne kizárt minden egyéb lehetőséget, és megparancsolta a mosolyának, hogy maradjon.

– Hol vannak? – ugatta a kopasz férfi.

– Egyedül vagyunk – mormolta a nő, és kidüllesztette a mellkasát. Keble a férfi pólójához ért a nyitott kardigán két széle közt, a férfi szörcsögve szívta be a levegőt.

– Ribanc – köpte, és térdét a nő combjai közé fúrta, nekiszorította a falnak.

Iréne félig lehunytt szemmel nézett fel rá.

– Tudtam, hogy eljössz – mondta neki.

A férfi lejjebb húzta a gépfegyver csövét a nő homlokáról, végig az arcán, majd a nyakán. Lehajolt, és száját a nő ajkára tapasztotta, Iréne nyögdécselve csókolta vissza.

Mellettük a lakás bejárati ajtaja nyílt, és egy alacsony, szívós férfi lépett be.

– Főnök...

– A folyosón kéne örködnöd, Dragan! – csattant rá a kopasz, és mérgében megmarkolta Iréne mellét. Ugyanebben az egy pillanatban történt minden.

Kivágódott újra az ajtó.

– Tedd le a fegyvert!

– Add meg magad!

– Feküdj a földre!

Az alacsony zsoldos hasra dobta magát.

A kopasz férfi az ajtóra célzott.

A küszöbről egy ismerős ugrott be a lakásba, és ütötte ki a kopasz Branko kezéből a fegyvert. Még a kommandósok éjszín szelékében is tengerészgyalogosnak tűnt.

Benedek mögött hárman robbantak be a lakásba, az egyik a zsoldos hátára térdelt, a másik Brankót fogta le, a harmadik Nenad hálósobájába rontott be.

– Nincsenek többen – szólt oda neki Iréne.

A harmadik kommandós visszanézett a nőre, majd ellenőrizte a másik két hálósobát és a nappalit is, odabiccintve a főnökének.

Benedek otthagya Brankót, és Irénéhez lépett. Arrébb húzta, be a nappaliba.

– Jól vagy? Nem történt bajod?

A nő Benedek nyakába borult. Jó ideig nem szólt semmit, kapaszkodott, kapaszkodott az életbe, mert maga sem tudta, Branko mit tett volna vele, ha Benedek nem ér ide időben, hiába volt stratégiája, hiába tudta Ilijától, hogy Branko megerőszkolni szereti a nőket, hogy neki az az öröm, ha azt veheti el, amit nem adnak, ezért megúszhatja, ha tettet a vágyat, de tudta, hogy ez nem elég, hogy attól még megölheti, vagy ami még rosszabb, megkínozhatja, hogy hol vannak a gyerekek, Iréne gyenge volt, mindent elárult volna...

– A gyerekek? – kérdezte Benedek.

Iréne elmondta.

A férfi azonnal rávágta:

– Megyek értük.

– Maradj itt.

– Intézkednem kell, Iréne. Vagy Irena. Melyiket szereted jobban?

A nő halványan elmosolyodott.

– Maradjak Iréne. Ugyan hazugság, mégis igazabb, mint aki előtte voltam.

A férfi kesztyűs kezével lefejtette magáról a nő karjait, és levelezte az utcán álló TEK-dzsiphez.

– Majd bent beszélünk – mondta neki, miközben a nő beült.
– Lesznek kérdéseim.

Iréne tekintete fogva tartotta.

– Hát nem tudsz mindent? – kérdezte a nő.

Tovasuhantak az autók, a fák, majd egy barátságos kis irodában találta magát, mustársárga, kopott, retró fotelben, ahol lerúghatta a cipőjét, és felhúzhatta a térdét, és hátrahajthatta a fejét. A nyugalom ült mellé, a karfán henyélt, hangoskönyvként suttogta jövője történetét, és *boldogan éltek, míg meg nem haltak*. Az utolsó mondat kézzel tapintható volt, a nő arcát simogatta.

– Iréne, ébresztő. Ne haragudj, mielőbb túlesünk ezen, annál jobb.

A szobában sötétség ólálkodott. Benedek fekete, sokzsebes egyennadrágban és fekete, kerek nyakú pólóban guggolt Iréne

előtt, arcára kósza árnyékot vetett az ablakon beszűrődő közvilágítás. A nő kinyújtotta a kezét, és kisimította a férfi tincseit a homlokából.

– Nem értek semmit – mondta. – Ha nem tudtad, ki vagyok, hogy kerültél oda?

A férfi megfogta a nő kezét. Felállt, és talpra húzta Iréne-t.

– Mindent megmagyarázok, de előbb hadd kérdezzünk mi.

Tárgyalótermek, várakozás, fapaneles burkolatok, várakozás, kétirányú tükrök, várakozás, új útlevelek, várakozás. *Nem. Még egyszer nem.* Iréne mellkasát megkeményítette a dac, izmai sziklává tömörödtek.

– Benedek, nekem semmi titkom nincs. Ott van az aktám, benne van minden.

– Nem olvastam az aktádat. Kihalásztam a szemetesből a telefonodat, és lenyomoztattam Vujičićet, aki az üzenetet küldte neked, követtelek, hívtam a fiúkat, közben tudtam meg, hogy benne vagy a programban, és hogy mi az igazi neved.

Ezüst szikrák lepték el a levegőt.

– Akkor te... akkor nem...

Benedek magához húzta Iréne-t, és átölelte a derekát.

– Nem – mondta mosolyogva. – Más dolgom volt a Pointban. Az is munka, igen, de másféle.

Elfolytak a végtagjai, összeomlott a férfi karjaiban, szorította a homlokát a férfi mellkasának, küzdött, hogy ne veszítse el az öntudatát. Nyögés tört fel a torkából, a szemgolyója mögé csuszszant, és zokogásként buggyant ki az orra mellett a könnycsatornán. Remegő vállal, zakatoló mellkassal bőgött, sírt, üvöltött.

– Ilija... a férjem... hazudott, attól a pillanattól fogva, hogy megismertem. Hazudnia kellett, mert csak így élhettem túl. A szemembe mondta, aztán eltűnt. Elkapták, lecsukták, de megtalálta a megfelelő embert, hogy infót juttasson ki... megüzente, hogy mivel foglalkozik, és hogy menekülnünk kell, Branko üldözi egy munka miatt, és hogy, akik lecsukták, azok rám és a gyerekekre vigyázni fognak, és...

– Mert? Mivel foglalkozott?

Iréne könnye épp oly hirtelen apadt el, mint ahogy megindult. Felnézett a férjira.

– Bérgyilkos volt.

A csendet Benedek hangja törte meg:

– Szereted?

– Szerettem. Majdnem öt éve történt, és azóta nem tudom eldönteni, hogy helyesen tette-e, hogy hazudott. Óriási veszélynek tett ki nemcsak engem, de a gyerekeit is. Meg lehet az ilyesmit bocsátani? Ugyanakkor... neki is joga volt a szerelemhez, a családdhoz. Hiába hagyta volna abba, a múlt mindig üldözte volna, akkor is menekülnie kellett volna.

– Ez igaz – bólintott Benedek. – De ő is kérhetett volna védelmet. Az Interpolhoz kellett volna fordulnia.

– Akkor is életfogytiglant kapott volna.

– Nem hiszem. Manapság kifejezetten kedvező vádalkuk születnek. Persze pocskék eljárás lett volna, de csak annyira, mint amin te egyedül mentél át... a gyerekekkel.

– Jól vannak? Nenad és Vesna?

Benedek bólintott. Két kezébe vette a nő arcát.

– Nagyon ügyesek voltak. Sok átszállással, kerülő úton mentek a védett lakásba, külön-külön.

Benedek a nő arcát simogatta, Iréne keze a férfi derekára csúszott.

– Ilija megtanított minket lőni – suttozta. – Azt mondta, a sportlövészet a hobbija. Amikor elutazott, akkor a fedősztori mindig ez volt... Egy dolgot nagyon megtanultam tőle. Hogy amikor célra tartasz, akkor ellazulsz, nem lehet úgy lőni, hogy beszívod a levegőt, nem lesz pontos a találat. Szóval akkor kell lőni, amikor kifújod a levegőt.

A férfi elgondolkodott.

– Tulajdonképpen igen – bólintott aztán. – Akkor kell, amikor kifújod a levegőt.

Mind a ketten mély lélegzetet vettek.

Mirtse Zsuzsa

Rozsdás triptichon

Ködlovag a kávéházban

Ül a kávéházban, untat.

Én is ugyanabban a kávéházban ülök, ugyanannál az asztalnál, vesztremre. Elfogadtam egy meghívást – megbántam, de most már késő. Egyem meg, amit főztem! (Nem vagyok éhes.)

Köpcös ember, mindenkinek a barátja. Legalábbis szereti ezzel áltatni magát. Azzal hetvenkedik, hogy kiket ismer – mert lássam be, mindenkit. Megértem, nincs más útja, hiszen vele senki nem hetvenkedik. Különlegesnek akar tűnni, a benne felgyülemlett tapasztalat talán még érdekes is lehet szerinte nekem. Órákig tárgyal a pincérrel, aztán megrendeli a ház borát, enne is, de elrontja a rendelést – ki fogja ezt helyette megenni, kérdem. Szörnyen néz ki, mármint, amit kihoztak neki, bár ebben kivételesen vétlen, mégis, így rendelni rossz ízlésre vall. Pörkölttel és növel egyszerre találkozni szigorúan tilos. Kérkedik (minek?), ó, nahát, a múltja, az iskolái, a jelene, a jövője, mert az nagyon van neki, és kiváltképp a tervei! Azt hallgassam csak! Kiváló szintér ez itt a kérkedésre. Véleményez. A nőket, akiket ismer. (Milyen alapon?) Mindenkire van egy rossz szava.

Miközben itt esznek (de hogyan!), a szomszéd asztalnál ülő férfit figyelem. Fekete garbó, kockás öltöny, mi is lehetne más, finom szövésű, visszafogott, ahogy ő is, nincs hivalkodás. Jó évjárat, éppen jó még. Barázdált arc, megélt (jelentős méretű) idő, rutin, ahogy a csészéjét a szájához emeli. Ölében újság. Újságtartón, mondtam-e már? Persze éppen az, amit olvasni illik, amit olvasnia kell. Véletlenül sem téved. Nem tesz kódolható jelzéseket, nem tolul. Vonzó világ. Finoman redőzik a szeme alatt a bőr – kiszolgált sok boldogságot vagy boldogtalanságot, ez akár érdekes is le-

hetne, de nem az én asztalom. Ne figyelgessem, ne is nézzek oda! Úgysem lenne polc, ami tartani tudna minket.

Késő. Visszanéz.

Ennyi elég. Elképzeli, tovább léphetek.

Itten meg hadonászik e drága ember a villájával – végképp nem az én asztalom. Van-e valahol asztalom, egyáltalán?

Az efféle nők sokan vannak, mondja, aki velem szemben ül. Sokan vannak, és egyre többen írnak is, de minek? Meg aztán kitalálnak mindent mirólunk, férfiokról. Mintha megtörténtünk volna. (Mindig, mindenhow megtörténhetünk...) Vicces. A nő író, ha-ha-ha! Na ja, meg még voltak, akik festettek is, legalábbis megpróbáltak festeni, mindenféle képeket. Nahát, úri huncutság! Unatkoztak, hát festegettek, mert az időt valamivel ki kell tölteni, ám egy rendes kiállítóteret nem tudnának megtölteni magukkal. Magukkal, jól hallja. Hallgasson rám! Nem ez a dolguk. És, csak úgy mondom, karmester sincs maguk között. Már női karmester, félre ne értse, cicukám. Tud maga tortát sütni? Az jó. Nagyon jó. Ritka adomány. Persze, maguknak ez nem elég. Aztán miről írnak? Hát rólunk – vagy legalábbis úgy gondolják. Nincs más témájuk. Azt mondják, ugye, hogy a férfiokról írnak (hö-hö, kuncog, letörli a piros száftot a szájáról), de ezt csak hiszik. (Még egy pohárral, főúr, ugyanebből, a hölgynek!) Magukról írnak mindnyájan, aranyoskám, saját magukról. A férfiokról nem tudnak semmit, és nem is fognak, mert valójában a férfi nem is érdekli őket. (Vagy azokat?) Az ilyen nők az agyukban hordják a szerelmi vágyat, nem az ölben! Helytelen! Menthethetlenek. Maga más (aranyoskám). Maga a helyén van. Látom. Csillog a szeme. Káprázatos szempár, a mindenit! Száz százalékos nő, telített oldatban. Ez igen! Bár ilyenek lennének mind! Biztos nem kér pörköltöt?

Tiszta lepedő

Több szíve van, pontosabban: többen is beleférnek a szívébe. Kettőt szeret, ahogy mondja. Nem jobban, nem rosszabbul, csak más-

hogy. Benne ez így áll össze egészszé. Így tudja megélni a teljességet. Az egyikükkel étterembe jár ebédelni, kényeztetni, a másik helyen ebéddel várják, kényeztetik. Szolgál, szolgáltat, máshol kiszolgál-tatja magát. Neki ez így jó, kényelmes, esze ágában sincs változ-tatni rajta. Nem tehet mást, ő már csak ilyen.

Hogy ez annak a kettőnek jó-e így, arról nem beszél. De egyik sem másodhegedűs, tudjam meg. Mindegyik első helyen áll a szívében – és még csak nem is más dobogón. Ám azért, gondol-hatom, őrlődik ám rendesen. (Malomkerekei között miféle liszt készülhet?)

Lássam be, hogy nem tehet róla. Mindkettőre szüksége van. Ha bármelyiket levágná magáról, félkarú óriás lenne. És ne rágjam már a fülét én is, hogy milyen ember az ilyen, mert azt nem állja.

Csinos ember, széles mellkasa van, ha megszívja magát levegő-vel, annyi belefér, hogy egy kisebb lufit simán fel lehetne fújni vele.

Időnként elmorcul. Talán az jut eszébe, hogy az utolsó óráiban vajon ki fogja megigazítani a feje alatt a párnát, ki törli meg a hom-lokát, ki faggatja majd aggódva a nővért, ki rohangál vele orvoshoz, ki ül az ágya mellett. Mert csak az egyikük jöhet, ez nyilvánvaló, ott nem illő a veszekedés, hiszen utazni készül majd, a kiskésit!

Talán attól is fél, hogy két szék között a földre esik, amikor eljön a búcsúzás ideje.

Csak azt tudnám, mindezt miért nekem meséli el. Nekem egy szívem van, ahogy a szárazföldi gerinces állatoknál ez szokás.

Szög és fal

Rajong értem. A feleségéért is rajongott, igaz, de értem sokkal jobban, higgyem el. No meg, persze, rajong a két kicsi lányáért is (Tiszta anyja mindkettőtől, lelkendezik), értük töretlenül. Vasárna-pi apuka, azt mondja, ez jutott neki. És hogy szánjam meg őt.

A múltkor láttam őt a két tisztaanya lányával, tényleg aranyo-sak voltak, húsos karokkal, tömpe ujjacskákkal. Nyalták a fagyit hármasban a szigeten. Lám, milyen rendes ember, mégis hogy járt.

A Margitsziget árnyas fái között olvastam egy padon, ő pedig úgy tett, mintha nem venne észre. Talán a kicsik miatt, nem tudom, egy pillanatig ez nyomasztó volt, még össze is húzta magát. Nem köszöntem rá, nem akartam kipukkantani a buborékát. Néztem őket, de valami zavart. Valami itt nem kerek. Kényelmetlenül is éreztem magam, mintha egy kulcslyukon leselkednék. Nem szeretek leselkedni. Mégis, nem tudtam nem figyelni őket. Volt valami természetellenes a rajongásában: túlnőtt testhatárain, beborította a Margitszigetet, ráomászott a homokozók peremére, belefolyt a szökőkutakba, körbetekeredett a bokák körül. Ebbe a fene nagy rajongásba bele lehet fulladni. Hát, biztosan ritkán látja őket.

Másnap, mintha mi sem történt volna, telefonált. Értem volt oda újra, ajánlgatta magát, készségeskedett. Ezt egészen sokáig össze lehet keverni a figyelemmel – én legalábbis gyakran össze téveszttem. Mit tudna segíteni nekem, érdeklődött, mert ő akkor boldog, ha tehet értem, az én örömöm az ő öröme, enélkül félkezes óriás stb. Adtam munkát neki. Falat fűrt, képet keretezett, szöveget vert. Ha elfoglalja magát, talán nem sajog a szíve az övéiért, akiket csak hétvégeken láthat. Kicsi bevásárlásokkal bíztam meg, nem mintha szükségem lett volna rá, de kérte, akarta. Én meg hagytam, hadd hordja ártalmatlan kezében a napjaimat. Ő hordta szívesen, miközben folyamatosan rajongott. Ha nem árt vele senkinek, ha ettől jobban érzi magát, hadd tegye. Aztán, amikor már nem volt több képeret, tele volt a kamra, tovább merészkedett. Nem hagyott aludni (mert a rajongás éjszaka is orvul kitörhet), újabb és újabb kínálataival zaklatott. Dupla rajongásburger hagymával, kézből-papírból. Elém jött. Hadd lásson. Menjek vele titokban. Hová és minek? Nem így képzeltem el az életemet.

Mégis, mit akarsz tőlem, kérdeztem egyszer, amikor egy fürdőszobából, talán vendégségben, fojtott hangon telefonált nekem (miközben rajongásának egyéb tárgyai a szobában visongtak). Diszkrét kapcsolatot, motyogta, majd gyorsan lehúzta a vizet. Robajlott, emlékszem, robbant a világ, majd belesüketültem. Ami homályos volt, hirtelen tűélessé vált.

Holnaptól én verem a szöveget a falba. Nehogy már.

Ladányi-Turóczy Csilla

Hogyan mentem férjhez?

Ha Bennóra gondolok, elfog a szégyen. Az anyját láttam meghalni, lassan, megadón halt meg, egyedül voltam vele, nem jött a férje, sem a lánya, sem Benno, a legidősebb testvér, a gyengeelméjű Fritz pedig kiment a tóra kacsákat etetni, imádta a kacsákat ez a nagy melák, hajlott hátú, kövérkés, nagyon fehér bőrű fiú, aki összefüggéstelenül beszélt, és ostobán nevetett. De a kacsákról rendkívül meghatóan beszélt.

Olyankor legszívesebben sírtam volna. Benno verte a habot, mert a házban még egy habverő sem akadt, Fritz születésnapjára megérkeztek mind, a milliomos férj, akinek szállítványozási cégében negyven teherautó fuvarozta az árut: *Ebenland* – állt a teherautók oldalán, kisebb betűkkel pedig: *Malisch*. Akkor szerettem bele Bennóba, azon a születésnapon, amikor a tejszínhabot keverte, és mosolygott a gyengeelméjű bátyjára, bókolt a csontsovány, járnai nem tudó, haldokló anyjának. Velem kimosatta a hűtőt, de azért remegtem, amikor belépett a szobába aznap, mintha felkelt volna a nap. Aztán csak nem jött, senki nem jött, a világoskék tréningruhában fekvő asszony csak néha rándult össze, a nagyszobában feküdt, a díványon, ahonnan annyiszor emeltem fel, a két lábát a lábaim közé szorítva, hogy be tudjam ültetni a tolószékbe, de most csak feküdt, és hiába próbáltam hívni a családot, senki nem vette fel, mintha tudták volna, hogy ma hal meg, ma csak legyek vele egyedül.

Benno Malisch, akkor még szerettem, összeszorult a szívem, ha a barátnőjével jött elköszönni, beviharzott, csörgette az Audi kulcstartóját a kezében, szia, mama, megyek, az anyja általában csak motyogott, és Benno nem várta meg, míg kinyögi, a lány szőke volt, majdnem olyan magas, mint Benno, mindenütt gömbölyű és mindenütt karcsú, világos felsőjéből majd kibuktak a mellei, tudtam, hogy ez mennyire izgató lehet, néha azt

képzelttem, hogy férfi vagyok, de nem Benno, hanem valaki, aki egy zugból néz mindent, láthatatlanul, és ezek a látványok olyankor felizgattak, egy pillanatig sem hibáztathattam Bennót, hogy engem nem vesz észre, hiszen alacsony vagyok, fekete hajú, és semmi dekoltázs, jelentéktelen, egyszínű blúzok, oda lehetett nekem vetni, hogy légy szíves, mosd ki már a hűtőt, mert büdösödik, Frau Holzknecht elfelejtette, tényleg így hívták a bejárónőt, faszolga, micsoda nevek, Frau Malisch leánykori neve meg Oberländer (felföldi).

A műanyag pártedlire csorgatta a szájából a tejeskávét, a halála előtti délután hirtelen megvilágosodott az agya, nem reszketett a keze, kigúnyolta önmagát, elő kellett hoznom a fényképeit, még a betegsége előtről, amikor az apósa nem mert volna bent maradni a szobában, ha lekerül róla a bugyi, de mióta nem hordott már bugyit, csak azokat a hatalmas, kék pelenkákat, amiket együtt tettünk rá, hol Soniával, hol Bennóval, mert egyedül csak nagy nehezen tudtam bepelenkázni, a képeken dirlit viselt, mellei kitöltötték a ruhát és az alatta feszülő blúzt, arca sima volt, kövérkés, pirosposzgás, mosolygott valami kerti ünneepségen, amit a férje tiszteletére adtak helybeli üzletfeleknek, és azt mondta, ez nem is történt olyan régen, meg tudtam mondani a napját is, aztán megsimogatta a kezem, hogy mennyire a terhemre lehet, sajnálja, de olyankor nem bírja, olyankor sírnia kell, és üvöltenie, és mintha belülről nézné önmagát, tudná, hogy ez nem helyes, de az a belsőbb önmaga nem tud megszólalni, csak ez a külső, tagolatlan beszédű szörny, hogy sajnálja, és szeretne meghalni, engedjem meghalni, tudja, hogy akkor elvesztem a munkámat, amiből élek, de ezt nem bírja tovább, értsem meg, még jó, hogy akkor megjött a férj, és felváltott, mert ki kellett mennem a konyhába kibőgni magam, tudtam, hogy Frau Malisch nem húzhatja sokáig, de nem a munkám elvesztését sajnáltam, és nem is azt, hogy nem láthatom többé Bennót.

Ha Bennóra gondolok, elfog a szégyen. Aznap ő vitt haza, száguldott lefelé a 40 fokos lejtőn, rá se mertem nézni a sebességmérőre, de az arcára még kevésbé, a barátnőjéről mesélt, már nem

emlékszem a nevére, aztán hirtelen, tudod, hogy anya nemsokára meghal, kérdezte, tudom, feleltem, talán jobb lesz neki, biztos jobb lesz neki, replikázta, és mindnyájunknak, csak neked nem, miből fogsz megélni, spóroltam eleget, jól fizet az apád, nagyon jól fizet, ezt csak te hiszed, olyan szerény vagy, többet is kérhetnél volna, most már mindegy, és mégis csak az anyád haláláról van szó, nekem ő már meghalt, mióta nem önmaga, de lenne egy ajánlatom, tudsz valami munkát, nem éppen munka, annál jóval kellemesebb, hozzám jönnél-e.

Akkor már az autópályán voltunk, az Inn-autópályán, nyílegyenesen száguldottunk a hegyek között, a vér az arcomba szökött, pedig tudtam, hogy érzelmekről szó sem lehet, hisz ott van a barátnő, meg soha nem is volt köztünk semmi, azon is csodálkoztam, hogy Benno tudta a nevemet, gyakorta képzeltem, hogy láthatatlan vagyok, nemcsak számára, hanem amikor megyek az utcán, én látom az embereket, ők nem látnak engem, Benno, mit beszélsz, *was meinst du damit, es ist eine einfache Angelegenheit, eine Steuerfrage*, egyszerű ügy, tulajdonképpen adókérdés, mivel keleti országból való vagy, és még tanulsz, ha elvennélek feleségül, és támogatnálak, egy csomó adót megspórolhatnék, persze neked is adnék belőle, nagyjából annyit kapnál, mint most, az ápolásért, aztán persze szépen elválnánk, mikor elvégezted az egyetemet, és mit szól ehhez a barátnőd, semmi köze hozzá, ez üzlet, na, gondolkozol rajta, és ha rájönnek, hogy csalás az egész, mért jönnének rá, mit tudom én, ellenőrizni szokták, az idegenrendészet, láttam egy filmet erről, ja az, Depardieu-vel, hát az csak egy film, senki nem fogja ellenőrizni, és hogy éljek továbbra is az apácáknál, nem kell, hogy ott élj, elég nagy a házam, kaphatsz egy szobát, mert jobb, ha közös a címünk, miért pont én, hogy jutott ez eszedbe, te nem csapsz be, már eléggé ismerlek hozzá, nem fogsz előállni hatalmas követelésekkel, hogy tartsalak el a válás után, és nem fogod teherbe ejtetni magad, hogy gyerektartást sózzál rám, hát ezért.

Ha Bennóra gondolok, elfog a szégyen, de akkor azt hittem, hogy megőrülök a boldogságtól, mert nála lakhatok, mintha a

többet fel sem fogtam volna, érdekházasság, semmi nem lesz köztünk, életem első leánykérése azért történik meg velem, mert olyan becsületes vagyok, hogy még egy olyan kísértésnek is elment fogok állni, mint a tartásdíj kisajtolása, de mindez nem volt fontos, gondolkodom rajta, és most ne beszéljünk róla többet, most anyád a legfontosabb, persze, mondta unottan, és bekapcsolta a rádiót, a *24 hours from Tulsa* ment, a hatvanas évekből, az egyik kedvenc számom, ez valami ősrégi darab, mondta, és már tekerte volna tovább, hadd hallgassam végig, szeretem ezt számot, tudod, miről szól, nem, soha nem figyelek a szövegre, és az angolom nem is annyira jó, egy férfi útban van hazafelé a barátnőjéhez, és egy pihenőhelyen megismerkedik élete szerelmével, *I can never, never, never go home again*, mit szólsz hozzá, Benno nevetett, megesisik az ilyesmi, veled is, ki tudja, de ez a vilámcsapásszerű szerelem nem az én műfajom, elviszlek hazáig, az apácákhoz, hadd törjék a fejüket, min, hát, hogy miért vittelek ma haza, szólnak majd valamit, lehet, de akár be is jöhetnél, kedvesen fogadnának, egyáltalán mit csinálsz te azoknál az apácáknál, náluk lakom, de miért, mert így a legolcsóbb, és mert megengedik, be fogsz vonulni, nem, úgy nézek tán ki, igen, néha úgy, mint egy irgalmas nővér, ki más bírná anyámat gondozni, mikor jelentkeztem apádnál, fogalmam sem volt, mire kellek, azt hittem, társalkodónő leszek, micsoda, társalkodónő, ez jó, és miért maradtál, ott ült a díványon, remegett, és alig bírt megszólalni, ti meg úgy csináltatok, mintha ez normális lenne, és szégyelltem volna azt mondani, hogy nem, ha ilyen beteg, akkor inkább nem, lenyűgözött az egész, lenyűgözött, csak nem mondod, hogy megszeretted az öreglányt, nem tudom, néha gyűlöltem, egyszer elvittem sétálni a tolokocsival, mint az örült, toltam a városon keresztül, csupa hepehupa az egész, többször azt hittem, kiesik a kocsiból, és ott hal meg, vagy még rosszabb, és akkor nemcsak kirúgtok, hanem fel is jelentetek, nem is tudtam, hogy ilyen indulatok vannak benned, mit tudsz te rólam, valóban, keveset, nincs kedved beülni a Hotel Tirol cukrászdájába Iglsben, de minek, csak úgy, szomjas vagyok, és még van időm elindulni a

barátnőmért, ja, csak azért, nem bánom, tudod, hogy itt lakom, hol, itt, Iglsben, sose mondtad, sose kérdezted, mindig olyan jól nevelt voltál, mint egy apáca, és ez unalmas, nem unalmas, néha üdítő, a sok hülye tyúk után, a barátnődet is annak tartod, nem sokkal jobb ő sem, de jó segge van, ne haragudj, nem akarok így beszélni előtted, de hát nem vagyok apáca, úgy beszélsz, ahogy akarsz, nem, veled nem.

Ha Bennóra gondolkodok, elfog a szégyen. Az esküvőnkre farmerben ment, és én sem mertem elegánsabban öltözni, mint máskor, sőt, világosabban sem, nem tartottunk ünnepséget, semmi ócska szöveg, felhajtás, csak egy szerződés, a közjegyző gratulált, és délelőtt 11 órakor már házasságkötés voltunk, Benno bement az irodába, én meg vissza a kolostorba, hogy összepakoljak, mert megkaptam a kulcsot, a lakáskulcsot, Benno nem segített költözni, sőt, aznap éjjel nem is aludt otthon, az anyját már jóval előtte eltemettük, vártunk egy hónapot a hír bejelentésével, a barátnője azért otthagytá, nem értette meg, hogy ez csak üzlet, de Benno nem bánta különösebben, csak gyakrabban járt diszkóba, hogy újabb hülye tyúk után nézzen, én meg egész éjszaka virrasztottam, az volt a nászéjszakám, a ház padlásszobájában, ahonnan a Patscherkofelre lehetett látni, olyankor, márciusban még minden hóval van tele, az apácáknak azt hazudtam, hogy egyházi esküvő lesz, minek magyarázkodtam volna, anyámnak meg sem írtam az egészséget, már rég nem tartottam vele a kapcsolatot, a régi barátnőim, még Pestről, összevesztek velem, mikor nem fogadtam meg a tanácsukat, és beszennyeztem magam ezzel a névházassággal, amit örültségnek tartottak, 22 évesen, szüzen, névházasságot kötni, te meg vagy örülve, és ha jön a nagy ő, jön egy fenét, szeretem Bennót, de ő rád se hederít, nem érted, milyen megalázó ez, nem kell magyarázni és részletezni, az én dolgom, akkor minek kértél tanácsot, minek, a fene tudja.

Aztán mégis rám fanyalodott, egy este nagyon berúgott, talán ki is rabolták, soha nem ismerte be, másnap nem kelt fel, csak fetrengett, még eszébe is jutottam, Johanna, Johanna, hol vagy, hozz egy üveg sört, nem, hozz három üveggel, az a legjobb a Ka-

tzenjammerre, inkább főzök egy kávé, ne, nem akarok kávé, sört hozzál, hallod, be sem mertem menni a szobájába, csak az ajtóból beszéltem hozzá, lassan ott tartok, hogy egy alkoholista felesége leszek, hiába a névházasság, de egye fene, hozok három üveg sört, bár utálok a sört és a részegek szagát, mire visszaértem, megnyugodott, le is zuhanyozott, Johanna, miért nem jössz be soha hozzám, hová, hát ide, az ágyamba, végül is a feleségem vagy, névleges feleséged, az mindegy, azért bejöhetnél, félmeztelenül feküdt a hatalmas franciaágyon, amelyre rásütött a délelőtti nap, az ágynemű összegyűrve, nadrágja és inge valahol a párnák között, legalább ülj le, ülj le, mi lesz a sörrel, hagyd a sört, ittam egy kávé, igazad volt, neked mindig igazad van, miért kell nekem kurvákkal hentelegem, amikor van egy ilyen kis okos feleségem, még mindig részeg vagy, nem, színjózan vagyok, hülye lennék, ha nem vettem volna észre, hogy nézel rám, hogy nézek rád, mint egy kis *Luder*, ne sértődj meg, mit mondjak, kis cigánylány, mennyi tűz van benned, mutasd meg, lerántott az ágyra, és nem védekeztem, túlságosan megdöbbsentem, annyi ideje vártam erre, de nem így, mi lesz, ha beállít a takarítónő, jön ma egyáltalán, azt hiszem, igen, ne törődj vele, majd felmegy az emeletre takarítani, de így nem lehet, miért ne lehetne, házasok vagyunk.

Röhögve telefonált egy barátjának, meg sem várta, hogy felérjek a padlásszobámba, kék-zöld foltokkal a karomon, a combomon és egy hatalmas ürességgel a lábam között, miért tűnt most olyan hatalmasnak, és az előbb olyan szűknek, *hör mal*, hallottam, a lépcső tetejéről, *ich habe endlich meine Frau gefickt, sie war wie ein Stück Holz*, végre megbasztam a feleségem, olyan volt, mint egy darab fa, *natürlich, sie war noch Jungfrau, was für ein Pech*, micsoda pech, nekem kellett megnyitnom a micsodáját, nem volt benne nagy öröm, elhiheted, *und ich habe gedacht, die kleine Zigeunerin macht nur so, als hätte sie keine Ahnung*, kezdett derengeni, hogy Benno, ez a vadállat, azt hitte, hogy már otthon beavattak, de még ez után sem menekültem el, úgy tettem, mintha nem hallottam volna, mintha nem történt volna semmi, és még mindig szerelmes voltam, megfogadtam, hogy

legközelebb nem egy darab fa lesznek, legközelebb tudni fogom, mit kell csinálni, hogy meg kell mozdulni, vissza kell csókolni, legalább színlelni kell valamit, hátha még én is képes vagyok örömet érezni.

Aztán jött az a tolmácsolás-ügy, az építkezés az Inn-völgyében, szokatlan meleg és a *Föhn*, a fejfájdító hegyi szél, a forró kocszi és a portugál vendégmunkás, az építésvezető, aki csak törte a németet, de a szeme, az erős szálú haja!, azt hittem, megégeti a bőrömet, ha hozzám ér, ahelyett, hogy az építkezésről beszélt volna, az osztrákok állandóan építkeztek, javították az utakat, ők az útszűkületek mesterei, és ahogy ott ültünk az útszűkületben, a *Stauban* és a *Staubban*, a dugóban, a porban, folyt végig a hátamon a veríték, és a kis, mokány építésvezető úgy akasztotta a tekintetét az enyémbe, mintha örökre fogva akarná ejteni, *minha senhora, desculpe, eu tenho que dizer-lhe, eu tenho mulher e filhos em casa, em Portugal*, asszonyom, bocsásson meg, el kell mondanom, feleségem és gyerekeim vannak otthon, Portugáliában, és én fordítom az osztrákoknak, *er spricht über seine Familie in Portugal, hat er Sehnsucht nach ihnen, tem saudades deles, neste momento só tenho saudades de uma coisa, mas muitas, quer encontrar-se comigo hoje à noite*, akar-e találkozni velem ma este, *natürlich hat er Sehnsucht, und was hat er über die Nacht gesagt, ich habe noite, Nacht verstanden*, mit mondott az éjszakáról, különösen éjjel hiányzik neki a családja, *er wünscht sich besonders nachts, mit der Familie zu sein, minha senhora, responda-me*, válaszoljon, asszonyom, válaszolj, Joana, akarod-e ezt a férfit egy éjszakára, nem tudom, éjszaka akarom-e még, most akarom, de lehet, hogy ha hozzámérne, már nem akarnám, megint összeszűkülne és szűkölne az alagút, micsoda hosszú alagút, az Alpokban sok ilyen van, kilométereken keresztül, az osztrák mellettem elpilledt, és az építésvezető keze forrón és mohón tart célja felé, szája megtalálja a szájamat, a nyelve vastag, húsos és kagylóízű, sós, nedves és sós, az ujjá, akár a nyelve, melyik az ujjá és melyik a nyelve, és hogy lehet, hogy az alagút olyan tág, és olyan nedves, mint a szájam, és miért van az alagút végén ott a fény, miért nem

maradt éjszaka, félek, hogy az osztrákok megérik a szagot, de úgy tesznek, mintha nem vették volna észre, borzalmasan szégyellem magam, de olyan, mintha nem is én lennék, valami tágul és szűkül csak úgy magától, mint egy különös, idegen állat, és kiszolgáltat idegen férfiak megvetésének, mit gondol rólam ez az építésvezető, a következő pihenőhelyen bekéredzkedtem egy másik kocsiba, míg az osztrákok és a portugál közös egyetértésben elmentek üríteni, két német lány vett föl, azt mondtam nekik, zaklatnak az üzletemberek, és elhitték, vagy jó bulinak tartották a feminista internacionálé nevében megmenteni egy szerencsétlen, alacsony, kelet-európai lányt. Egy hétig nem mertem Benno szeme elé kerülni, a lányokkal mentem Olaszországba, Bozenbe, Bolzanóba, nálam volt a hitelkártyám Benno havi juttatásaival, ültem a bolzanói kávéházakban, májusban még minden virágzott, és csak néztem az embereket, Jane Austent olvastam angolul, csak a felét értettem, de azért szép volt, és a lányok mind férjhez mentek.

Papp Vera

Tejfekeete

*Félj az óvó karoktól,
a csillogó tekintettől,
a pihés szárnyú
emberektől,
azoktól, akik púderes tapintású
selyemruhában járnak.
Bárányillatú hajfürtjei voltak
valamikor minden gyilkosnak.*

Várható élettartam

*Egy nap úgyis látni fogom
az orvosi készülékek,
a rákgyógyszer,
az infúzió,
a műtőkések,
az eutanáziás misekehely
opálosan ragyogó sellőfarkát.*

Tisztítótűz

*Ha kell, képes leszek
órákig fogni az élesre metszett
jégdarabokat,
hátha ettől visszatér
arcom rózsája,
a vérkeringésem,
a térdreflexem,*

*végül az élénk
visításom.*

3:15

*Kinyitom az ablakot,
távoznia kell kovidos leheletemnek,
és a hanglemezem csoffadt, krákogó
sírásának.*

'84

*Ha valaha
kijutok a lélegeztető búra alól,
eltakart arcokat fogok látni,
rózsaszín, kivetített éhezőket,
soha le nem bomló, ösztönök vezérelte
emberalakokat.*

Növekedési fázis

*Megfojtanak a
csigolyáim belsejébe szőtt
hernyópályák,
nem kapok többé levegőt,
pedig rózsailatú a világ.*

Örök élet

*A tudat úgy hasad szét,
mint a portré,
amit egyre kevesebb és kevesebb
pixelből raknak össze.*

Normakövetés

*Az én létemet is
fátyollal fogja bebugyolálni
egy mostaninál sötétebb utókor,
ami majd kortársai
nyakába harap.*

Egy Moira

*Szétmorzsolja kezei között
a fehér kirakóst,
rálép virághagymáimra,
megpödri táncos ujjával
a számomra világot jelentő
fényes fonalat.
Végül elmetszi.
Egy bomlékony
testtel kevesebb.*

Natures mortes

*Mert Isten nekünk adta a növényvilágot,
hogy kenderkötelet fonhassunk
saját magunk és felebarátaink számára.*

Sixtus-kápolna

*Én ezt a világot akkor is megfestem,
ha közben szemembe folyik a sok festék,
és kékké válik a kötőhártyám,
az arany pedig a pupillámat lefedve
elvakít.*

Homo Harlow

*Megfejtettem a világmindenség
titkait,
feltártam a kőtáblák tartalmát
egy pillanatra, –
majd megláttam a fémanyát borító
poros, izzasztó tapintású
szőrt,
nem adott ételt, nem volt keble,
csak az illúzió és néhány
műanyag szál,
amire feltekeredhettem,
végül vadul
belefojthattam magam.*

Zimonyi Zita

99 férfi – Asztrik

Ölelés nélkül

Asztrik öregember. Én fiatal vagyok. Mindketten beleöregedtünk a kábulatba: szerelembánatba.

Vácon, egy alkotótáborban művészkedem. Bűvészkedhetnék is, ha nem festenék, ha porond helyett nem vászonban gondolkodnék.

Feketék a Duna-parti esték. Fukarkodnak, akik a fehérítést végeznék.

Asztrikkal együtt búslakodunk, bóbiskolunk. Én beszélek, ő hallgat. Elvégre ő nem társalkotó, hanem társalkodó.

Absolonról, huszonhat évvel öregebb professzoromról elmélkedek, míg be nem áll a szám, le nem csukódik a pillám.

Amint becsukódik egy ajtó, kinyílik egy másik ajtó vagy egy koporsó.

Nagy korkülönbség: kis reménység.

A tóban fürdőzőket a parton állók, a sütkérezőket a fürdőzők irigylik.

Engem nem zavart a korkülönbség, csak Absolon engem: haza!

Őt meg tehetetlensége: ki az ágyból és a világból.

Más a másvilág. Nincs ágy.

Nehogy lenézzem. Az se jobb, ha elnézem.

Én a szerelemfilozófiát erőltettem, ő a szexet. Nem ment. Nem ment. Ami nem megy, azt nem kell erőltetni. Ami megy, azt sem!

Be akart jutni férfiként, nem akart befutni barátként.

Még hogy ő, meg a futottak még?!

Férfi és nő között nincs barátság, csak szerelem előtt vagy után, ha nem volt köztük pusztítás, pusztulás.

Vácon egyedül lakom. Asztrik intézte. Nem akarok senkit hallgatni, egyedül akarok pingálni. Asztrik nem beszél, megtanult hallgatni.

Beszélni arany, hallgatni színarany!

Absolon nem akar velem találkozni, nem akarja bennem saját kudarcát látni.

– Maga, Szidónia, hasonlít az első szerelmemre – mondja Asztrik.

Ő nem hasonlít Absolonra. Öreg nyírfa, minden leszáradt róla. Semmi nem áll rajta. Mégis hasonlít Absolonra.

Asztriknak tetszik fekete-fehér öltözetem. Azt mondja, felmerült, hogy gyászba merültem. De látja feketében a fehéret, biztos csak valami befellegzett.

Asztrik nyugdíjas házmester abban a régi, gangos házban, ahol elszállásolt a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága.

Asztrik hosszú szárú, bokszos bőrcsizmát visel. Nyikorog, amint menetel. Molyszagú a kabátja, a szája. Ha morog, protézise alul-fölül mozog. 1982-t írunk. Nincs protézisragasztó.

Hetvenen fölül van. Alul se lenne fölül. Én negyvenötlet fiatalabb vagyok, mégis magam alatt.

Állok a Duna-parton.

Hideg szelekkel cibál, tépáz, ráncigál az egyedüllét.

Két fa összekapaszkodik. A földből kifordulnak: vízbe zuhannak, táncolnak, elsodródznak.

Rángatja őket a Duna, kiveti mindkettőt a partra.

Absolonnal visszagyökeresedünk az ártérbe.

Lefestem Asztriknak a derékba tört fákat. Az utolsó este ezzel az akvarellal akarok búcsúzni tőle.

– Beszélni szeretne a feleségem magával, Szidónia.

– Velem? Minek?!

Legyen! Legyen meg Asztrik akarata.
Mellettem laknak, a tíz körmömről tán csak le nem kapnak!

Félhomály. Hatalmas kristálycsillár. Pislákoló villanykörték.
Sötét drapériával körbeburkolt festmények, szobrok. Ovális asztal bársonyterítővel. Vitrines szekrények, fiókos szekreterek. Oroszlános mahagónibútorok, süppedő szőnyegek, melyeken kapuk nyílnak, bennük bambuszok, kardok, lótuszvirágok, botok: pásztor- és pecabotok.

A szoba végén fekete csontból ember nagyságú feszület szín-ezüst korpusszal.

A láthatókon kívül láthatatlanok is imbolyognak a szobában. Méregetnek, körbevesznek.

Nem félek, de érzem, ez másik világ: másvilág.

Megáll előttem a kicsi asszony. Haja fehér bunda, arca piros alma, teste nehéz labda. Tíz évvel idősebb Asztriknál. Nem ítélek. Ha ők nem félték egymástól, én miért félnék tőlük? Asztrik asszonya helyel kínál, ő nem ül le.

Odalép a vitrines szekrényhez. Elővesz egy ékszerdobozt. Ki nyitja. A kincseket az ovális asztalon, elem csatasorba rakja.

Egek, ötvenkét rubinészer!

Rubinszemű kígyókarperec, rubin-málnamedálos nyaklánc, rubinmeggyes fülbevaló, rubinszíves karikagyűrű, rubinpöttyös katicabogár-bilincs...

Bogaras. Ki bogaras? A kicsi asszony, mert mutogatja. Én, mert nézem. Minek? Hogy kigúvadjon a szemem, elálljon a lélegzetem?!

A sok smukk és bross: puskaporos, tűzijátékos.

Vesztettül villogó, beragadt szemaforok és szemafférok... Csátáznak a kacsingató pilácsok: letaglózna. Lángszóróval tüzelnek rám, tüzet raknak alá. Tükön ülök.

Nem értem! Nem értem, miért nem füttyölök, füttyölök az egészre?

– Válasszon, kedves! – mondja a kicsi asszony.

Hátrébb húzódok, begubódzom.

Nehogy hozzáérjek egyhez is!

– Válasszon, Szidónia! Válassza a legszebbet, a legértékesebbet! Rózsacsokor-diadém. Soha nem nyílnak el virágai, soha nem hullnak le szirmai. Ez a legdrágább, kedves. Válassza ezt! Császári családból került családunkba. Felbecsülhetetlen. Itt fel ne becsültesse, csak mossa!

– Miért válasszak?

– Asztrik azt mondja, maga, akár az első szerelme. Asztrikkal belebetegedtünk a szerelembánatba. Nem tudjuk ölelni egymást! Asztrik nem képes rá. Eltűnt a varázs, az összetartozás. Ha maga, Szidónia segítene, Asztriknak sikerülne.

Leszakad a kristálycsillár, rám dől a mahagóni komód, a rózsafa sublód.

Akkor még nem állt, nem is feküdt el sehol semminemű nemi ajzószer.

Hogyan képzelem az almaarcú asszonyt? Majd kukkol, vagy kibicként, harmadikként guggol? És meleváltás, ha jön az áldás?

Agylágyulás vagy egyszerű fohászkodás?

Nem vagyok én prostituált, se teljesen gerontofíliás!

Összeszakad a szék alattam. Fekszem a halhatatlan szellemek perzsaszőnyegén: bambuszok, kardok, lótuszvirágok között. Foroghatnak, elfordulhatnak, de kettévágna a rubinok utáni sóvárgás. Ha kettévágna is, kínozna a kíváncsiság.

Ők fölöttem állnak, míg föl nem állok. Nem áll fölöttem, csak az ég. Egyszer az is leszakad még!

Vinném, vinném én, mind magamra tenném, ha Absolon kínálgatná, alakomat királynői pompában mustrálhatná!

Egyet se hagynék, de tőlük az ajánlat sértés. Szemérmetlen népség!

Fölállok, indulok.

Az embernagyságú, fekete feszületnek csókot dobok.

Mozdulnak a kardok. Az asszony arca kettévágott alma.

Megkondul a Szent Mihály Székesegyház harangja: lelkünk kapui megnyílnak. A nyitott kapun új kapuk nyílnak, hozzájuk további botok csapódnak: bunkósok, furkósok, kampósok.

Csupa botozás a másvilágszoba. Ki innen lóhalálában a szabadba!

Akit szeretnek, szerethetővé válik. Akit nem szeretnek, begubózik. Alávaló. Ágy alá, nem fölé.

Akit nem ölelnek, megbékélhet, akit ölelnek, készülhet.

Akit ölelnek, sápítózik; akit nem ölelnek, áhítózik.

– Öleljék Istent! Viszontöleli magukat.

Az emberben több van belül, mint a világban kívül. Érezzék! Érezzék magukban egymást! Szép álmodozást, jó muzsikálást!

Simon Adri

A könnyűvé vált kereszt

*...És majd végre letehetem
a könnyűvé vált keresztet,
amint kínzó addikcióim
a napokból mind kivesztek,*

*voltaképp ezt már vihetném
az idők végezetéig,
de a csillagközi gondolat
a koponyámba befénylik:*

*az az önsegítő tanfolyam
a szabadulásra alkalom.
Minek vinném a keresztet,
mikor le is rakhatom?*

Ross Károly

Ívek

Megígérte az öccsének, hogy a teljes Cooper-sorozatot neki adja, ha azt hazudják otthon, hogy ő lőtte a fácánt. Az öcs hajlott rá, hogy lemondjon a vadászdicsőségről, apja elismerő szavairól, ha megkapja a sorozat mind az öt kötetét. Pedig valójában ő lőtte a fácánt, az általa készített íjjal, a bátyja a gyilkos erővel kilőtt nyílveessző pályára állításának pillanatában körülbelül másfél kilométerre tartózkodott a tett helyszínétől.

Amint e rövid felvezetésből is kitűnik, történetünk kezdete régebbi időkbe nyúlik vissza. A madarakra lövöldözés íjjal éppen-séggel lehetne kedvenc időtöltése korunk ifjúságának is, de hogy egy teljes Cooper-sorozat, méghozzá a legelső Magyarországon megjelent kiadása legyen egy alku tárgya, az nem valószínű. Legfőképp azért, mert nemhogy a Bőrharisnya-sorozatot nem olvassák a maiak, de fogalmuk sincs, ki volt Cooper, és mit köszönhet neki az olvasni szeretők hatalmas tábor. Tehát visszamennénk vagy ötven évet a történet kedvéért, de a tanulságtól, ami leszűrhető belőle, nem fosztanánk meg a ma emberét sem.

Volt egy báty és egy öcs, falun éltek, irdatlan nagy szegénységben, a szüleik, bár a belüket kidolgozták, nem jutottak semmire. A mostoha természeti körülmények és a tsz – amibe erőszakkal kényszerítették őket – vad szorításában sokszor ennivalójuk sem volt, így, főleg télen, gyakran megesett, hogy csatokat vetettek a szomszédos akácosban fácánoknak, nyulaknak, s lőttek le csúzlival vagy íjjal gerléket, foglyokat, mindenféle madarat, aminek a húsát ehetőnek ítélték. Elsősorban a tizenkét éves öcs jeleskedett a gyilkolásban, aki, mióta csak az eszét tudta, rabja volt a fegyvereknek, fából faragott kardjai, lándzsái, tőrei, íjai és csúzlijai szinte az egész disznóól padlását megtöltötték, ahova nem volt gusztusa felmászni senki másnak, így fegyvereit biztonságban tudhatta. Egyik-másik íja olyan erős volt, hogy a nyílveessző végére drótozott szög átütötte a deszkapalánkot. Csúzlival, de íjjal is

könnyedén leszedte a repülő madarakat, a hóban nehezen mozgó nyúlak esélye sem volt meglépni előle. Sohasem öncélúan ölt, ha volt mit enniük, kifejezetten szerette az állatokat, szemet szórt ki nekik, avarból fészket csinált a kölykeiknek, kutyáit a közelükbe sem engedte. De amikor kenyéren kívül nem volt semmi más, úgy vonult ki fegyvereivel a határba, mintha egyes-egyedül ő lenne felelős a család betevőjének megszerzéséért. Mi jelenthetett volna nagyobb elismerést egy tizenkét éves gyerek számára, mint az, amit akkor kapott, mikor megszerezte a vadat, ledobta a konyha küszöbére, és elégedetten várta, míg a pörkölt illata betölti az odúnak is aligha nevezhető helyiséget?

A vadorzás amúgy ismeretlen volt egy olyan közösségben, ahol a 'közös' szó fogalmán épp az ellenkezőjét értették, vagyis, ami mindenkié, az az enyém is, tehát viszem. Elvi korlátok voltak, de nem értek semmit. A hazugságon nyugvó rendszer azért épült fel, tudta mindenki, hogy egyesek szép lassan jóllakjanak belőle. Újraelosztás volt ez a javából, amiből a nagy többség kimaradt, legfeljebb bűnözéssel jutott némi konchoz. Az öcs nem magától jött erre rá, apja szisztematikus tanítása ültette el benne a gondolatot. Ha nem adnak, vedd el. Akár erőszakkal is. Nem bűn. Főleg egy gyerektől.

A báty kicsit máshogy látta a világot. Ő csak valami különleges szépséget látott a fegyverekben, az alkalmazásuktól irtózott, s csak ritkán kísért el öccsét vérengző útjaira. Elképzelt világban élt, amikor olvasott, s még akkor sem hullott vissza a valóságba, amikor letette a könyvet. Öccse gyilkos vadászatait elítélte, de apjuk dicséreteiben szívesen osztozott volna. Így néha csaláshoz folyamodott – ilyen-olyan ellentételezés fejében hazugságokra vette rá az öccsét. Az öcs szintén imádta a könyveket, de el tudott szakadni tőlük – nem látott akkora különbséget valóság és elképzelt között. Mint ahogy a között sem, hogy egyes vadásztrófeáiról lemondva a felszínen tartsa a báty nimbuszát. Igazán nem került neki sokba, ráadásul tudta, hogy mindenki tudja, épp csak a bátyja nem.

De az idők változtak, és a kifinomult, törleszkedő gondolkodás háttérbe szorította a nyers erőszakot. Az öcs pályáíve megroggyant, s bár jó eszű volt, és továbbtanulhatott volna, a középiskola befejezése után visszatért a földhöz: apjának egy hold

háztájija mellé bevállalta a nagyszülők földjeit is, gépeket vett, munkaigényes, de sokkal jobban jövedelmező kultúrákat telepített, s harmincéves korára tekintélyes gazdának számított. Nősülésével megduplázta a birtokát, de hiába szeretett volna még tovább menni, nem tudott. Őt is, mint annak idején az apját, megbéklyózta a közös törvénye: nem lehetsz különb, mint a többiek. Csak amennyire engedjük.

A báty más szférákban szárnyalt. Rájött ugyanis, hogy az olvasással szerzett tudásanyagot nagyon is jól csengő forintokra lehet váltani, ha a kultúráról vallott nézeteit átértékeli, s nem tartja másnak, mint ami: üzleti befektetésnek. A katedrát hamarosan kultúrházigazgatói, azt pedig megyei kulturális főosztályvezetői székre cserélte. Az öcs cseppet sem csodálkozott a sikerein. Arra lett volna csak kíváncsi, mit adott cserébe az egyes székekért – maradt volna még neki a sorozataiból?

Aztán megint más idők jártak, és a fifikás elmék, akik nem fáradtak még bele a múlt hazugságaival való üzérkedésbe, egyből észrevették a bennük rejlő lehetőségeket. A báty hamarosan a kulturális minisztériumban bukkant fel mint a miniszter jobb keze. Vitaműsorokban, melyeknek állandó szereplője lett, jól értelt az új rend mellett, s egy percig sem ingatta meg székét a sok megsértett vagy mellőzött régi arc felháborodása. Figyelt rá, hogy juttasson nekik annyit, amivel be tudja tömni a szájukat, ebben volt már gyakorlata. Erkölcsi megfontolások, láthattuk, régen sem nagyon izgatták.

Az öcs felvásárolt kárpótlási jegyekkel újabb földekhez jutott, s a faluközpontban álló évszázados platánfák alá hatalmas udvarházat építtetett. Megvolt mindene, mégsem volt boldog: hiányzott valami az életéből, de a mindennapok robotjában nem tudott rájönni, mi. Aztán, amikor a nagyobbik fia íjat kért a születésnapjára, eszébe jutott a disznóól padlása. Azóta sem nézte meg, mi lett a fegyvereivel, nyilván megette őket a por meg a törek, de az is lehet, hogy az apja elégette valamennyit. Egy nap fogta magát, felmászott, és mindent úgy talált, ahogy akkoriban hagyta. Az íjak rég elvesztették feszességüket, a csúzlik is, de a kardok, lándzsák épek voltak. Megmutatta a fiának, mivel játszott gyerekkorában, de a vadászatokról nem beszélt. Nem tudná normálisan elmagyarázni

neki, gondolta, s a végén még vadállatnak nézné ez a természetvédelem iránt lelkesen érdeklődő kiscserkész.

Továbbra is annyit dolgozott, amennyit csak bírt, de valami beette magát az agyába. A küzdelem – noha küzdött, mint egy barom – hiányzott neki, vagy mi, nem tudta, de régi fegyvereinek látványa teljesen összezavarta. Sokkal sikeresebb lett, mint azt bármikor is remélni merté volna, de nem ilyen sikerre vágyott. Hiszen semmivel sem ért el többet, mint az apja. Számít az valamit, hogy neki százszor annyi földje van? Attól még az élete ugyanolyan maradt. Robotol reggeltől estig, egy napra nem tud elszabadulni a gazdaságtól, mi itt a különbség? Hogy nem kell a fiának fácánokra lövöldöznie? Még jó, hogy nem kell.

Közben új kormányra lett az országnak, s a báty ismét a vidéki gimnázium katedráján találta magát. Mikor találkozott, mégsem látszott elkeseredettnék.

– A kihívásokkal együtt jár a bukás kockázata is – mondta. – Nyomkeresőt is hányszor megalázták, emlékezz csak vissza.

Az öcs visszaemlékezett, de emlékeiben nem a báty volt a Nyomkereső.

– Nagyon szar érzés?

– Csak annyiban, hogy politikusként, és nem szakemberként ítélték meg. Pedig én szakember vagyok.

Minek a szakembere, kérdezte magában az öcs. A nagy helyezkedéseké? A munkakerülésé? A múltmegmásítóé? Meghívta magához, hogy töltsön a házában néhány napot, a báty meg is ígérte, hogy eljön, de nem jött. Az öcs tudta ezt, de nem neheztelt érte. Mit is érezne hajdani kudarcainak színhelyén? Ha egyáltalán emlékszik még valamire. Megfogadta magában, nem hagyja, hogy a fiai hasonló okok miatt távolodjanak el egymástól. Egyformán fogja nevelni őket, egyforma elvárásokat támaszt velük szemben. De látnia kellett, hogy – pedig az egyik még hatéves sem volt, a másik négy – ezzel máris el-késétt. A nagyobbik ravasz mingó volt, a kisebbik hiszékeny delavár.

Visszajött a régi kormány, de a bátyról elfeledkeztek.

– Mi van, nem kellesz már nekik? – kérdezte az öcs.

– Nem. Ezek az új fiúk sokkal gátlástalanabbak. Mi csak karvalyok voltunk, ezek keselyűk. A dögöt is megeszik, ha kell.

Az öcs megsajnálta.

– Végre az lehetsz, ami mindig is szeretnél volna lenni.

– Mi? Mi szerettem volna lenni?

– Tudós – mondta az öcs, pedig egyáltalán nem ezt akarta mondani.

De a báty ekkorra már attól is távol állt, hogy elfogadható tanár legyen, nemhogy tudós. Emlékiratokkal próbálkozott, de a kutya sem volt rájuk kíváncsi.

– Áll még a meghívás? – hívta fel egy nap az öccsét.

– Persze. Hozd a családotat is. – Ez csak úgy kicsúszott a száján, tudta, hogy nincs családja.

Ennek ellenére egy csinos, visszafogott, rendkívül szimpatikus nővel állított be. Az öcs kezdte azt hinni, hogy félreismerte a bátyját. Vagy a nőket. A feleségén kívül más nővel soha nem volt dolga.

– Elmegyünk Lorával, járunk egyet – mondta egy nap a báty.

Az akácos, a rét, a szántók, ahol annak idején a családi betevőt lőtte, már mind az öccsé volt. A szülői házban már csak az anyja élt, hívta, de nem akart hozzájuk költözni.

Mikor délután hazakeveredtek, a báty lelkes, kipirult arccal mesélte:

– Megmutattam Lorának, merre vadásztunk gyerekkorunkban. Azt az öreg tölgyet is, amelynek a legfelső ágáról leszedtem csúzlival azt a kányát. Emlékszel?

– Emlékszem – mondta az öcs.

– Meg a bányatavat is, amelyben három pisztrángot fogtam egy merítéssel. Nem is tudom, hogy kerültek oda pisztrángok.

– Én sem – mondta az öcs.

– Körbejártuk az akácost is, ahol azt a fácánt lőttem. A te íjaddal vagy az enyémmel, nem is emlékszem már.

– Én sem – mondta az öcs.

Egy álló hétig maradtak. Mielőtt elmentek, Lora azt mondta az öcsnek:

– Köszönjük a vendéglátást. Meg minden mást is. Igazán.

– Szívesen – mondta az öcs.

És egy óvatlan pillanatban, amikor nem figyeltek oda, a kocsis csomagtartójába csúsztotta a Bőrharisnya-sorozat mind az öt kötetét, durva zsákvászonba kötve.

Kovács Újszászy Péter

Mint fjordok közé a tenger

*Úgy kíváncsiskodsz be hozzám,
ahogy a fjordok közé a tenger.
Csendesen jössz.
Észre sem veszem.
Megszoktalak,
mint fogascetek az óceánt,
bár nem tudom, ismerlek-e úgy,
ahogy Izland partjait a kardszárnyúak.
Tapasztalni engedsz.
Hagyod, hogy hangom elringasson,
s mire felébredek, már semmit sem tudok.
Tanítasz. Újra szólni,
énekelni kell!
Észrevenni a fényt a delfinek hátán,
a holdmakrélákba ültetett csillogást.*

*Ha pedig tudom,
nem minden delfin mosolya boldog,
segítesz elképzelni szabadságukat.*

Holt-Tisza-idill

*Vízityúk fészkel a parti sásban.
Minden porszem fénytelen szentjánosbogár.
Végignézel a holtágon,
nincsen pára a tavak fölött.
A fekete nyarak csendesek mögöttünk,
csak néha pattan a gally
a hullócsillagok alá rakott tűzben.*

Acélpenge kopoltyúk fölött

*Bükkösök mélyén alszik a nap.
A tavon szomjas csónakok lihegnek.
Egy hálóban amur vergődik.
Most védtelen a hosszúkás alak;
kopoltyúját acélpenge metszi,
ismét víz alá süllyed a háló,
piros sugarak törnek a felszínre.
Halvértől szennyes minden elalvás.*

MIKALÓJUS KONSTANTINAS CIURLIONIS
(1875–1911) festménye

Nagy Zopán

Átjárások / Képzőművészeti módosulások...

Szubjektív feljegyzések egy művészeti ösztöndíjas találkozóról, no I.

Genezis-figurák, carrarai fehér és kék-szürke márványok az *amorf amforák* utáni fekete hátterek kontrapoztjából fényrajzolódva... Egy-egy bronz bölcsen üldögél, s időnként térbeugrik a kő-ezüst... Patinák meleg-eljárással, titkos recept által (15 évnyi kísérlet energiája rezeg a megvalósult szobrokban)...

Saveljárás, ó, génmáj és kengáz! Egy kémikus beavatása a szobrászműhely szellemiségébe, kölcsönhatások... Kül- és beltéri impregnálás nem-méhviasz tudat bevitelével, tál-genezis, kagyló-mélység, mitológiai átfedések...

Concerto-szobor! 18 tonna mozgása a bányamélyből: egy párizsi galériába... Szmrecsányi Boldizsár álmában: a sötét termék múzeumában márvány-hallgatásokat hallgat az éjjeliőr, s a márvány-zárvány sokaság időtlenül, stilizálva, dermed-élve merül az éjszakába...

Glossza:

A „Carrara” szó valószínűleg az ősi „kar” (kő) szóból ered. Az ókori rómaiak kitermelték a márványt, Luni kikötőjében hajókra rakodták, és Rómába szállították. Szent Jeromos (San Girolamo) szerint Carrara neve a „kocsi” jelentésű latin „carre” és a „hold” jelentésű „iara” szóból származik, így a város nevének jelentése kb. „A kocsira rakott hold városa”.

Egy másik elmélet (Repetti) szerint a kifejezés a francia „carrière” szóból eredeztethető, amely viszont a latin „carrariae” – kőfejtő, kőbánya – szóból ered. „Carrara” eredete jöhet a nem-román nyelvekből is: „kair” (kelta) vagy a ligur „kar”, amelynek jelentése „kő”, és így: „car+aria” = „köves hely”.

Az anarchizmus és az általános radikalizmus a kőfaragók örökségének részévé vált. A New York Times egy 1894-es cikke szerint 1885-ben számos radikális forradalmár menekült Belgiumból és Svájcból Carrarába, és itt alapították meg az első anarchista csoportot. Carrara meg is maradt az olasz anarchizmus melegágyának, hiszen számos szervezet működik nyíltan a városban. Az anarchista márványbányászok voltak a bányák és kőfaragóműhelyek munkásmozgalmi vezetői...

- - -

Struktúra, tinktúra, mixtúra...

A transzcendens mandorlák* akvarell és textil finom-mintái monotípiamódban mutatkoznak meg, miközben különféle optikai csalódások játékaival oldódnak... Oberfrank Luca álmában: a tükör-k(v)arcok gömbjei gravírozva csillannak, s a corpus christi az önvizsgáló visszatükröződés jelenség-rétegeivel egyesül...

Az isteni *teremtés* tükörbe-karcolt betű-ívei egy sorozat kiemelt darabjai. A foncsorba-gravírozott átlátszó tükör-rész visszafordul magába: tükör-írás, ön-olvasás, töredék-önvaló kivetítése zajlik, akár egy ön-analizáló fáziskép-bemutat(koz)ás! Köröttünk (a művésznő jóvoltából): *Nőszirmok* latens képei lebegnek...

*Mandorla: mandula alakú dicsfény Jézus és Mária alakja körül a korai keresztény művészetben.

 Az experimentális megközelítések speciális tárgyi szituációkra koncentrálnak. Alkotói kísérlet: a föld csontjai és az *Ásító inas* találkozása! Struktúra-szervezés fonalán haladva: történeti, formai, felületi kérdések merülnek (fel). Roncsolt színek, kimarások az anyagból, fázisok állapotait is rögzítve...

Letisztulás-keresés az elemekben, a formavilág visszaredukálása, köz(eg)-elengedés minimális eszközökkel... Miklya Gábor álmában: rusztikus és finom-szemcsés felületek váltakoznak, szabadon formálható matériák aktuális története közeledik...

 Drónfotók és XIX. századi grafikai anyagok vetítése zajlik. Aztán romantikus tájképek módszertana tárul elénk a Schola Graphidis gyűjteményéből. Helyszín-feltárások, anyagkísérletek felülnézeti, történelmi anyagok felhasználásával...

Orr András álmában: laza akvarell-mozgások és alföldi belvizes kép(zet)ek váltakoznak... Kassa közeli opál-bányák *rekonstruálása*: illusztráció-sorozat, bányatérképek az 1870-es évekből, korabeli képek alapján...

Zala, Haláp-hegy* és Szent György-hegy bányái, óriás gödrök, hatalmas gond(olat)-távlatok, kő-kompozíciók, nyers kőzet-halmazok... Geológiai elemek, bazaltok plasztikus megvilágításban...

Haláp (magassága: 358 m) a Tapolcai-medence tanúhegyeinek északi, leginkább lebányászott tagja. Az 1912–1980-as évek között folytatott intenzív bazaltbányászat során a hegy jelentős ré-

*Latinovics Zoltán síremlékének anyaga is onnan származik!

szét – a hegy bazaltsapkájának közepét – elhordták, a bányáüreg pereme körben megmaradt, szép, oszlopos elválású bazalttal. A vulkanikus eredetű hegy északi oldalánál dolomit, déli oldalánál mészkő található, míg a meredek csúcsa tiszta és tömör bazalt...

A történelmi, történeti Magyarország várai egységes méretben mutatkoznak meg (a sorozat minden darabja: olaj, vászon, 60x80 cm). Potyók Tamás éber-álmában: Nándorfehérvárnál, Siklósnál és társainál a markáns színhangzás és a perspektíva dominál, Szendrő váralja vérvörös alapszínben fürdik, s a múlt jelenéből a jövő múltja felé vetíti sorsának (ön-sodrásában ázó) arányait...

A *Nyalóka-objektek* immár önálló életet élnek, a transzparenciák általi zárványok, buborékok, arc-fragmentumok műtermi megvilágításban úsznak... Majoros Áron Zsolt álmában: acél-rétegek és 100 éves fenyő-burkolat találkozik a szobrász bonc-műhelyében, majd fej-szeletek formájában nőnek be az elképzelt tereket...

Az *Idő-kapszula* szakrális tér-keresése intarzia-befaragással, Leonardo arány-tanulmányát is figyelembe véve... Az installálás esetlegessége is meghatározza a terveket, lépték-váltások, szobor-szkennelés, szilikon-formák tömör bronzba-öntése... A rönkbe mélyülő jelek (talán) rejtett üzenetek...

A *leíró* ébredésében:

fénykép készül, analóg,
a képen Szép Anna lóg!

Sárfi N. Adrienn

Gebasz

Jani azon gondolkozik, miközben bámul a gyalogos átkelőnél a zöld jelzéskor éppen átsiető tömegbe, a tömegen át meg az aszfalt fehér csíkjaira, hogy vajon a zebráról nevezték el a zebrát, vagy a zebráról a zebrát. Arra riad fel, hogy Gyufa megböki a vállát:

– Itt a busz, tesó!

Háromjuk között Gyufa az ész, aki mindent tud, minden helyzetet képes megoldani, aki mindig simán letegezi az őt igazoltató rendőrt: „Itt van kistesó, fogjad, forgassad át, de alaposan!” – nyújtja flegmán a személyiét, gúnyosan vigyorog, a rendőr gyanakvón fürkészi a rézbőrű arcot, a szúrósan vibráló fekete szempárt, majd némi vizsgálódás után visszaadja az okmányt, amit Gyufa fölényes lassúsággal rak zsebre. Ilyenkor magasra tornyosul benne az indulatos sértettség, mert őt mindig a bőrszíne meg a testmérete miatt szúrják ki, de ami ennél is jobban bántja valahol mélyen, hogy még sosem találtak nála semmiféle elítélendő bűncselekményre utaló nyomot, mert egyébként igaz, ami igaz, olyat ő sosem csinált, és éppen ezért bizonyára kistílű senkinek tartják ezek a büdös, tapló zsernyákok.

De Jani meg Peti felnéznek Gyufára. Nagymenőnek tartják, aki csak azért nem lesz a kerület, sőt, az egész város vállalkozó-fejedelme, „mert nem hajlandó a sötét erőkkel való...” – itt mindig megakadnak, amikor szóba kerül kettejük között, maguk sem igazán tudják, miféle sötét erőkre gondolnak: talán a politikusokra, a maffiára, a helyi vállalkozó konkurenciára, akikkel le kéne paktálni, vagy valami ilyesmi.

A buszon van ülőhely, leülnek. Jani körbenéz, nincs-e itt az az idős néni, aki a múltkor beszólt, hogy a koszos, festékes munkaruhájukban nem kéne leülni, mert összepiszkítanak itt mindent. De hát akkor is itt volt Gyufa szerencsére, és egy pillanat alatt elintézte az ügyet: „Mamikám, kiskeziticsókolom, ne tetszünk itten gecizni

a brigádommal, mert legközelebb a maga hervadt kis életkéje szorult majd renoválásra, és akkor én meg majd erre fel azt találok mondani, kölcsönkenyérből kifolyólag, hogy magácskának nem jár a renové – nyomta meg az é-t Gyufa, mintegy jelezve, hogy a minőségi szakmunka, az igazság és a franciás magas műveltség kéz a kézben járnak. És onnantól kezdve a néni hallgatott, ők meg ülhettek gondtalanul, koszos gatyában, hazáig.

Gyufa a buszon napilapot szokott olvasni mögöttük, amiért egyébként Jani meg Peti külön felnéz rá, merthogy egyáltalán szokott olvasni, meg mert tájékozott, és időnként ki is fejt például a közélettel kapcsolatos véleményeit, és olyankor furcsa idegen szavakat is használ: kompetencia, eszkalál, stróman, off-shore, amihez ők ugyan nem tudnak hozzászólni, de ez csak még nagyobbá teszi Gyufát a szemükben.

Jani bámul kifelé az ablakon, nézi a tömeget, a lámpákat, a zebrákat; Peti görcsösen szorítja ölében a táskáját, igyekszik összehúzódní, hogy a térdéi kevésbé nyomódjanak az előtte lévő ülés támlájába, mert például ebből is volt már probléma: egy kigyúrt, kopasz fickó szólt hátra múltkor, hogy „vegyed már ki a térdedet, seggfej, a hátamból”, mire a langaléta, bárányfejű Peti büntudatosan pislogott, de akkor megjelent a sorok között egy hatalmas árnyék, Gyufa volt az, és mondta a kopasznak, hogy „figyike, kisbaszom, két térdkalácsnyi horpadás kell a te dülledt hátadnak, de ha neked bajod van ezzel, csak szóljál kisfiam, én...” – még végig sem mondta, a kopasz már ott sem volt.

Gyufa mindent elintéz. Például a munkákat is. A külföldi meló is az ő ötlete volt. Valami haverja szólt, hogy Spanyolba most érdekes menni, mert kint van egy spanja, aki pont festőket keres. Gyufa telefonált, tárgyalt a haverral, meg annak a kint élő spanjával, aztán Janival és Petivel, tárt karokkal várja őket odakint a nagy lehetőség, megszedik magukat, de irdatlanul, alig pár hónap alatt, és odakint meleg is van, pálmafák meg ropogósra sült bögyös bigék. „Menni kell, nincs mese, kisapáim!” – turbózta fel a lelkesedést Gyufa. Peti az utolsó pillanatban visszalépett, mert a felesége nem engedte, így Gyufa meg Jani ketten indultak el az ismeretlenbe.

– Ez, uram, ez?! Ez nem fegyver!! – harsogta Gyufa, és már rakta is vissza határozottan a vámos által frissen megtalált összehajtható kis bicskát a zsebébe, amit még a nagybátyjától örökölt.

Kihúzta magát, majd hosszas fejtegetésbe kezdett, hogy ha ez a kis lófasz, ez fegyver, akkor minden fegyver, kistesók, mert ölni, ugye, akármivel is lehet, mennydörgött a hangja a vámosok gyűrűjében. Most igazán elemében érezte magát, ő, a bátor és igaz valaki, az aljas, senkiházi hatósággal, az ősellenséggel szemben.

– Ölni, hát értik, igazán mindennel lehet! Bármivel!! – gesztikulált színpadiasan, és a nyomaték kedvéért elkezdte kihúzkodni a táskájából a holmikat: pulóver, alsógatya, szappan, napszemüveg, hogy még ezekkel is könnyedén, meg mi mindennek a segítségével simán át lehet valakit küldeni az örök rigófüttyös kurva úristenbe, és akkor a táskája oldalzsebéből kirángatott egy fém kiskanalat:

– És akkor itt van ez! Ezzel például, tesókák, ugyebár, ki is lehet belezni bárkit! – tette fel az i-re a pontot nagy átéléssel.

Gyufa csak úgy fürdött a gyanakvó hatósági tekintetek kereszt-tüzében, de valahogy azt érezte, hogy nem veszik igazán komolyan, és akkor éles fordulattal, mint egy végsőkéig kitartó harcos a csatamezőn, aki az utolsó pillanatban, amikor még élve pont megteheti, némileg megkönnyebbülve, feltartott kézzel végül is megadja magát az ellenségnek: mély lélegzettel kitette a zsebéből a bicskáját az asztalra.

– Akkor itt van, ne!

Egyetlen öröksége, a bicska, nélkül, Gyufa Janival az oldalán lépett a spanyol földre. A haver spanjára sokat kellett várni a reptéren. A narancssárgára sült, vastag ezüstláncos, tükrös napszemüveges figura, telefonnal a fülén kezét nyújtott, és rögtön mondta, hogy „gebasz van, bazmeg”, neki sürgősen haza kell menni, de itt van ez a biztos meló, kifizeti utólag, és Gyufának ideje sem volt még káromkodni sem, mert a pali azonnal el is köszönt azzal, hogy mindjárt átküldi telefonon a szállás címét, meg a melóhelyét is, és ott majd mindent kell glettelni és festeni: „fal és mennyezet, fehérre, na csá...”, azzal eltűnt, és sosem látták többé.

A címet megkapták, Jani örült, hogy legalább szállásuk, az van, ha folyton csöpög is a csap, meg áthallatszik a szomszédból még a szellentés is, de ezek a spanyolok nem állnak meg amúgy a szellentésnél, ezek mindent hangosan és erélyesen csinálnak, mert olyan tomboló életerő van bennük, mint egy túlmelegedett fűnyíróban. Legalábbis Janinak nem jutott eszébe találóbb hasonlat. Jani ült a vékony matracos ágya szélén, hallgatta a szomszédok megnyugtatóan életteli zajait, míg Gyufa dühöngve trappolt fel- és alá a lepukkant garzonban, hogy a hunok jó édes kurva anyját, és hogy ezt a magyar, döglött csirkefejú gebaszfaszt kiskanállal fogja kibelezni.

Egy, a házban lakó, indiai pasas segített nekik megtalálni azt a bizonyos melóhely-címet, a kulcs valóban ott volt, ahol a span mondta, jó jel, Gyufa és Jani nekiálltak a munkának, amiért aztán tényleg meg is kapták a pénzt számlára, a spantól.

Jani elégedetten hörpölte a sörét a tengerparton, csiklandozta a langyos-sós szellő, pálmafák, tenger, és ahogy Gyufa megmondta még otthon, itt sétálnak előttük a hús-vér barna, bőgyös bigék, ez valami boldogság, szerette volna szavakba önteni, mit érez, de erre egyrészt még sosem volt példa, így nehezen is menne elsőre, másrészt felfogta, hogy jobban teszi, ha most különösképpen hallgat, hiszen Gyufa dühöngve tépte a haját, mert a span végleg felszívódott, a kurva anyját, hát ilyenek ezek az elbaszott magyarok.

A tengerparton Gyufa megismerkedett egy Juan nevű helyi sráccal, meghívta sörre, beszélt hozzá magyarul, Juan is mondott valamit spanyolul, ittak, Juant szórakoztatta a fura magyar, aki igyekezett mindenáron megtanítani neki a neve helyes kiejtését. „Nem Hufa, meg nem Dzsuva, kistesó, hanem Gyufa, érted? Gyufa!” Gyufa aztán előadta a dolgokat, hogy mi járatban van idekint a haverjával, Janival, mire Juan hosszasan magyarázni kezdett valamit, amiből Gyufa azt szűrte le, hogy a srác tud valami helyet, ahol felvennének piktorokat, innen nem messze. Gyufa hálásan veregette a nevét rendesen kiejteni képtelen, vigyorgó fiú vállát.

Nagy munka volt kilátásban. Janinak úgy tűnt, Gyufa valóban egy kivételes zseni, aki még nyelvtudás nélkül is remekül boldo-

gul. Gyufa nagy svunggal kezdett el intézkedni, felhívta az ott-hon maradt Petit, hogy Petikém, kikapám, pakoljál szépen össze, Sáríkáknak mondd meg, hogy neked most dolgod van a nagy bűdös külföldön, vissza fog kapni tégedet, ne aggódjon, sürgősen erőltessed el a seggedet a kanapétól, és fáradjál kifelé erre a melegebb égtájra, de sebes legyél, mint a nyugati szél, mert jövő hét kedden kezdünk, ne merjél elkésni, mert a kibaszásnak baszott nagy lebaszás lesz a vége! Még Janinak is feltűnt a telefonba hadaró Gyufa erősen berregő spanyolos akcentusa, és Jani csak megerősödött abban a hitében, hogy aki így két hét alatt ilyenre képes, az aztán igazán nem semmi.

Mielőtt Peti kiért, Gyufa beruházott: vett egy alaplátra hevesen szortyogó, magasabb fokozatban erősen püfögő Fiatot, nehogy már öcsém, bazmeg, buszozgassunk, mint valami jöttment, girnyó kínai turisták.

Peti bizonytalanul ácsorgott a száraz spanyol földön, csodálkozott, milyen meleg van itten márciusban, szólhattak volna, hogy tegyen be egy rövidgatyát. A garzon kövén, egy pléden kapott helyet, még azt sem hagyták, hogy kipakoljon, már kalauzolták is körbe a környéken: ez itt a tenger, a Földközi, a fehér szárnyasok azok a sirályok, ez itt egy kafetéria, ahol egyébként van szerveza is, ami sör, jegyezzed meg, sör egyenlő szerveza; a feketék szaros kacatokat: órát, napszemüveget, törölközőt árulnak a vállukról, ezek afrikaiak, ezek meg a pálmafák itt, kifaszom, figyeljél, mert kikérdezem, mennydörgött magabiztosan Gyufa főnökhangja. Peti valóban csupa érdeklődés és figyelem volt, mint egy hatéves az első iskolai napján, a kezdeti ijedtség elmúltával. Vettek neki két pálmafás-napocskás rövidgatyát. A sí az igen, a no meg a nem, oktatták rendületlenül, ha kérsz valamit valahol, azt mondod, gráciász, figyeljél, így: Gyufa sört kért hármójuknak a pultnál. Három, mutatta az ujján, szerveza, söööör – sisteregte magyarul is a nyomaték kedvéért, a végén meg hogy gráciász.

Ugyan a részletek még nem teljesen tiszták, de másnap kezdik a melót az új helyen, ez nem kétséges, le van ez már zsírozva Juan-nal. Legalábbis Gyufa így vette le, Jani meg biztos volt benne, hogy

ha Gyufa így tudja, akkor az így is van, Peti meg látta, hogy ezek ketten teljesen biztosak a dolgukban, tehát ő is biztos volt benne.

Másnap Gyufa megkereste Juant, dörzsölte a kezét, hogy akkor, spannya testvér, nosza, ők készen állnak, mondhatja a címet, és már mennek is, dolgos a magyar kéz, jobb, ha tőlem tudod, kicsimuchacho! Juan poénra vette a szerteszét gesztikuláló magyar palit, vihorászott a nagydarab emberen, hogy milyen beleéléssel magyaráz valamit. De vajon mit. Gyufa kezdett bepipulni, min vigyorog már ez a csávó, meg miért nem mondja akkor a címet, ahogy megbeszélték előzőleg, hát hol lesz az a nagy munka. Juan nem értette, mi baja a magyarnak, miért beszél azon a fura nyelven most ilyen gorombán vele.

– Miféle munka?! – jutott el Juan tudatáig az ismeretlen magyar hablaty között egy ismerős spanyol szó: trabajo.

Jani ült az ágyán, a vékony, horpadt matracon, elringatta a szomszédok életteli moraja, Peti a földön gubbasztott a plédjén, Sáríkára gondolt, és aggódott. Ebből, hogy nem visz haza egy kanyit sem, mekkora nagy balhé lesz. Gyufa körözött a városban a frissen vásárolt, püfögő Fiattal, mint a maffia bérgyilkosa, boszszúra éhesen nyomta a gázt fel és alá szortyogva és berregve, vérszomjasan gondolt az otthoni haverra, a felszívódott, csirkefejú gebaszfaszra, Juanra, a helyi hülyegyerekre, hogy bazmeg, mennyire elbaszott népek ezek mind!! Befarolt egy bontott épület elé, kiszállt, hogy kiszellőztesse a fejét, letörölgette izzadt homlokát, megivott egy alkoholmenteset, majd benézett a szétvert ajtón. Ott pihentek páran munkások a földön, árnyékban. Köszönt nekik: buenos días, trabajo mucho, lenni itt sok munka, hunyorgott, a munkások vigyorogtak, az van bőven, kellene még ember, nem is egy, hadarták pilledten az idegen felé, az idegen bólogatott, mintha értené a választ, majd visszaszállt az autóba, és elhajtott.

A spanyol reptéren Gyufa táskájában találtak a vámon egy frissen vásárolt, összecuskható bicskát, amolyan vásári kacatot. De mielőtt elkobozhatták volna, végig kellett hallgatniuk azt a megvevéssel telt hangon előadott szitkozódást azon a furcsa idegen nyelven. Be is vitték emiatt Gyufát a kihallgató szobába, ahol folytatta

a mérgelődést az okmányait forgató vámosok gyűrűjében. Komoran méregették, alaposan átvizsgálták a holmiját, az adatait, Gyufa izmai remegve feszültek egészen addig a másodpercig, amíg be nem villant neki, hogy tulajdonképpen ez az a pillanat, amikor őt a mélyen megvetett, elutasított hatóság, egy tőle mérhetetlen távol-ságra lévő rendszer, aminek a szemében ő eddig mindig csak egy kistílú kis senki volt, most végre valahára észre, sőt, egészen komolyan veszi! Ebben a megvilágosodott pillanatban Gyufát megszálta valamiféle békesség és elégedettség, amolyan kifejezhetetlen földöntúli öröm, hogy ő igenis egy VALAKI!

Két vámos kíséretében, bicska nélkül, átszellemült tekintettel tért vissza a csarnokba, tanácstalanul toporgó brigádjához. Büszkén tartotta magasba a fejét, friss erő feszült ormóttan testében.

– Elintézve – biccentett Jani és Peti felé kimérten, intett két ujjal, hogy mehetünk.

Jani és Peti tátott szájjal bámultak a fogságból kiszabadult főnökre, a bátor, a szabad, a mindenre kész, művelt, zseniális hadvezérre. Jani arra gondolt, biztos próbálta a hatóság oda-bent alaposan megfélemlíteni, de persze nem sikerült nekik; Peti agyában gonosz egyenruhás lények igyekeztek roppant erővel legyűrni Gyufát, de Gyufa verhetetlen.

Csendes ámulattal lépkedtek a nyomában.

Itthon, szinte mintha el sem utaztak volna, minden ment a régiiben. Csak Gyufa egy ideig még megmaradó spanyolos akcentusa jelezte a külföldi kitérőt, meg a tapasztalatok kocszában előadott, velős összegzése:

„A kacatáros feketéknek még a szeme se áll jól, egyforma mind, mint két szaros tojás, a barna bigéknek narancsbőrös a segge, a sós víz csípi a szemet, a pálmafa igénytelen borzas pálcika, a spanyolok zizzent, elbaszott bolondok.” És ha ezt Gyufa mondja, akkor Jani és Peti szerint is így van.

Gyufa erős és bátor, megvéd mindentől, amíg ő van, addig beszélhet bárki, ő majd megoldja, szerez munkát, tárgyal és min-dent elintéz, megveszi az anyagokat, a festéket, megy a renové.

Jani és Peti bambulnak kifelé a busz ablakán, megnyugtató az ismerős környék látványa, meg a hátuk mögött a Gyufa által forgatott újság zizegése. Peti szuszog, beletúr báránycsontjába, ott-hon Sárika várja meleg étellel; Jani nézi a tömeget, a lámpákat, a gyalogos átkelőket, bámulja az aszfaltra festett, fehér csíkokat, „akkor most tényleg, melyik volt előbb, mit neveztek el miről, a zebrát a zebráról, vagy inkább a zebrát a zebráról...”

MIKALOJUS KONSTANTINAS CIURLIONIS
(1875–1911) festménye

Demeter Arnold

Fészekről tollhullásig

*A kabátod függönnyé gombolom.
Eljátszunk a gondolattal: úgy venni
bármit, ahogy kenyeret.
A fehér morzsák most a csillagok.
Feketelyuk-balzsebed kezem rejti.
Úgy élünk, mint az indiánok,
fészekről tollhullásig.*

Záporjárat

*Az unalom járatról járatra száll,
jókedveket ellenőriz.
Illegális szereket keres.
Elkobozza, majd büntetésből elaltat.
Álmod zavaros utazás,
hol a test sínekre fekszik,
az éter pedig csak egy akadozó lemez.
Rándulsz. Megébredsz. Körülnézel.
Visszazuhanasz a székbe. Újra megébredsz.
Szenvedsz és gyönyörködsz
a furcsa arcokban, a tájban és az üres székekben,
melyek kék eget játszanak a vándorló felhőben.
Az utasok esőcseppek,
csomagjaikkal együtt kiesnek a vonatból.*

Télhozó

*Nézd, a seregélyek csőrében a kabátos délután
csupán a telet jelenti, nem kell félned.
A reggeli hópihék megvárják, míg felébredsz,
végignézik, ahogy közöttük kilesel az ablakon,
majd elolvadnak, hisz ők csak hírnökök, te pedig
készülj még több csettegetsre.*

Ködsuhanás

*A hajnal repeszei szétröpülnek a szobában.
Nincs esélyed elugrani.
Karjaid mélytengeri polipok,
próbálnak visszavonagolni az éjszakába.
Mintha rab lennél, minden reggel
ugyanazt a falat falat kóstolják szemeid.
Az ablakon pára és beszivárgó város-maszat
szitálja homállyá a bandukoló ködöt, mely
végigcammog a városon, majd
semmivé lesz.*

Felkelés

Kibírod, megcsinálod!

*Ordít két kéz közül egy fej. Afrikában a férfi
mást jelent, a férfi oroszlán, egy állat, egy fiatal
egy öreg, a férfi minden. Afrikában minden férfi.
A bozótnak gyereköszöne van, gyilkos a játszi
kedv, ha van, ha nincs, öl. Anyák, nők, lányok.
Sírnak, egyszülött fiuk meghalt az ártatlanságnak.
Kisiskolás férfiak anyjuk árulói, akaratlan.
Engedelmeskedj, ölj!*

*Alig beszél, csatazajt betűz a sortűz között, járni
tanul, bozótban szaladgál, ha pihen, foglyokat
erdőnyelven csúfol, avagy kivégez.*

*Nem kérdez, puskatussal botorkál. A csörgő
a golyósláda. A vér csak a hétköznapi nedve.
Meghalnak a férfiak, túlélnek a gyermekek.
Erről nem mesélnek soha.*

Modern skót költészet 3.

Tom Leonard versei
Turczi István fordításában

Kórházban

(In Hospital)

*szeretem nézni ahogy frieda nővér kötöget
ahogy szeretem nézni ahogy a feleségem kötöget
ahogy szerettem nézni ahogy anyám kötöget
bár ő inkább rálegyintett
(egy sima, egy fordított)*

*ez nem
„az asszonyok tudják hol a helyük”
vagy az, hogy kedvükre fűzik láncukat*

ez csak

*a jövő, kötögetik a jövőnket
a jelen békés, nyugodt
mintha*

*ugyanaz az asszony kötögetne
évszázadok óta*

ha megérintem arcod
(touching your face)

*kettőnk
csendjében*

*az
bensőséges*

*bizalmat
ébreszt*

*a kéz iránt;
és minden*

*amit kimondtunk
és e pillanatban*

*kimondunk
légteret*

*teremt
kettőnk közt*

*ami újra meg újra
ismerős*

*újra meg újra
más*

Emberi lénynek lenni

(Being a Human Being)

*nem cinkosnak lenni
nem elfogadni, hogy mindenki más bólogatva hallgat*

*nem tartani a szád hogy ki ne rúgjanak
nem elfogadni hogy a köznyelv álca és csali*

*barátokat, családot nem mások elé helyezni
nem azt mondani „tévedtél” ha a hatalom téved*

*átvett magatartási mintákat nem elnézni
de elfogadni a választás tényét és pillanatát*

*emberi lény vagyok
és létezem*

*egy emberi lény pedig
aki a világ polgára
felelősséggel tartozik a világnak
és felelős a világért*

Hábizony

(Right enough)

*hábizony
eza zén nyelvem elég egy undormány*

*a zanyám aszonta
a tanárom aszonta
a doktor aszonta
a tisztelletes aszonta*

*a nagyfőnök aszonta
 a házinéne a carrington sztríten aszonta
 a csajszi akivel hatvankilencbe leakartam pattanni aszonta
 valami dilófiló aki aszitte nem olvastam chomskyt aszonta
 egy kalvinista kommunista aki aszitte forradalmár vagyok aszonta*

*pókerarcú okosok akik komoran cipelik a múlt terheit aszonták
 pókerarcú okosok akik komoran cipelik a jövő terheit aszonták
 a feleségem aszonta ne-má-hogy-bele-ne-kerüjje-ebbe-a-versbe aszonta
 a köjkeim hazagyüttek a ziskolából és aszonták
 kábé minden könyv amit kinyitottam aszonta
 még a Skót Nemzeti Szótár bevezetője is aszonta*

*jóvanmá
 az összes élő nyelv szent
 hogy baszódjon meg mind*

TOM LEONARD (1944–2018) Glasgow-ban született. Versei és nagy hatású kritikai művei jelentősen befolyásolták a nyelvhez való hozzáállást Skóciában. Ő szerkesztette a *Radical Renfrew* című korszakalkotó antológiát, és megírta James Thomson 19. századi költő életrajzát. 2002-ben a Glasgow-i Egyetem kreatívírás-professzora lett. Az itt közölt verseket a szerző még a halála előtt küldte Turczi Istvánnak fordításra; ezek azóta a Scottish Poetry Library online oldalán találhatók; az utolsó vers az *Intimate Voices* (Személyes hangok) című válogatásban jelent meg 2003-ban, és a *Belső terek* című skót költészeti antológia számára készült (Parnasszus Könyvek, 2004). A vers annyira elhíresült, hogy tíznél több nemzetközi költészeti antológiában szerepel.

Laura Sintija Černiauskaitė

Lélegzet a márványon

(regényrészlet)

Laczházi Aranka fordítása

Az udvaron a szélben susogott a magasra nőtt fű, a kútnál ott állt a lavór a szappanos vízzel és néhány mosatlan edénnyel. A fűből békacsapat pattant fel, és a fenyves felé repült.

Az ajtó most be volt zárva, belülről elrekeszelve. Liudas sorban bekopogott az összes ablakon, de nem történt semmi. Mégsem tudott szabadulni attól az érzéstől, hogy Izabelé odabenn lapul.

– Izabelé, azonnal nyisd ki, vagy betöröm az ajtót! – kiáltotta türelmét veszítve.

Semmi. Csak a szél mozgatta meg a füvet, aztán megint elcsendesedett. Liudas még egyszer körbejárta a házat, elment a verandáig, megállt a kertben az almafák alatt. A verandán, az üres háromliteres befőttesüvegek mellett egy benzineskanna állt. Liudas önkéntelenül előrelépett, és az üveglakhoz tapadt. És akkor a kertre néző ablakban feltűnt Izabelé arca. Sápadt volt, beesett körvonalakkal, nagy, lázasan izzó szemekkel. A szeme elnyomott minden más vonást, még kicsiny, a ruhája redői mögött megbújó testét is. Mintha a szemek tüze belülről emésztette volna fel Izabelét. Liudas szólásra nyitotta a száját, de Izabelé az ajkára szorította az ujját, és mintha összeesküvő lenne, megrázta a fejét. Liudas egy kézmozdulattal kérte, hogy nyissa ki az ablakot, a nő résnyire kinyitotta, és azt suttogta:

- Most nem jó. Gyere máskor.
- Mikor, Izabelé?
- Felhívlak.
- Hívj holnap.

- Felhívlak.
- Mindjárt reggel, Izabelé.
- Jó.
- Vagy majd én felhívlak holnap.
- Jó, jó.

Izabelé halkan, mintha valamitől tartana, becsukta az ablakot, behúzta a csipkefüggönyt, és ujját ugyanúgy az ajkára téve hátrálni kezdett, míg eltűnt a szoba félhomályában.

Liudasnak elszorult a torka. Először az jutott eszébe, hogy visszamegy a városba segítségért. Megállt a kocsi mellett, és sokáig nézte a ház üres ablakait, amelyek mögött ott lángolt Izabelé. Nem tudta eldönteni, mit tegyen. Hamarosan sötétedett, nem merte Izabelét egyedül hagyni, és azt sem tudta kitalálni, hogy kit tudna idehozni, kire bízhatná rá a nőt.

Kihajtott az udvarból, elrejtette az autót a fenyves sűrűjében, és ellenőrizte, ott van-e még a csomagtartójában a hálósákja. Ha ötven méterrel arrébb ment, a páfrányok közül láthatta a házat meg az udvart egészen az istállóig. Igaz, hogy az ajtó a másik oldalon volt, a mező felé, de ott nem tudott volna elrejtőzni.

Befújta magát szúnyogriasztó spray-vel, a páfrányok között kiterítette a fóliára a hálósákját, nyakába akasztotta a látcsövet.

Néhány órán keresztül minden csendes volt. Mikor sötétedni kezdett, hirtelen megszólalt a mobiltelefonja. Liudas felszisszent, és gyorsan lenyomta a gombot. Beatričë telefonált.

– Szia – üdvözölte olyan hangon, ami semmi jóval nem kecsgetett.

- Jó estét.
- Hol vagy?
- Miért érdekel?
- Kíváncsi vagyok, még mindig járőrözöl-e.

Liudas hallgat.

- Látták a kocsidat ma nálunk.
- Igazán? Talán tévedtek.
- Mit találtál ki, Liudas?
- Mit akarsz, Beatričë?

– Iljára vadászol? Hát akkor tudd, hogy nem fogod elkapni. Ő nem csinált semmit, beszéltem vele. Aznap éjjel egy másik csoportban volt, egy másik ilyen, reménytelen gyereknel. Valahonnan kapnak cigarettát, és abban kártyáznak. Nem ment ki sehová, érted?

– Te magad zavarodtál össze.

– És nem fogok mást vallani, ha úgy alakul.

Mindketten hallgatnak. A férfi nem hallja Beatričè lélegzetvételét, csak a dermesztő csendet a vonal másik végén.

– Hagyd békén Ilját. Hallod? – mondja a nő.

És hirtelen minden olyan reménytelennek tűnik, talán tényleg nem igaz, kitaláció.

– Minden jól, Beatričè! – Liudas befejezi a hívást, és lenémítja a telefont, hogy csak az idő múlását tudja követni a képernyőn.

Estére a szél teljesen elült, csak a madarak trilláztak finoman. A ház elmerült a sötétben. A nagyszoba három ablaka, amit Liudas látott a páfrányok közül, sötéten bámult, Izabelé biztos a konyhában gubbaszt, mint legutóbb, vagy talán a kisszobában. Vagy a tekintetének elmeháborodott tüzével világít.

Lehült a levegő, Liudas elővette a kocsiból a pulóverét és a dzsekijét. Cigarettáját eltakarva gyújtott rá, arra az esetre, ha Izabelé véletlenül kinézne az ablakon.

Nem vette észre, hogy elaludt. Bár úgy tűnt, csak egy pillanatig bóbiskolt el.

A recsegés ébresztette fel, és a nyugtalan fény a szemhéja mögött. Erős, baljós szag áradt a tüdejébe, felugrott, még rendesen ki sem nyitotta a szemét, nem értette, hol van.

Az udvar végében ragyogó fény látszott. Égig érő lángnyelvek.

Liudas csak ekkor eszmélt: az istálló ég ropogva.

A tűz fénye mint a röntgen világította meg a deszkák vörös csontjait, ropogtak, süvöltöttek, pattogva törtek darabokra, ahogy a tűz felemésztette őket. A forró levegő a fekete égbe hajtotta a szikrákat, amelyek aztán távolabb ereszkedtek le a fűre, Izabelére.

Liudas csak akkor vette észre őt, amikor berohant az udvarba.

Izabelé az ösvényen állt előrehajolva, kezét oldalt a testéhez szorította. Világos pamutruhája az apró virágokkal a sötétben úgy világít, mint egy fátyol, lenyírt haja alatt, mint a rózsafüzér gyöngyszemei, úgy domborodnak ki a gerincén a csigolyák. Túl közel áll a lángokhoz, nem vigyáz magára, mintha egy lényegű volna azokkal. Tágra nyitott szemmel mered a tomboló lángnyelvekre. Nem hallja Liudast. Csak amikor a férfi megragadja a kezét, és odébb húzza a tűztől, akkor rezzen össze, és onnan néz rá olyan tekintettel, mint aki semmit nem ért.

Izabelé lázas szemének mélyéről fürkészi Liudast. Kíváncsian, sietség nélkül teljes figyelmét a férfitra irányítja a tűzről. Ahogy a tüzet, Liudast is először látja. És ez a zavarodott érdeklődés rettenetes.

Liudasnak hirtelen eszébe jut a benzineskanna a verandán.

Izabelé pupillája kitágul, az arca ráncokba zsugorodik, mint az izzó papírdarab, és elsírja magát. „Mama!” – suttogja hangtalanul. „Ma-mács-ka!” Remeg. Most már Liudasra néz, szóttanul könyörögve, hogy a férfi takarja el az ő szemét, takarja be őt, és segítsen elaludni.

A mező felől, az égerfák irányából megjelennek az első emberek, a sötétben világít a ruhájuk. Liudas dühösen magához húzza Izabelét, a mellkasához szorítja felhevült arcát, talán kissé túl erősen – a pulóverén át megérzi az orrát, de Izabelé nem ellenkezik.

Az a szerencse, hogy nincs szél.

Az emberek közelednek. Liudas észreveszi Garnist és Pranciškát, mögöttük rohannak még páran Kurpiškésből. Már be is ugranak a sötétből a tűztől megvilágított udvarba, az arcuk narancsszínű, a szemük fénylik összeráncolt homlokuk alatt. Liudas int nekik.

A másik kezével még mindig magához szorítja Izabelét, hogy az ne lásson semmit, és ne gondolkozzon. Akkor nem marad semmi a félelemből, fájdalomból, kérdésekből: csak a sebetket megtisztító csupasz láng. Liudas mindent elvégez helyette.

Liudas lesz az a takaró, amire Izabelė vágyik. Ami alatt biztonságosan el lehet bújni, ha az ember rossz fát tett a tűzre.

Hallgatja Izabelė megnyugvó lélegzését.

Izabelė pedig mindenbe beleegyezik.

LAURA SINTIJA ČERNIAUSKAITĖ (Vilnius, 1976) litván író, a Litván Írószövetség tagja. Színpadi művekkel kezdte pályáját, *Liučė Skates* című drámája Berlinben első díjat nyert a 2004-es nemzetközi drámafesztiválon. Az azonos címen megjelent próza- és dráma válogatását az év legjobb tizenkét könyve közé sorolta 2003-ban a Litván Irodalmi Intézet. A *Lélegzet a márványon* első regénye, a művel 2009-ben elnyerte az Európai Unió Irodalmi Díját.

LACZHÁZI ARANKA műfordító, egyetemi adjunktus. Az ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézetében az Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszék oktatója. Szakterülete többek között a litván és a lett irodalmi nyelvek kialakulása, valamint a balti nyelvek kapcsolatai más (orosz, lengyel, német) nyelvekkel. Számos irodalmi és szakmai szöveg fordítója litván, lett és orosz nyelvből.

TÁRCA

Bene Zoltán

Van ilyen

Soha életemben nem jártam még zsidó temetésen. A napokban viszont igen. Gyerekkori barátommal egykori gimnáziumi osztályfőnökünkől búcsúztunk. Ha nem lenne furcsa mellékíze, azt mondanám, szép volt... – végül is, miért ne mondhatnám? Olyan nehéz meghatározni, mi a szépség. A szegedi zsidó temető például kimondottan szép. Rengeteg fa, borostyánnal benőtt sírok, impozáns ravatalozó, téglával kirakott ösvények. A temetést magát ugyancsak – igenis! – szépnek láttam. És hallottam. A Jiszráel, Adonáj és amen szavak kivételével semmit sem értettem ugyan a héber énekekből, imákból, de mind szépen zengett. És a temetésnek az a meghatározhatatlan, az az egészen megrendítő utolsó mozzanata: a kavicsok lerakása... Emlékezetes gesztus. És szép.

A gimnáziumi osztályfőnökünk utolsó osztálya voltunk. A rendszerváltás éveiben, 1987-től 1991-ig. Kevés fiú, sok lány, rengeteg probléma (főleg velünk, fiúkkal). Sokat köszönhetünk neki. Ő nekünk talán néhány ősz hajszálat. Persze, ez alighanem túlzás. Nálunk sokkal rosszabbat is megélt. Azt csak a temetésen tudtam meg, noha sejtettem korábban is, hogy megjárta a haláltábot. Tizenegy évesen. Ausztriában. A rabbi a temetés egyetlen magyarul elhangzó részében, a halott életének földidézése során mesélte el a történetet, amelyben egy tizenegy éves, a lágerből nemrégén szabadult kislány játszik egy ausztriai játszótéren, amikor megjelenik egy orosz katona, magához hívja, előveszi a bajonettjét, és levágja a reszkető gyerek ruhájáról a sárga csillogót. Micsoda szimbolikus eset! Ő azonban rettegésként élte meg. Félt az orosztól. Naná, hogy félt! A helyében bárki ugyanúgy megijed bármilyen katonától.

Nehéz a volt osztályfőnökömben meglátni azt a tizenegy éves kislányt. És nehéz megérteni, miért temette el magában az üldöztetés emlékeit. Mert, amint a rabbitól hallhattuk, a fönti eseten kívül szinte semmit nem mesélt azokról az időkről. Pedig ők kivételesen szerencsések voltak: az egész család hazajött. Talán azért hallgatott, mert úgy vélte, nem mindig és minden körülmények között segít a kibeszélés. A teremtmő (vagy az evolúció, netán ketten együtt) nem véletlenül alakította ki bennünk az eltemetés képességét. Amivel képtelenek lennénk együtt élni, azt eltemetjük a lelkünk, a tudatunk legmélyére. Mert amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell, írja Wittgenstein. Mint egy kínai bölcsesség, úgy hangzik ez a mondat. Pofonegyszerűen, triviálisan. Együgyűnek tűnik. És mégsem az.

Eltemettek egy embert, aki eltemetett magában sok mindent. Eltemettek egy embert, akinek sokat köszönhetek. Eltemettek egy embert, akinek az emlékét nem fogom magamban eltemetni. Még ha nem is beszélek róla, őrzöm.

Arra is emlékezni fogok, hogy a temetése szép volt.

Van ilyen.

Vakcsapda

Néhány évvel ezelőtt Édesapám *szinte* teljesen megvakult. Muszáj használnom a *szinte* szót, hogy ne ferdítsem el a valóságot, hiszen erős napsütésben vagy villanyfényben *érzékel* tömböket, alakokat, tömegeket, azonban az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy ez az *észlelés* olyan messze áll a valódi látástól, mint Makó vitéz álldogált Jeruzsálemtől a maga idejében. Nem is akarom most taglalni, micsoda istencsapása az egy egész életében sokat olvasó embernek, ha hetvenévesen megvakul. Gondolhatja mindenki, akibe ici-pici empátia is szorult, mekkora veszteség. Egészen más, bár szintén nem irigylésre méltó helyzet az, ha valaki

vakon születik, mint például anyai nagymamám két nőtestvére, akik csaknem teljes életet éltek, noha soha nem láttak. Olvastak, dolgoztak, kórusba jártak, a vakságot természetes állapotukként élték meg. Édesapám viszont majdnem hetven éven keresztül láttott, s ha mind nehezebben is, de tudott olvasni, egyedül átkelni az út egyik oldaláról a másikra, számítógépet használni és így tovább. Négy-öt éve viszont nem képes mindezekre. Pontosabban: másképpen az, mint korábban. Olvasni fölolvasógéppel tud, közlekedni Édesanyámmal, a számítógépet használni pedig hosszas és kitartó tanulás árán és után, egyre jobban.

De tényleg nem szaporítom tovább a szót, csak azért tettem eddig is, hogy megértse a nyájas olvasó, miért figyelek föl manapság minden olyan hírre, amely vakokkal, vaksággal, látássérültekkel kapcsolatos.

Legutóbb például arra, hogy a vakokra egy újfajta veszedelem fenekedik: az elektromos bérrollerek. És még csak nem is a hangtalanul, suhanó szellemként száguldozó példányaik, sokkal inkább a mozdulatlanok.

Amióta Szegeden is működnek az elektromos bérrollerek, lépten-nyomon beléjük botlok. Kutyasétáltatás közben, például. Olykor a házfalak mellé állítva, a fák tövébe, a terek sarkába parkolva látom a zöldre festett járgányokat, nem ritkán azonban a leghetetlenebb helyeken: padra dobva, bokor aljába hajítva, buszmegállóban eldöntve, temetőben, sírhantra fektetve – és igen-igen gyakran a járda közepén letámasztva. Ezen legutóbbi változat az igazi vakcsapda. Olvastam a minap, hogy még a vakvezető kutya sem képes minden esetben fölmérni a kockázatot, amit jelent, amiképpen a bottal sem föltétlenül tapogatható ki. Magyarán: úgy eshet át rajta a világtalan ember, akár fáradt akadályfutó a gerendán.

És nemcsak a vakok számára kellemetlen egy, a járda közepén hagyott bérroller. Ha valaki gurulós bőröndöt vagy kerekese bevásárlószatyrot húz maga után, annak sem mindig egyszerű kikerülni; a babakocsiknak is nehézséget jelent, nem is beszélve a kerekesszékekről. Miközben a probléma, gondolnánk, pofon-

egyszerűen megoldható: egy hangyabokányi figyelemmel. *Mindössze* annyi kellene ahhoz, hogy ne jelentsen senkire veszélyt, ne okozzon senkinek kényelmetlenséget, kellemetlenséget a leparkolt bérroller, hogy a személy, aki leparkolja, NE gondolja azt, hogy 1., egyedül ő létezik a világon, 2., ugyan nem egyedül ő létezik a világon, ám senki más nem számít, csakis ő. *Mindössze* ennyire lenne szükség. Mert az, hogy a járda legszélén, esetleg – amennyiben lehetséges – a járda melletti murván, kavicsos, akármin támasztja le valaki a bérrollerét, az pontosan ugyanannyi fáradtságába kerül, mintha a járda kellős közepére állítja (olyanhoz is volt szerencsém, aki ráadásul keresztben).

Mindössze annyi kellene ahhoz, hogy ne váljon a bérroller vakcsapdává, hogy a használójának eszébe jusson a másik ember, s ha már eszébe jut, legyen rá tekintettel. Ha másért nem, hát legalább udvariasságból.

Egy kortárs francia filozófus, André Comte-Sponville úgy véli, az udvariasságra azért van szükség, hogy pótolja az erényeket, míg az erényekre azért, hogy helyettesítsék a szeretetet, hiszen, ha képesek lennénk a szeretetre, nem volna szükség az erényekre. Az erények gyakorlása végeredményben tehát nem több, mint hogy az ember úgy tesz, mintha szeretne. Hasonló a helyzet az udvariassággal: bár igazából nem vagyunk tekintettel másokra, mégis úgy teszünk, mintha azok lennénk; noha nem tiszteljük a másikat, eljártsszuk, hogy mégis.

Csak hogy nem így van. Legtöbbször már el sem jártsszuk. Eszünkbe sem jut, hogy a járda közepén hagyott bérroller vakcsapdává alakul, amint egy világtalan arra jár, akadállyá változik, amint babakocsit tolnak azon a szakaszon, és így tovább. Eszünkbe sem jut, és már a reflex is elmúlt belőlünk, amely hajdan figyelmeztetett arra, hogy ilyesmit nem illik, mert úgy kelle-ne tenni, mintha... Már nem is teszünk úgy, mintha...

És ez ugyancsak egy vakcsapda. Mindannyian bele is fogunk esni, mint ló a gödörbe.

TÁRCA

Laik Eszter

A falevélfújó nélkülözhetetlensége

Az ég látja lelkem, ha valami cinikus földönkívüli-csűrhébe botlanék, akik fémből készült térdüket csapkodva vihognának a humán lények elmaradottságán, teljes mellszélességgel megvédeném a *Homo sapiens* bölcsességét. Mert múltjanak bár felül minket akármilyen úrbéli intelligenciák, a szakócától az operáló robotokig eljutni olyan teljesítmény, amely önmagában csodálatra méltó. Emberi módra bámulatos. Volt persze megannyi tévút – a propelleres-szárnyas biciklivel csakugyan nem lehetett égbe emelkedni –, de épp az a szép, hogy mindez a tapogatózás szűkséges volt a folytatáshoz. Valahogy így kellett történnie.

Volna azonban egy-két vádpont, amelyben nem, sajnos nem tudnék az emberiség védőügyvédje lenni a kis zöld lények előtt, és megszegyenülten kullognék odébb. A benzinmotoros falevélfújónál például legyőznének.

Ezek a kályhacső és motoros fűrész kombinációjára emlékeztető gépek ősszel ellepik a parkokat, és kegyetlen búzzal meg zajjal árasztják el – az egyébként jó levegőjéről és madárcsicsergős csendjéről híres – fővárost. Én kedves kis Feneketlen-tavi parkomban sétáltam volna egy korai órán minap, ha nem ült volna fullasztó benzingőz a környékre, és nem lehetett volna megsüketülni az öt-hat, serényen zúgó berendezéstől, amelyeket egy-egy borostás férfiember lengetett álmatagon maga előtt. Tegyük hozzá, páratlan hatástalansággal. Nem vitás, három mozdulat egy avargareblyével százszor többet ér egy órai fújkálásnál. A négy égtáj ezer irányába szétfújt falevelek talán valamikor a földtörténeti jövő egy rejtélyes korszakában rendeződnek közös kupacba – ha a szél is úgy akarja.

A kérdés költői, de azért felteszem: nem tudom, mi baj volt a gereblyével. Kinek ártott többet a használata – a környezetnek, vagy annak, aki jó levegőn mozgott egy kicsit, és nem kapott tüdőrákot, halláskárosodást és léprepedést egy minden szempontból pusztító berendezéstől? Egy olyan géptől, amit épp a természet és a csend otthonaként őrzött zöld területeken (már amennyi ezekből maradt a városokban) vetnek be. Nem tudom, kinek fordulhatott meg a fejében először a benzinmotoros falevélfújó ötlete, de úgy sejtem, éppolyan ártalmas, fullasztó, kormos sötétség uralkodhatott abban a fejben, mint ennek a berendezésnek a kályhacsövében.

Vajon nem lehetne a parkokba a közeli iskolákból kiterelni a gyerekeket gereblyézni? Vajon nem élveznék ők is? Persze-persze, a gereblye-közbeszerzés, a személyiségi jogok, a biztonsági előírások és a nemzeti alaptanterv mind-mind súlyos akadályok e tekintetben, tudom, és száz értekezlet sem volna képes mind ezt megnyugtatóan rendezni, de ha már kihagyjuk a gyerekeket a történetből, az önkormányzatoknak nem volna olcsóbb egy-egy gereblye fenntartása? És nem volna esetleg a közmunkásoknak is – túl az egészség kérdésén – élvezetesebb a munka? Urambocsá' még beszélgetni is lehetne közben. *Homo sapiens*-társaim, ki találta fel a levélfújót, és legfőképp: minek? A benzinlobbi sanda, kezüket dörzsölő nagyurai valami amerikai toronyházban? Egy porszívógyáros, aki egy nap a homlokára csapott, és megszületett a nagy ötlet? Egy gonosz Hókuszpók, aki felesküdt, hogy az írmagját is elpusztítja a csendnek és a belélegezhető levegőnek?

Megjegyzem, még falun vagy a kertvárosokban sem jobb a helyzet. Ott is gondoskodtak korunk Hókuszpókjai, gyárosai, lobbistái a napi zaj- és bűzdózisról. A falevélfújó közeli oldalági rokona a motoros fűkasza: tavasztól őszig mennyei kakofóniában egyesül az árokpartokon, telkeken, kertekben használt, döbbenetes decibellel berregő gépek muzsikája. A kaszát, a sarlót mindenhol szög-re akasztották már.

Nézem a régi aratási felvételeket a Fortepan gyűjteményében, és nem győzők elképedni, mit vitt véghez az ember – férfi és nő

egyaránt – két pusztá kezével és egy szerszámmal. A fényképezőgép lencséjébe pillantó szemek még fekete-fehérben is világítanak a sötétre cserzett arcokból; a fejet védő kendők, kalapok egy élet gyűrődéseit magukon viselve óvják gazdájukat a napfény erejétől. És ahogy nézem a tekinteteket, idővel egyetlen nagy, közös, sokat tudó arc tekint vissza rám. Szó sincs arról, hogy az íróasztal mögül, kényelmes székemből próbálnék romantizálni egy embert próbáló, sőt sok szempontból embertelen világot. Ahogy senki nem akarna ma kaszával aratni határnyi földeket...

De vajon hol az *emberi* az árokpartokon, kertekben, parkokban magunk előtt lóbált, sivítő-berregő, benzint égető gépkaszákban és falevélfűjókban? Hol az ember bölcsessége, értelme és felelőssége? Erre bizony nem tudok felelni, kedves rajtunk mulató ufók.

MIKALOJUS KONSTANTINAS CIURLIONIS
(1875–1911) festménye

Lajtos Nóra

A gyönyör domborműve

*„... testek és gyönyör ökonómiája az,
ami kijelöli a szubjektum helyét,
létrehozza identitását. [...] a szexualitás
az én születésének a helye.”*

(Kalmár György: „A női test igazsága”)*

Válogatott szövegtörzsek esetében mindig zavarban van a kritikus: mennyit merít vajon a szerző korábbi köteteiből, hogyan rendezi el az anyagot „új”, válogatott könyvében. Mert tény: a másodlagosan beválogatott versek más szövegtörzsekbe kerülve új jelentéstöbblettel bírnak, mint eredeti lelőhelyük esetében. Az új versek általuk nyernek viszonyítási pontot az adott kötetstruktúrában, amelyről a *Kifordított ég* esetében elmondható, hogy nem tagolódik ciklusokra, ezáltal akár egy lineáris olvasatot is felkínál az olvasónak.

Varga Melinda kötetének alcímében a „szerelmes” jelző tematikusságában is kijelöli számunkra az olvasásmódot: leszűkíti a témavariánsokat a szerelem, erotika tárgykörére, ezáltal egyfajta „close reading”-re, „szoros olvasás”-ra készíti a befogadót, ami persze nem baj, csak az olvasói szabadság csorbul egy kicsit, ugyanakkor mankót is ad nekünk, amire támaszkodhatunk, jelzőcölöpöt, hogy el ne tévelyedjünk a versolvasáskor.

Varga Melinda előző két kötetéből, a *Sem a férfiban, sem a tájban* (2017) és *A Pacsirta és a Sas utca sarkán* (2020) címűekből örökít, ment át tizennyolc, illetve kilenc költeményt, valamint válogat még egy párat az első kötetéből, a *6van9-ből* (2009) és az *Üreziüstből* (2013), s ezekhez illeszti még be új verseit. A negyvenhat költeményt bevezető Somlyó György-mottót a *Himnusz a vágyról* című verséből kölcsönzi. Somlyó hosszúverse, a *Psalms Eroticus* (1963) az *Arión éneke* (1978) című kötetének *Négy alapkö* ciklusából való. Az i. e. 7. századi ókori görög kardalköltő hangját halljuk: „*Van-e, ami a távolságot kiszorítsa, / mint összetapadt bőrünk közül a levegőt, / a vágy meg a törvény, a tett s az íge között?*” A szenvedély, a sóvárgás, az epekedés, vágyakozás gátnélkülisége éles ellentétben áll a szabályokkal; ahogyan a szabad akaratból tett cselekedet is a kimondott vagy kimondatlan isteni kinyilatkozással.

Filológiaiilag izgalmas megoldás, hogy bizonyos versek más címekkel kerülnek a kötetbe, mint ahogyan előzőleg szerepeltek. Tizenhárom ilyen esetet számoltam meg, ezek közül példaként említhetem *A sós és az áfonyaédest*, amely eredetileg *búcsú az állomáson* címmel jelent meg, vagy *az idő bokájára kötött szalag* a *törtazúrt* váltja fel, a *takarót a képzelt idő*, míg a *bőröm paplanjain végigszalad ujjad* lett a *képzelt este mediterrán tájjal*ból.

Kigyűjtöttem azokat a motívumokat, amelyek a leginkább visszaköszönő szövelemek a kötetnek. A testrészek közül a száj, a mell, az ujjak, az érzékelés különböző formái közül a tapintás és az ízlelés domináns, s vannak egyéb ismétlődő stílélmák: ilyen a bőr, az eső, a madár. Sajátossága a kötetnek, hogy az évszakok közül a tavasz egyszer sem kerül elő. Két hapax legomenonnal is találkozunk: a „télikek” és a „nyárikék” esetében. „*A télikék mindenség / vitorlát bontott az égen*” (mint árva vadpacsirtát); „*le tudom rajzolni az arcod, / a szelíd mosolyt és a nyárikék szemet*” (becsukott szemmel).

Igen erős erotikus töltetű versmondattal szabadul ki a szerző kezei közül mindjárt a kötet nyitóversében: „*szerelmed / forrófehér folyójának ízét a számban / csak egy pillanatra felidézem*” (ízéd).

Ilyen erotikus vershelyek még a következők: „amikor beletépnél a húsba / de csak simogatod lágyan kedvesen a bőrt” (lefokozott üivöltés); „fürdőszobai vad szeretkezés” (Párizs); „bőröm paplanján végigszalad ujjad”; „ágyékom ágyékkodra forr” (bőröm paplanján végigszalad ujjad); „ujjaid tűzmintát rajzolnak / hasamra” (tűzmenta); „húsomba téptek” (konklúzió); „A férfi sem mártózik / meg többé bennem” (Gondolatok a pokolról); „nyelveddel felkutattad / combom belső vonalát” (emlékszel még az első éjszákánkra?) (Az előbbi idézeten kívül a szerző csak egyszer használja a kérdőjelet, az írásjelekről írt költeményében is száműzi azt.) Freud szerint a test bármely része erotizálható. Erre láttunk példát a fentiekben, például a bőr esetében. A női mell is erotikus szerepben tűnik fel: „áfonyamelleimet / tenyeredben tartsd...” (a nő imája); „olajbogyó-kemény melleim” (csak a fecskék); „kezed mellemre / simult” (az idő bokájára kötött szalag).

Varga Melinda kötetében az én és a Másik duális viszonyrendszert alkot. Még abban a pozícióban is, amikor az eggyé olvadás megtörténik: a nő nő marad, a férfi férfi. A testiség tapasztalata a különféle szerelmi szituációkban átlényegül: „megtanulod ragozni a csendet” – írja *féléves telek* című versének zárlatában. A 'csend' még kétszer fordul elő a kötetben, egy megszemélyesítés erejéig: „szövi hálóját a csend / belesző téged is” (*estháló csenddel*), illetve a „puha csend” (*reggeli szavak a férfinhoz*) színesztéziában.

Az 'eső' lexéma nyolcszor jelenik meg a kötetben: legszebb példája talán az, amit a költő így fogalmaz meg: „az esőnek nincsen sültgesztenye-illata / a szín nem bújik oda a cseppek arcához” (*jégszoknya*). Ugyanebben a versben találunk esztétikailag szépen kidolgozott perszonifikációt: „a februárnak szoknyát szőjön a jég”.

További filológiai érdekesség az eredetileg *kétnapos december* című vers, amely azáltal, hogy a költemény utolsó szava (*bizonyosság*) emelkedik címpozícióba, keretessé teszi a szöveget. A vers három strófából állt, ebből a középső versszakot törölte a szerző, ahogyan a nyitósort is: „bekeretez a hó”. Hasonló szöveg-

csonkítást végez Varga Melinda az *emlékszel még az első éjszakánkra?* című versében, amely korábban az *első* címet viselte. Itt a szövegtest dereka lett kurtítva öt sorral, és a tördelés tekintetében is újított a szerző. Ezek a szövegtörlések nem hiányként realizálódnak, sokkal inkább előnyükre válik a verseknek: egy feszesebb szövegvariánst kapunk.

Varga Melinda azt írja kötetcímadó versében, hogy a csillagos ég felé zuhan, s mire a csúcsához érne, felébred. Reményeink szerint a szerelem csillaga fényesedik neki, s minden csúcsra jutás után felül tud kerekedni a társas magányon. A kötet olvasójának nem nehéz ráhangolódnia a költő érzelmeinek hullámhosszára, melyet egy érzékeny alkotó lélektani iránytűje vezet.

Varga Melinda: *Kifordított ég. Válogatott és új szerelmes versek.* Irodalmi Jelen Könyvek, Bp., 2021.

* Kalmár György, „A női test igazsága”, Kalligram, 2011, 161–162.

Bittner Mónika

Bocsánat, Ön nem létezik

Miha Mazzini *Kitörölve* című könyvét igaz történet alapján írta. 1992. február 26-án a Szlovén Köztársaság Belügyminisztériuma 25 671 személy állampolgárságát törölte. Ön hallott erről az esetről? Ne érezze rosszul magát, ha nem, abban az időszakban az ex-Jugoszlávia területén sajnos nagyobb hírértékű események zajlottak. Meg aztán a szlovén hatóságok mindent megtettek annak érdekében, hogy ne derüljön ki, az ügy azóta is tabutéma. Az eltörlési incidens azonban nem egy technikai malőr eredményeképpen jött létre, hanem előre megtervezett, szándékos lépés volt.

Szlovénia függetlenné válása korántsem az a sikertörténet, aminek elsőre látszik. Tény, hogy az ország úgymond kimaradt a háborúból, területén mindössze tíz napig tartott a hadiállapot, majd elhallgattak a fegyverek, ezután haladéktalanul megalkották az önálló államot. Egy nemzet születése sohasem zökkenőmentes, a folyamat mindig magában hordozza az esetlegesen nemkívánatos személyek kizárását, és számítani lehet a megtorlás valamilyen formájára is. Aki (szerintük) nem tartozik az új, egészséges államba, azt el kell távolítani.

Szlovénia nem verte nagydobra ezt a közigazgatási zökkenőt, az érintett személyek véletlen szereztek tudomást az eltörlés tényéről. Például amikor hazafelé tartottak külföldről, és nem engedték be őket az országba, ahol laktak, dolgoztak, léteztek. Illetve nem léteztek, hiszen törölték minden adatukat, innentől kezdve otthonuk

valamelyik menekültközpont egy háborús balkáni övezetben. De az is mellbevágó élmény lehet, amikor bemegy egy nő szülni, és ott közlik két ötperces fájás között az adatfelvételnél, hogy a nyilvántartás szerint nem létezik. Persze, vajúdás alatt van az embernek nagyobb gondja is, mint a bürokrácia útvesztőin gondolkodni. A regény főszereplője, Zala Jovanović sem gondolta ezt másként, sőt az anyává válás különleges élményét az sem árnyékolta be, hogy egyedülálló. Az apa személyazonosságát nem kívánta nyilvánosságra hozni, így az apasági rovatba az került be, hogy ismeretlen. Egy gyerek születésének azonban van némi jogi hozadéka is ebben az államilag szervezett társadalomban: nyilvántartásba kell venni. Abban az esetben, ha az anya nem létezik, az apa pedig ismeretlen, a gyermek státusza: árva. Zala, az egyedülálló anya életet adott egy egészséges, árva csecsemőnek, ez már az abszurd műfajban is túlzás, ám emlékeztetem az Olvasót, hogy a regény valós események alapján készült. Innentől egyébként lehetetlen a könyv, az ember csak arra kíváncsi, hogy mi jöhet még, de lesz még bőven feszültség, az eddigiekben csak az első negyven oldalon vagyunk túl, és még van kétszáz.

Egy anya, aki nem létezik, jogszerűen nem viheti haza az árva gyermekét, viszont a kórház társadalombiztosítási jogviszony híján – hiszen aki nem létezik, annak TB-jogviszonya sincs – követeli Jovanović kisasszonytól a meglehetősen borsos kórházi költségeket. Ha fizetni kell, akkor egy kicsit azért létezik az ember; még hogy a közigazgatás egy száraz és szenvtelen terület, hát nem, hiszen az abszurd humor kiapadhatatlan tárháza.

Mivel Zala a kisbabáját nem viheti magával, és a költségeket sem akarja növelni, valamit azonban tenni kell – ha már az a terve nem sikerül, hogy a kisfiával együtt kiszökik a kórházból –, hősünk megpróbálja rendezni ezt a kafeai állapotot és visszaszerezni az állampolgárságával együtt az életét. Az alig pár napos csecsemőjét otthagyva beleveti magát az államigazgatás groteszk világába, ahol érvényes személyi okmányok nélkül a csekélynél is kevesebb az esélye a sikerre, ráadásul túl sok ideje sincsen, ugyanis az egészséges, árva újszülöttek iránt elég nagy

az érdeklődés az örökbefogadók felől. Zala kisbabáját már ki is nézte valaki, aki egy tekintélyes, köztiszteletben álló személy. Őszintén szólva, ez sem az a körülmény, ami megkönnyíti az utat az eredményes ügyintézéshez. Nem marad más megoldás, Zalának is kell szerezni egy „befolyásos ütőkártyát”, de ahhoz kénytelen lesz megmondani, hogy ki a gyerek apja.

Mazzini regényének lényege maga a sztori, és minden, ami ezzel jár, ebben a szlovén író brillírozik. Tetten érhető a szerző forgatókönyves és filmes tapasztalata, a cselekményeket képszerűen mutatja be, és érződik a személyes érintettség is.

Hogy mi lesz ennek a történetnek vége, az nyilván sejthető, nem is ezzel akarom zárni a könyvismertetőt, hanem befejezésképpen megosztok még egy tényt. Ebben a recenzióban adatok nélkül nem lehetett összefoglalni az esetet, amelyet a strasbourgi bíróság is több száz oldalon keresztül elemzett, és több mint húsz év után hozott benne ítéletet. A legmegdöbbentőbb az, hogy 2004-ben a szlovének tartottak egy népszavazást, ahol arról kérdezték a résztvevőket, vissza kell-e állítani a kitörölt személyek jogait. Hogy újra legálisan tudják gyakorolni a munkához, az egészségügyi ellátáshoz, a szociális segélyekhez, az oktatáshoz, a mozgásszabadsághoz, a jogbiztonsághoz, a személyi biztonsághoz és a lakhatáshoz való jogukat, amelyet egyébként minden ésszerűségnek ellentmondva és igazságtalanul vettek el tőlük. A válaszadók 96%-a mondott nemet. Szerintük ez az egész az „eltöröltek” hibája. A népszavazás kimenetele azért is nyugtalanító, mert azokat a vészterhes történelmi időket idézi fel, amikor az ártatlan áldozatokat hibáztatták a helyzetükért. A politikai döntések következményeit a társadalom viseli. A társadalom nem más, mint a közös lakóterületen élő emberek összessége. Az adatok mögött életek vannak. 1992. február 26-án 25 671 sorsröl rossz döntést hoztak.

Arday Géza

A családi panoptikum legújabb darabja

Sárközi Mátyásnak már több könyvéről írtam: mindig szívesen teszem, amikor kezembe kerül egy érdekes munkája. Ilyen a *Margit* című, legutóbbi családi krónika is. Az Angliában élő, 84 éves, József Attila- és Kossuth-díjas író már több felmenőjét megörökítette: világhírű nagyapjának, Molnár Ferencnek az életét dolgozta fel az első ilyen családi könyvben, amely 1995-ben jelent meg *Színház az egész világ* címmel, majd 2008-ban a *Liliom öt asszonya* szintén az író magánéletével foglalkozott. Az irodalomszervező édesanyjának, Sárközi (Molnár) Mártának az életét – levelein keresztül – örökítette meg a *Levelek Zugligetből* című összeállításban. Négy évvel ezelőtt *Mi erősebb: a dal vagy az orkán?* című könyvében állított emléket édesapjának, Sárközi Györgynek, akit a náciak végeztek ki. Nemrég pedig nagyanyjának, Vészi Margitnak emelt irodalmi emléket: az életét dolgozta fel szép fotóanyaggal illusztrált, kis kötetben, amelyből egy színes egyéniségű, több művészeti területen fellépő, de igazából egyikben sem kiteljesedő alkotói életutat ismerhetünk meg.

Sárközi Mátyás nemcsak az édesanyjával, hanem a nagyanyjával is sűrűn váltott levelet. Ezek a nagyanyjától érkező – 1957 és 1961 között írt – üzenetek képezik a kötet alapját. Ezekből betekintést kapunk abba, hogyan élt Amerikában több helyen, például Hollywoodban is, amikor filmstúdiókban alkalmi munkákat vállalt, forgatókönyvet írt, majd meglehetősen szerény amerikai

nyugdíjából a spanyol tengerparton, Alicantében szó szerint csak tengődött utolsó éveiben.

Világjáró volt, nemzetközi térben élt, mint unokája, aki az '56-os forradalom után 19 évesen hagyta el Magyarországot, a Szabad Európa Rádiónál és a BBC-nél dolgozott, ahol Cs. Szabó László volt a pártfogója, akiről szintén írt egy könyvet Csé címmel, pár évvel korábban, mint jómagam. Nem tudom megállni, hogy ne tegyek említést Puccini szerelmes leveleinek a sorsáról – melyeket Vészi Margithoz írt –, s amelyek fennmaradtak a hagyatékában. Ennek a történetét Sárközi Máttyás mesélte el egy interjúban, ugyanis Londonban árverésre kerültek a levelek, hogy a befolyt összegből a féltestvére, Horváth Ádám elvégezhesse a BBC televíziós rendezői tanfolyamát. Elegendő a *Szomszédok* című teleregényre gondolnunk (persze alkotott rengeteg mást is!), hogy belássuk, kár volt a Puccini-levelekért. Érdekes lett volna ebben a kötetben olvasni őket.

De térjünk vissza Vészi Margitra, aki nem sejthette, hogy halála után majd ilyen „hasznót” hajtanak a hozzá írt szerelmes levelek. Persze, azok a személyes levelek is hasznosnak bizonyultak, amelyek az unoka révén bekerültek a *Margit* című kötetbe. Valószínűleg azok veszik kezükbe, és olvassák élvezettel az ilyen könyveket, akik szeretik a könnyed, de intelligens csacsogást. Megszokhattuk ezt a szellemességet már a zugligeti levelekből, amelyeket – valljuk be – nehéz felülmúlni (nyilván nem is ez volt a cél). A kötetet az író összekötő szövegei teszik még érthetőbbé, illetve irodalmivá, pontosabban a levelek közti memoárrészeket. Mintha Vészi Margit minden ellenkezése ellenére mégis írt volna visszaemlékezést magáról és életének egyes periódusairól – pedig nem! Helyette beszél el a történeteket az unoka, hangulatosan, de nem érzelgősen.

Olvasás közben megtapasztalhatjuk, hogy sok anekdotából állt össze a kötet, amit az tesz még érdekesebbé, hogy Sárközi Máttyás egyes szám első személyben írta meg, mintha ténylegesen Margit jegyezte volna le az életrajzát. Vészi Margit helyett mindegyik írásába beleszólt egy-egy csattanós történetet vagy

abszurd poént. Nagyanyja bőrébe bújik egy emberöltőnyivel a halála után, szinte szájába adva a szavakat a saját múltjáról. Eleinte olvasás közben sem jöttem rá erre. Elhittem, hogy eredetiek a visszaemlékezések, a szerző olyan bravúrosan építette be ezeket a szövegrészeket. Csak a végén fogtam gyanút, majd egy interjúban „lepleztem” le az örökifjú unokát. Nem gyanakodtam, mert ebben a familiában annyi szellemes ember volt...

De ki is volt Vészi Margit? Múzsza, aki nemcsak Molnár Ferenc fejét csavarta el, Puccini is szerelmes lett belé, s Adynak is a múzsájává vált, ugyanis a Margita-versciklus (*Margita élni akar*) hozzá íródott. Végül rövid ideig mégis *A Pál utcai fiúk* írójának a felesége lett, aki mellett ugyan sokat szenvedett, de férje a több tucat nyelvre lefordított *Liliomfi* Julikáját róla mintázta. Egyetlen gyermeket szült neki. Apja Vészi József, aki Jókai Mór javaslatára magyarosította nevét Weiszről, és aki a *Pester Lloyd*, a *Pesti Napló* és a *Budapesti Napló* híres főszerkesztőjeként a sajtó képviselőjeként felsőházi tag volt, a kormány egyik vezércikkíró szócsöve. Margit ebben a családban született bele a századforduló művészvilágába. Kellemes szoprán hangja miatt énekesnő szeretett volna lenni, gimnazistaként a párizsi Schola Cantorumba készült, de a hangja nem teljesedett ki, majd festészetet kezdett tanulni Rosa Bonheur példája nyomán; grafikus lett, pontosabban a karikatúra-akvarelljeivel tűnt ki, emellett fotózott, és novellákat is írt. Újságírásból élt, Az Est párizsi, majd berlini tudósítójaként dolgozott, sőt haditudósítóként is, később pedig forgatókönyvíróként volt jelen több helyen az élet nagy forgószínpadán: Amerikában és számos országban. Mondhatjuk róla, hogy világjáró volt. Olasz bárónéként, az „arabos külsejű” – ahogyan Sárközi fogalmazott – báró Paolo de Mantici feleségeként élt. Hihetetlen, mennyi mindent megélt...

Érzelmileg megrázó szövegrészeket is tartalmaz a kötet. Az egyik ilyen már idősen mutatja be az író a nagyanyját. Ekkorra egyedül tengette az életét, afféle egzisztenciális száműzetésben, emigrációban, távol a szintén emigráns rokonoktól. Magányosan, anyagi nehézségek közt élt, míg nem 76 esztendősen altatók-

kal öngyilkosságot követett el. A világ elől elbújt művésznő élete így zárult le, és csak a jó Isten tudhatja, hogy mi járt a fejében, amikor bevette a pirulákat. Sárközi így zárja mondanivalóját: *„Margitot Alicante protestáns sírkertjében hantolták el, ahová az angol rezidenseket szokták. Nem volt más jelen, csak az amerikai konzul és az elhunyt Londonból átutazott öccse, Vészi Gábor.”* A befejező sorok olvasása közben Márai híres verse, a *Halotti beszéd* jutott eszembe, amely az emigráns végkifejletről is vall, hogy örülni kell annak, *„...ha van, ki eltemet”,* és *„lehull nevedről az ékezet”,* majd ezt is olvashatjuk a költeményben: *„Már sarjad a vadkaktusz is, mely elfedi neved / A mexikói fejfán, hogy ne is keressenek.”* De ezt, vagyis a vég visszavonhatatlan, tragikus hangulatát „sárközisen” feloldotta egy poénna a szerző: *„Végrendeletét felbontották. Írógépét eredetileg a hotelportás fiúra hagyta, de ez utóbb több ízben elfelejtette bárónénak szólítani, s ezért végül kizárta az örökségből.”* És erre mit mondhatunk mást, mint amivel Márai fejezi be az idézett költeményét: *„Látjátok, feleim szem'tekkel, mik vagyunk...”*

Éppen hatvan esztendővel ezelőtt, 1961. július 10-én éjjel távozott Vészi Margit, akinek méltó emléket állít e kötet.

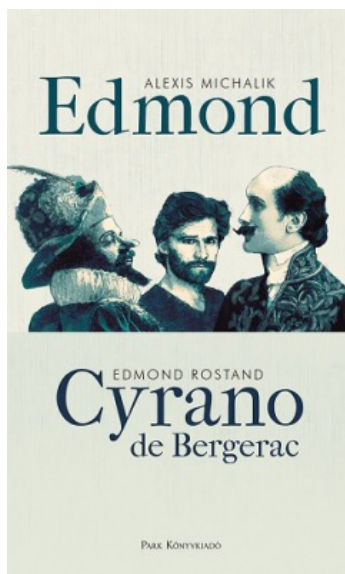
Pusztai Ilona

Mondhatta volna szebben, kis lovag

Edmond és Cyrano – a két keresztnevet Rostand köti össze. Színe és fonákja a kötet két darabja: Alexis Michalik színműve, az *Edmond* a Cyrano születésének története, míg a másik Rostand *Cyranójának* újrafordítása.

Alexis Michalik harmadik darabját, az *Edmond*-t 2016-ban mutatták be a párizsi Palais Royal Színházban a szerző rendezésében. Az előadás sikerét mi sem bizonyítja jobban, minthogy 2017-ben hét jelölésből ötöt besöpört a francia színházi Oscarnak számító Molière-díjból. Később Michalik rendezésében film is készült a műből, sőt képregényben is megjelent. Nem véletlenül, hiszen Franciaország a képregény európai hazája.

Sokáig magam is azt gondoltam, hogy Rostand a francia klaszika szerzőinek köréhez tartozik, akárcsak hőse, Cyrano. Ám Rostand valójában a 19. század fordulóján élt és alkotott, mikor már a romantikus verses drámákat felváltották a polgári színművek. Feydeau volt a kor sikerszerzője, bohózataira tódult a közönség. De már megjelent egy új médium: a film. Az *Edmond*ban Rostand is egy este betéved a Grand Caféba, ahol a Lumière testvérek mutatják be első mozgóképeket, *A munkaidő végét*. Ebben az egy percnyi dokumentumfilmben a testvérek munkásait láthatjuk, amint kiözönlenek a lyoni gyár kapuján. Külön érdekesség, hogy a darab szerint a vetítésen Rostand Georges Méliés mellett foglal helyet. Ha máshonnan nem is, *A leleményes Hugó*

című regényből és filmből biztosan sokaknak ismerősen csenghet ez a név. Igen, Meliés volt a francia némafilm első jelentős képviselője, akinek leghíresebb alkotása az *Utazás a Holdba*. Ezt a 14 perces sci-fit Verne azonos című regénye, valamint H. G. Wells műve, az *Emberek a Holdban* alapján forgatta. Na és persze Vernének ki adta az ötletet? Mi más, mint a *Holdbéli utazás*, Cyrano regénye? Maga Rostand is megidézi főhősének ezt az alkotását, mikor Cyranója a III. felvonás 12. jelenetében egy fáról leesve elhiteti De Guiche gróffal, hogy ő egyenesen a Holdról pottyant ide.

Michalik darabjában Rostand örök vesztesként jelenik meg, akit Feydeau lesajnálóan csak „Sarah mama” kedvenceként emlegetett. Az igaz, hogy 1895-ben a Sarah Bernhard-nak írt *Távoli hercegnő* csúfosan megbukott. A kor tragikája 200 ezer frankot vesztett is az üzleten. De Rostand közel sem volt akkora „lúzer”, mint azt a darab mutatja. Az isteni Sarah sem véletlenül bízott meg pártfogoltjában, mert 1894-ben Rostand első darabja, *A regényesek* rögtön a Comédie Française kasszasikere lett Sarah Bernhard főszereplésével. Sőt, Rostand a *Cyrano* után egy emblematisz szereppel is megajándékozta a dívát. Kérésére írta meg *A sasfiókot*. Ehhez a nadrágszerephez az 56 éves művésznő fiatal tisztek testtartását és járását tanulmányozta, és rövidre vágatta a haját. Végül bejött a számítás, a darab az 1900-as párizsi világiállítás egyik szenzációja lett. Ám maga Sarah Bernhard is – jó üzletasszonyhoz illően – mindent megtett, hogy meglovagolja az előadás sikerét. Emléktárgyakon örököttette meg magát a *Sasfiók* szerepében, sőt a francia cukrászat egyik remekét, a Melbakelyhet is átkeresztelte *Sasfiók* barackjának. Ami Londonban Melba volt, abból Párizsban *Sasfiók* lett.

De tény és való, hogy Rostand ekkor épp alkotói válságban volt, így kapóra jött neki „Sarah mama” ajánlata: írjon darabot színészbarátjának, Constant Coquelinnek, aki legnagyobb sikereit Tartuffe-ként és Mizantrópként aratta a Comédie Française színpadán. Így kézenfekvő, hogy olyan komédiára vágyott, amely Molière korát idézi. Ki más lehetett volna alkalmasabb főhős-

nek, mint a francia klasszikusok kortársa, a barátai között csak Bátorság Démonaként emlegetett Cyrano? A nagy orrú lovag egyszerre volt félelmet nem ismerő katona, heves természetű párbajhős és filozófus, természettudós, no meg költő. A legendák szerint olyan tehetséges, hogy Molière egy egész jelenetet emelt át a *Scapin furfangjába* egyik bohózatából, *A megtréfált tudálékosokból*, amit Cyrano nem lopásnak, hanem egyszerű baráti kölcsönnek tekintett.

A francia klasszika megkésett utódja tehát azt szállította Coquelinnek, amire egész életében várt: az álomszerepet. Ros-tand számára pedig műve meghozta a Becsületrendet (még az évben, 1897-ben megkapta) és a halhatatlanságot. A Cyrano azóta is töretlen siker, a francia színházak repertoárdarabja. Nálunk szintén gyorsan népszerű lett. A francia bemutatót követően, 1898-ban Ábrányi Emil már le is fordította magyarra. Premierjét 1900-ban tartották a Budai Színkörben, Pethes Imrével a főszerepben.

Ábrányi *Cyranója* mára már klasszikussá nemesedett. Bár, ahogy Várady Szabolcs, a versek fordítója utószavában rámutat: Ábrányi fordítása cicomásan túldíszített, rímelése, verselése sokszor pongyola. Néhol a jóhangzás kedvéért feláldozza a szöveg értelmét. Joggal tűzte tollhegyre hibáit Karinthy paródiájában, a *Cyrano de Faustban*. Ám ez a féktelen játék, a rímelés túlhabzása a színpadon mégis pompásan megél a mai napig. Sok sora mára már szállóigévé vált. Az egyiket – „*Lázár vagyok a csókok lakomáján*” – akár a fiatal Ady is írhatta volna.

Mégis miért született meg az új fordítás? Zsámbéki Gábor a Katonában szerette volna megrendezni a *Cyranót*. De prózai fordítást akart, hogy lássa, mennyire él meg a darab, ha cikornyás verses burkából kihámozzák. Így kérte fel Bognár Róbertet a munkára. Ám mivel az egész darabot mégsem lehet prózásítani, Várady Szabolcsnak jutott a feladat, hogy a versbetéteket megal-kossa.

Hogy mennyire vált be a prózai változat, ahhoz hadd idézzek egy példát az I. felvonás 2. jelenetéből:

„Hát nem tudja? Annyira megutálta Montfleuryt, hogy egy teljes hónapra megtiltotta neki, hogy színpadra lépjen” – mondja Ragueneau, az irodalompartoló pecsényesítő és cukrász Cyránóról.

Ugyanez Várady Szabolcs verselésében az Edmond 68. jelenetében:

*„Nem tudja, hogy Cyrano mit parancsolt,
úgy megutálta ezt a hájfejű fajankót?
Nehogy fellépjen egy álló hónapon át,
látni se bírja a dagadt ábrázatát.”*

Szó se róla, a prózafordítás él. A pergő párbeszéddek könnyen mondhatók színésziileg. Jobban is illenek modern korunk felgyorsult tempójához, mint a lassabban csordogáló versbeszéd. Nem szólva arról, hogy ma már a deklamálás, azaz az ágálás sem divat. Ám be kell látnunk, mégiscsak a vers zeneisége élteti igazán Rostand darabját. Talán nem véletlen, hogy végül Zsámbéki Gábor 2011-ben a megrendelt *Cyrano* helyett Molière *Mizantróp*ját választotta Petri György fordításában.

Bognár Róbert és Várady Szabolcs két közös munkája – mondhatni négykezese – mindezek ellenére igazi stílusbravúr. Csak remélni lehet, hogy lesz olyan színház, amely akár az *Edmond*-t, akár az új *Cyranót* műsorára tűzi.

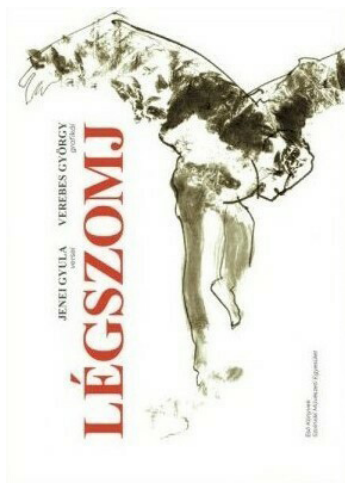
Alexis Michalik: *Edmond*. Edmond Rostand: *Cyrano de Bergerac*. Ford. Bognár Róbert (próza), Várady Szabolcs (vers). Park Könyvkiadó, Budapest, 2020.

Baráth Tibor

Emberi torzók maszk alatt

Néha úgy érezhetjük, hogy ma az embert a szájmazsk különbözteti meg az organikus élővilág tagjaitól. Félve a fertőzéstől vagy tartva a büntetéstől, elengedhetetlenül jelen van testünkön – szinte annak része. Szimbólummá vált, de közben megmaradt eszköznek. Az ember beszorult: a szájmazsk mögé, a lakásába, önmagába, ámde egyre szűkösebb neki ez a tér, egyre inkább vágyik a friss, „tisztá” levegőre. Jenei Gyula versei Verebes György grafikáinak kíséretében ezt a léthelyzetet ábrázolják közös, *Légszomj* című kötetükben, mely, bár kissé túlhasznált szó, jól illik jelenlegi életünk kereteihez. A Szolnoki Művésztelep alkotói művészi karanténnaplót hoztak létre a járvány alatt. A *Pestis* best-seller lett tavaly, egyetemi tanárok pedig arról számolnak be, hogy a hallgatók most nagy figyelemmel, többet olvasnak – az emberek ösztönösen fordultak a művészetekhez valamiféle válaszáért. Így a *Légszomj* ki van téve annak a veszélynek, hogy csupán a koronavírus-sal összefüggésben olvassák el az emberek, holott egy általános érvényű léthelyzet, az énelvesztés feltárásáról is szól.

A kötet szövege és vizuális rétege eltérő mértékben összpontosít ez utóbbira. A különböző médiumok más módon gyakorolnak hatást a befogadóra, kerülve az összehasonlítást ki lehet jelteni, hogy az illusztrációk intenzívebb reakciókat válthatnak ki. Verebes György grafikái a szemünkbe égetik a lélek önfelemesztő változásait, az első ambivalens érzelmektől egészen a személyiség torzová válásáig. Bizonyos szempontból a forma születésének ellentéte látható a lapokon: itt a felismerhető emberi alak veszíti el vonásait. Az egyre elmosódottabb fekete-fehér figurákat (melyeken a száj-

maszk jól kivehető marad) kellemetlen látni, mert szembesítenek azzal, mivé változhatnak az emberek a (lét)bizonytalanság hatására. Az egyik legmeggrázóbb kép a harmincadik naphoz csatolt, ami egy összeroskadóban lévő, maga elé fordított tenyereit bámuló alakot ábrázol, ám szemei be vannak kötve, néz, de nem lát, vagy eleve vak, szinte leolvasható róla a „mivé lettem?” kérdése. Verebes György a koronavírus pszichológiai, én-destruktív hatásait domborítja ki, a grafikák narratívája egy sajátos tárlatot alakít ki érzelmeinkről és a bezártság árnyoldaláról.

Jenei Gyula jegyzetverseinek lírai elbeszélője azonos a szerzővel. A jegyzetvers olyan, mint egy lírai naplóbejegyzés, a szerző mindennapi életét jelenítik meg valamilyen különleges helyzetben (jelen esetben a világjárvány megéléséről szólnak). A költemények végigvezetik az olvasót azon az úton, melyet a vírus megjelenése óta bejárt. Az első nap (03. 11.) még könnyednek látszik. Már látni *„bezárt arcú emberek”,* de a fenyegetés még komolytalannak, abszurd félelemnek tűnik. A felszínen legalábbis: *„lepkeként verdes bennünk / a szorongás”,* zárul a vers. Nyugtalanság lesz rajtunk úrrá, amint bezárul valakinek az arca, szeretnénk elzárkózni másoktól, mert gyanakszunk, és féltjük magunkat. Ez az érzés elindítja, sőt végigkíséri az emberi kapcsolatok pandémia alatti átalakulását. Már a hatodik napon ezt olvassuk: *„a közelemben ketten is köhécselnek. / olyankor egy ideig nem veszek levegőt. / nevetnem kellene magamon, de nem tudok.”*

A vers beszélőjében ugyanaz a folyamat zajlik le, mint embertársai között: bizonytalanná és tartózkodóvá válik, kezdetét veszi az elidegenedés, a szociális élet jelentős gyengülésnek indul. A légszomj a többi embertől való félelmet jelzi: nem venni levegőt mások miatt, önmagunkért. A költemények végigkövetik a járvány társadalomromboló erejét, bár legtöbbször csak közvetve, a költő magatartásából következtetve. A jegyzetversekbe a tizenhetedik (!) napon beszüremkedik az első megdöbbentő tapasztalat, amit a járvány alatt érezni lehetett: *„de végiül megszokjuk, / megunjuk, / s hiába kellett magát a média-mocsok hazug híreiben, / egy idő után nem figyelünk rá.”* Míg a vírus új dolog, szenzáció (hír), később elfárad (mint téma). Az egyhangú és összeroskódó napok újfajta normalitást jelentenek, a megváltozott élet keretei között a félelem és bizonytalanság megszokásba és csö-

mörbe csap át. A közeli ismerős halála először fenyegető lehetőség (tizenhetedik nap), később „az élet rendje” (negyvenedik nap).

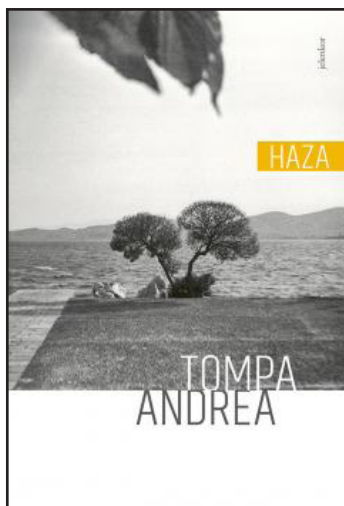
A kötet második döbbenetes tanulsága az, milyen gyorsan veszít súlyából a legszélsőségesebb helyzet is az ember szemében. A beleszokás mellett a kétségek tompítják leginkább a koronavírus életét: *„olyan ez a járvány, mint a politika, / mindig mindenki / mást mond róla.”* A nem-tudás, a folyton változó, egymásnak ellentmondó információk tovább erősítik a társadalom darabokra törését, az emberek elvesznek a vélemények között, mert tények híján vannak, a versbeszélő ennek tanulságául vonja le, hogy *„sok már a gyűlölet.”* A legerősebb költemény a tizenharmadik nap bejegyzése, amely valódi „fellélegzést” ad, a járványidőszak egyhangú dokumentálását megszakítva az emberiség fogalmát gondolja át új kontextusban: *„(mert járvány van, / s talán maga az ember ez a járvány)”*. A költő által kiemelt kijelentés melankolikus igazság: a jelenlegi életvitelünk tette lehetővé a pandémiát, s a magas népességszám tartja fenn; ám amíg a mi életünk elcsendesült, a természet új erőre kapott, az a légszomj, amiben az emberi tevékenység miatt szenved, átmenetileg megszűnt. Bár a költő szerint *„az ember nem változik / semennyit. soha”,* a kötetnek ezt a tanulságát magunkkal vihetjük a vírus utáni életre.

Az ötvenötödik nap után a költő csak egy záró versre tér vissza a kétszázharminchetedik napon. A tetemes szünet oka a téma kimerülésében keresendő: a karantén kezdetekor valós időben kezdte meg Jenei Gyula a járvány feldolgozását, a versek aktualitása vált a kötet kulcsává, de az írás során ez az aktualitás vesztett erejéből és – természetesen előre nem látható módon – a vírus naplószerű, jegyzetversekben való feldolgozása nem talált elegendő anyagot. Egy írni jól tudó ember számol be a mindannyiunknak ismerős tapasztalatokról, saját élményeiről, de ezek az élmények nem kivételesebbek bárkiénél. A kötet erősségét a vizuális réteg szolgáltatja, Verebes György egyedi aspektusból, sajátos stílusban lesett be az emberek maszkja mögé, ahová Jenei Gyula versei ritkán engednek betekintést.

Lakatos-Fleisz Katalin

Táj olvasószemüveggel

„De ahogy most felvillan benne közelgő útja (...), eszébe jut, vajon Anne Bogart (...) nem azt mondta egy előadásában, amire őt is elhívták, hogy a dolgokhoz vagy nagyon közel kell hajolni, vagy távolról kell őket szemlélteni? Talán valami olyasmire gondolhatott, hogy közelről látszanak a részletek, a bonyolult szerkezetek, a megfejthetetlen összefüggések, kusza rendszerek, míg távolról a nagy összefüggések volnának kivehetők egy pillanatra, mint amikor az óriások, a küklopszok emelik fel súlyos fejüket, és körülnéznek. És hogy a középnézet, the medium view a semmi, a szürke halál, ahol minden megnyugtatóan ismert és tudható.”

Nem vagyok híve annak, hogy egy-egy, regényből kiemelt mondatot, passzust számukra túl súlyos, elbírhatatlan értelmekkel felruházzunk. Maga a szerző, Tompa Andrea figyelmeztet egy vele készült beszélgetésben, hogy egy regény mondatai csak is annak a regénynek a kontextusában telnek meg jelentéssel, amelyben megjelennek. Különösen így van ez egy ilyen gazdag szövetű, esszéisztikusan szétterülő szöveg esetén. Most mégis úgy érzem, a kiemelt mondat a regény egészére nézve fontos megállapítást tesz. És nemcsak azért, mert utalás történik benne az Odüsszeiára, minden utazás- és hazautazás-történet alapszövegére. És mert az Odüsszeia motívuma egyfajta bűvópatakaként a teljes regényen végigvonul. Hanem az utazás és értelmezés egysége miatt. Amiért az utazás belső utazás is. Mert miért indul útnak a regény névtelen főhőse, és miért jön haza annyi, a szülő-

hazától távol töltött év után, ha nem azért, hogy egyszerre közel is meg távol is legyen? Ahonnan a dolgok, és elsősorban a hazához való viszony új fényben, új perspektívából mutatkozik meg?

A regény legelején ez a névtelen főhős olvasószemüvegen át nézi a tájat, ennek köszönhető torzult látása. Az olvasószemüveg ugyanis a közellátás eszközeként a távoli dolgokat jótékony homályban hagyja. A regény elején megtudjuk, hogy ötvenes éveire kiveszett belőle az utazás vágya, a távoli tájak meghódításának szenvedélye, és tevődik fel benne a 'mit jelent a haza' kérdése. Egészen addig csak utazott, mindig egy elérendő cél lebegett a szeme előtt. Akkor megszire kellett látni. Most befelé nézve, hazatérve, kicsit az időben is vissza közelre, a részletek megfigyelésére van szüksége.

Ki ez a névtelen főhős? Senki több, mint az a valaki, akinek tudatában értelmet, formát nyernek a dolgok. A regényben minden, az értelmiségi létforma, a konferenciák, az orosz irodalommal való kapcsolat, a múlt, az apa múltja, az anya másik országba költöztetése ezt a tudatfolyam-áramlást mutatja meg. Azé az emberé, aki a regény elején egy osztálytalálkozó apropóján visszatér a szülővárosába. Aki felteszi a kérdést: mi a haza, mit jelent hazatérni?

A regény ezt a kérdéskört járja körül, próbálja megválaszolni. Méghozzá elsősorban három síkon: a tér, a nyelv, valamint a regény szereplői által. Lássuk először, hogy a tér mit is jelent.

Az osztálytalálkozóra a főhős frissen megszerzett jogosítvánnyal a zsebében, autóval indul. Autózni, vezetni szokatlan számára, ráadásul még egykori osztálytársait is szállítania kell. Az autózáshoz távollátó szemüveget kell felvennie. Ezt a távollátó szemüveget még felnőtté válásakor kapta meg. Messzire, a szemhatárig látni a felnőtté válással egyidős számára. *„Mintha megállt volna az idő a szemében, ugyanaddig látna most is. Csak a szemüvegkeretek változnak, szépülnek, drágulnak, divatoznak, a fókusz azonban változatlan.”* Még akkor is, ha az éles látás inkább lehetőség, mint megvalósult cél, hiszen ritkán használja, akár csak az olvasószemüveget, mert sosem érezte szükségét, hogy a maga teljességében lássa a dolgokat. Elvégre *„a dolgok tisztán,*

egészen tisztán úgysem láthatóak. És a teljesség sem rajzolódik ki. Olvasószemüvegen át nézni a távoli dolgokat a körvonala-zatlanság, a töredezettség szimbóluma is a regényben, melyek elsősorban köztes, átmeneti terekhez kapcsolódnak. Ilyen átme-neti terek a két repülőút közötti bolyongások ismeretlen helyen. Például az a „másik” Jamaica, a New York városrész megszámlál-hatatlan templomaival és mosodáival. Mégis minden megállás, átmenet fontos, mert tükröt tart: mi lenne, ha végleg itt marad-na, egy olyan helyen, amely a „vágyak térképén” sosem szerepelt? Milyen fordulatot venne onnan az élet?

Átmeneti tér az otthon és haza közötti reptér szorongató senki földje. Mégis ez a kezdet, a kiindulás az egykori haza felé vezető úton, aminek már nincsenek meg a megfogható konkrétumai: *„se ház, se szeretett arc, csak valamiféle múlt várakozik, mégis úgy érzi, valaminek lennie kell, és ő alkalmatlan a megnevezésére.”* Fontos mondat ez a regényben. Mivel maga a cél is elmosódott, az utazni kell imperatívusza egyre inkább egy belső utazás felé ragad el. (A szülőváros neve nem hangzik el, viszont az olvasó könnyen beazonosíthatja, hogy Kolozsvárról van szó.) És ebben a belső utazásban derül ki, hogy hazatérni fáradtságosabb, mint elmenni. Elmenni ifjúságunk teljében boldog harcba indulás, vágyódás az ismeretlen után. Hazatérni sok év távlatából magá-ba foglalja a megnevezhetetlenséget, az odüsszeuszi senkiséget. Számvetésre, önértelmezésre késztet. Amikor rájövünk, a múl-tunkhoz apánk besúgó múltja is hozzátartozik. Amikor mellbe vág, hogy szülővárosunkban nincs egy élő ember, akinél meg-szállhatnánk. Hogy ugyanúgy fizetnünk kell a szállásért, mint egy idegen nagyvárosban. Ilyen szempontból telitalálat a regény címe, amely egyszerre lehet főnév és határozószó. Főnévi érte-lemben is termékenyen többértelmű, tájat, szülőföldet, nyelvet, nemzetet egyaránt magába foglalhat, és akkor még a szóhoz ta-padó kulturális vagy történeti (romantikus) allúziókról nem is beszéltünk. Határozószói értelemben a haza nem hely, hanem irány. A haza nem otthon. Haza csak elindulni, legfeljebb megér-kezni lehet, benne lenni nem.

A regény olvasása során olyan érzés kerítheti hatalmába az olvasót, mint amikor egy burjánzó mintájú keleti szőnyeget szemlél. Távolról nézve a szőnyegminta egy nagy egészt rajzol. Közelről nézve viszont a nagy minta sok kicsire ágazik szét, az egyes motívumok újabb motívumokat rejtenek magukban. Ilyen nagymintaként fogható fel a regény cselekményváza: a középkorú író nő hazaindulása érettségi találkozóra, amely viszont rengeteg kis mintára, emlékezősszálla, időbeni előre- és hátraugrásra, kulturális témájú esszébetétre, gondolati-képi általánosításra szövődik tovább. Az olvasó magáról az utazásról, a mit jelent utazni kérdéséről is fontos gondolatokkal szembesülhet. Arról, hogy a köztes tér köztes időt is jelent, valamitől távolodni, valami felé közeledni az időben is összezavar. Nemcsak terek közé, de az idők közé is be lehet ragadni. Mint amikor időzónák közé szorulunk egy-egy repülőúton. Mint amikor első repülőútjára emlékezik a beszélő. Habár az első repülőút az idők kezdetét jelenti számára, az ablakból megpillantott Grönland mégis az időtlenségre emlékeztet. És akkor már rögtön a nyelvnél is vagyunk. Hiszen a sziget angol megnevezése, a Greenland egészen más képzeteket kelt, mint a magyarul megnevezett Grönland jég-szigete. Van ilyen, hogy Greenland? – teszi fel a kérdést a főhős. Valami egészen új, ismeretlen helynek mutatkozik a világ teteje, amely ráadásul a repülőből csak egy karnyújtásnyira van. Amihez nem elég az anyanyelv megnevező funkciója. Az inkább csapda, mivel elrejt a világot, ahelyett, hogy feltárná. A nyelv elégtelensége máshol is felbukkan a regényben. Mint a fordítás problémája. Mint egymás megértésének a kérdése. Ez a nyelvi elégtelenség élteti a rengeteg idegen, angol, orosz szót, kifejezést a regényben. Az anyanyelvbe beékelődő idegen szavak hangzása, holdudvara sajátos színt, hangulatot ad a szövegnek.

A nyelv mint a haza-hazátlanság kettősségének szép, mély értelmű része a szentpétervári ösztöndíjas időszakra emlékező rész, amikor is a beszélő folyton hiányos orosz nyelvtudásával szembesül. Az idegenség nem az otthonlét hiánya itt, hanem a szétterülő, parttalan, egyformán szürkésfehér tér. „Hogy hol vég-

zódik a szárazföld és hol kezdődik a tenger, megállapíthatatlan.” Nincs semmi, csak ez a jégtakaró, ez a befagyott tenger. A dolgok legsajátabb neve, jelen esetben a horgászlék válik fájó hiánnyá, idegenségbélyeggé, hogy aztán mégis ennek apropóján kezdeményezzenek beszélgetést a helyi horgászokkal az orosz irodalomról, valamint ennek fekete bárányáról, az emigráns Nabokovról.

A tér, mint láttuk, mindig az időt veti fel a regényben, a karakterek viszont – egykori osztálytársak, tanárok – a fragmentumok általi történeteszövést. A történeteknek az elmondhatóság a tétje, a részletekből a mégiscsak valami egész felé való kilendülés. Az osztálytalálkozó mint olyan maga is az elszakadásból él. Arról, hogy mi történt az alatt a sok év alatt, mióta nem találkoztunk, csak képekről, egymás történeteiből értesülhetünk. És persze a történetek által sokféle haza és hazátlanság kirajzolódik. Ágó, a tengerentúlon tudományos karriert befutott ötvenes nő története, ahogy a cipőkben méri a karrier egy-egy mérföldkövét. A cipők története az osztálytalálkozón az elmúlt harminc év története. A Svédországban letelepedett, életrevaló Csabáé a skandináv életforma idegenségével, amely mégis a boldogulás lehetőségét jelenti számára. A főhős „földijével”, a Festővel való találkozása, ahogy a Festő elszólja magát, elárulva idegenségét, amikor a porcukrot cukorpornak nevezi. És akiről halála előtt, amikor haza akarják küldeni a kórházból, kiderül, hogy műterme van, nem hazája. A kiüresedett, megtört, valaha fiatalokat pártfogoló Tanárnőé, aki az egykor szigorú, összeszedett Tanítónővel együtt már legfeljebb csak a múlthoz tartozhat. A haza viszont nemcsak a múlt felé, hanem előre is mutat a regényben, és ennek a jövőnek a Fiú a letéteményese. Bizonyítva azt, hogy a történetek továbbadhatók, a fia szemében a főhős története is továbbgyűrűzik egy újabb ismeretlen, ámde megértendő történetként. Akárcsak a főhősben az egykori osztálytársaké: egy lehetséges múlté.

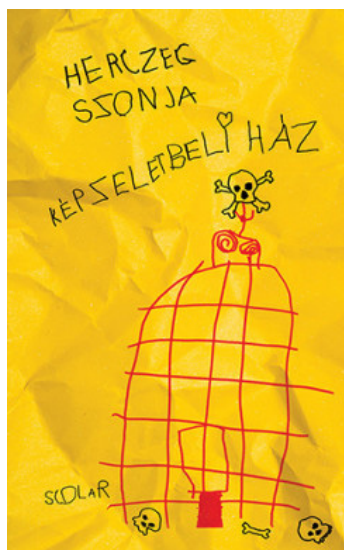
Rimóczi László

Életképtelen életek és szocioszilánkok

Herczeg Szonja képzeletbeli házában nagyon is valós emberek laknak, akiknek sorsát gyanús küldetésű ajándékpogácsák kötik össze, melyeket a mindig kedves, de belül bosszúvágytól fűtött szomszéd néni süttött. A szerző legújabb kisregénye akár önálló mininovellák gyűjteményeként is megállná a helyét, ha a rövid, koherens fejezetek nem egy irányba tartanának. A tanulság annyi is lehetne, hogy ne fogyasszunk olyan ajándék élelmiszert, ami nem gyári csomagolású, de ennél azért sokkal összetettebb megszívlelendők is lecsapódnak az olvasóban.

Az egymás mellett élés következtében kialakuló lelki mutációk és a jószomszédi viszony folyamatosan ártékelődő fogalma teszi dinamikussá a szöveget. A téma és a kivitelezés nem új, viszont örök aktualitással bír, amíg csak emberek laknak egymás mellett ezen a bolygón.

A szereplők – kezdetben kiábrándítóan hétköznapi karakterek – önmaguk foglyai, privát, összkomfortos börtöneikben vergődnek, miközben olyan szituációkat teremtenek, melyből egy társadalompszichológus nagydoktorit írhatna. Az unalomból piszkálódó gonosz öregek toposza sem új, mégis kellő éleslátással, érzékenységgel frissíthető. Az ironia olykor maró, de talán kikerülhetetlen, ha hitelesen akarja valaki ábrázolni ezt a témát. A vélt és a valós sérelmek labirintusában néha a rideg tényekre szorítkozó narráció segít, távolságot teremtve a történet és a be-

fogadó között. Persze, még így sem ússzuk meg a nyers valóságot és a zanzásított brutalitást:

„Még folyt az orrából a vér, amikor a rendőrök megérkeztek. A mentők, akik szinte ellepték a házat, be sem néztek hozzá. Miért is néztek volna? Nem szólt senkinek. Legalább egy óráig. Megvárta, hogy Eliza elmenjen. Öt év. És egy nap. Ennyi ideje veri. Ennyi ideje szégyenkezik, takarózik, bujkál. De most elég volt. Mindjárt megjönnek, és akkor kitálat.”

Elszarusodott sorsok keserű aszpickban, hidegen tálalva – így is összefoglalhatnánk a cselekményt. A díszlet is ismerős: zsúfolt villamosok, körüti mocskok, örökké klórszagú gangos házak. A mentális torzulások szinte teljes spektrumban megtalálhatóak, a mások dolgában való kutakodás édes perverziójától kezdve a kényszerképzetes nagyravágyásig. Néhány karaktert szándékosan sematikusan dolgozott ki a szerző, hogy még hatékonyabban világítson rá a lelki megzuhanásokra. A regényben hullámozó leépüléseket úgy képes ábrázolni, hogy az összkép mégsem válik nyomasztóvá, bár szimpatizálni sem sikerül a szereplőkkel. A tömör szövegalkotásból és a lényegre összpontosító, szikár stílusból érződik, hogy a szerző gyakorlott online újságíró.

Az ábrázolt diszfunkcionális emberi kapcsolatok és lelki állapotok átélése, megértése senkinek nem okozhat gondot: egyszerű, általános, ám annál súlyosabb sérülések kerülnek terítékre, melyek okai mindig jelen voltak az emberek között: enyém-tied viszony, szorongás, önostorozás, kivagyiság, viszonzatlan szerelem, irigység, rögeszmék, cselszövések – minden, amire rezonálhat az olvasó.

Valaki időben besokall, és az örületből értelmes, bár pánik-szerű vágyalom bontakozik ki, a menekülés egyik alternatívájaként: *„Egy elszigetelt kis házra vágyott a semmi közepén. Ahol reggel kisétál a verandára, kortyolgatja a kávéját, télen befagy a segge, de nincs wifi meg térerő. Ahol elzárták a digitális csapat, senki sem érheti el. Arra vágyott, hogy a természettel hadakozzon az emberek helyett. Hogy hajnalban keljen az állatokhoz, napnyugtával tápáskodjon fel a kertből, télen örüljön, ha a*

friss havat el tudja kotorni a bejárat elől, hogy valami élelmet szerezzen.”

A regényből kiderül, hogy nemcsak szenvedéseink tesznek minket emberré, hanem az is, hogy próbáljuk őket elkerülni. A kötet folyamatosan kérdéseket vet fel, melyeket így összegezhethetnénk: vajon mennyire jelentene megoldást, ha immunissá válnánk egy ambivalensen működő világ hatásaira? *Még a helyenként visszaköszönő, semmitmondó, üres locsogások mögül is súlyos drámák tárulnak fel.* A kifordult életeket szemlélve ösztönösen arra gondolhat az olvasó, hogy „de jó, én legalább nem vagyok ilyen, és nem is ismerek ilyen embereket”, noha szinte mindenki életében jelen vannak: *„Azon a napon, amikor Etelka pogácsát süttött, Rozál boldog volt. A barátnője végre elnémitja azokat a homokosokat a harmadikról, azt a pogány fiataalt, azt a bolond, semmirekellő, csélcsep művészt, na meg azt a genetikai roncs, valamilyen »izmusban« szenvedő fiút. Isten bocsásson meg nekik, és vegye magához a lelküket! Milyen jó is lesz, ha ezek már nem lesznek itt, gondolta magában Rozál, és hálát adott az úrnak, hogy az ő afrikai szerelme majd egy tiszta környezetbe érkezhetsz.”*

A kötet vége felé a szatirikus humoreszkek és rövid szkeccsek kapnak helyet. Visszatérő téma a digitális világ és a közösségi oldalak józan ész befolyásoló uralmi pozíciója. Az *Öllek* című fejezetben a visszautasításoktól szenvedő kerekese székese fiú utolsó illúziója is szertefoszlik, amikor kedvenc bloggeréről kiderül, hogy a megértő lojalitás, mellyel naponta reklámozza magát az oldalán, csak marketingfogás.

A *Géza, a liftés bácsi* című rész egy szürke öregúr dicstelen elmúlását ábrázolja. Géza bácsi volt már földműves és nyugdíjig biztonsági őr, szerette a Dallast, a sört meg a nőket, de a gyerekzsívaft nem, a liftben mégis úgy tett mintha, hiszen profi volt szakmájában. Végül egy karbantartás során munkahelye válik ideiglenes koporsójává.

A konklúzió a regény alapgondolatára reflektál: Emberek vagyunk: sajnos. De vajon egyetemes sorsunk, hogy ezen a világon

mindenkire az örület vár? A való világ és a képzeletbeli törté-
nések közt fennálló kontrasztot figyelembe véve könnyű lenne
kijelenteni, hogy a felvázolt szituációk és kapcsolatok csupán
általános sablonhelyzetek, ám valahol még ebben a zűrzavaros,
felbolydult világunkban is – ahol erénynek számít a materializ-
mus, és a különböző mainstream médiumok megvezette embe-
rek számítanak haladó szelleműnek – szélsőségesek. Hozzászok-
tunk az enerváltsághoz, a napi tragédiákhoz, a hajléktalanokhoz,
a szenvedélybetegségek általános jelenlétéhez, a szélhámosok-
hoz, a buta tévéműsorokhoz – vagy hozzászoktattak? Nem ter-
mészetes dolgokat veszünk természetesnek – valahol itt van a
baj. És nem ez az út vezet a fenntartható társadalom felé. Egy biz-
tos: van, amivel muszáj együtt élni, és van, amivel nem kötelező.

A *Képzeletbeli ház* nemcsak néhány emberi sorsról szól, de
egyfajta szociológiai keresztmetszetet is ad, az aktuális közhan-
gulatról tudósít, habár a fikció szintjén. Egy tanulságos és hasz-
nos könyvről beszélhetünk, noha meglepődni vagy újat tanulni
nem fogunk belőle.

Herczeg Szonja: *Képzeletbeli ház*. Scolar, Budapest, 2020.

Muth Ágota Gizella

Szalonok, zongorák, névjegyek

A szalon szó eredeti értelmében ma már kihalt a nyelvünkől, úgy tekintünk rá, mint egy letűnt korszak különös termékére. Amire ma használják, köszönőviszonyban sincs a valódi jelentésével. A huszonévesek

el sem tudják képzelni, hogy mekkora jelentősége volt ennek a fogalomnak a 18–19. században, de még a 20. század elején is.

Frank Tibor történészprofesszor tudományos igényű kötete bevezeti az érdeklődőket a szalonok világába, a társas együttlét, a zene, az irodalom és általában a kultúra ezen kisebb és nagyobb színtereibe, egyúttal eloszlatja azt a téveszmét, miszerint a szalonok csak magamutogatásra és üres fecsegésre szolgáltak volna a sznobok számára. A kötet előszavában a szerző rávilágít a szalonnak „a találkozás, társas kapcsolatteremtés és szociális mobilitás” terén betöltött szerepére, és utazásra invitál minket a 18–19. századi Európába. Mielőtt rátérne a szalonkultúra részleteiből bemutatására, röviden felvázolja Magyarország helyzetét és történelmi szerepét Európán belül, kitér a politika, kultúra, tudomány összefüggéseire, főleg a 19. századra fókuszálva. E rövid eszmefuttatásból megismerjük azt a társadalmi közeget, amely igényelte és meg is alkotta ezt a találkozási formát.

A könyv gerincét a nemzetközi és benne a magyar szalonkultúra részletes ismertetése alkotja. Ez a bő fejezet végigvezeti az olvasót Párizs, London, Bécs, Berlin és Pest-Buda, majd később Budapest szalonéletén, kialakulásától elhalásáig. Ezután két rövid, de annál érdekesebb fejezetben megjelenik a zongora, a sza-

lonok központi hangszere és ékessége, valamint bepillanthatunk a névjegy, mint egyfajta korabeli kommunikációs forma történetébe.

Mi is a szalon tulajdonképpen? *„A salon szó az olasz salone, eredetileg pedig a sala szóból származott, amely fogadótermet jelentett, ahol a meghívottak eszmét cseréltek.”*

A helyszín változott az idők folyamán, akárcsak az együttléti módja. Ma már furcsának találjuk, hogy a 17. századi Párizsban egy szalonhölgy a hálószobájában, ágyban fekvé fogadta a vendégeket, akik körülülték őt, és így társalogtak. Később már állniuk kellett egy-egy hölgy köré csoportosulva. Azután változtak ezek a szabályok, persze ahány ház, annyi szokás. A ház asszonya reggelire, uzsonnára, irodalmi estre, házimuzsikálásra is hívhatta barátait, egy-egy neves személyiséget (író, költő, muzsikust) is meginvitálva. A szalonélet bevonult a főúri paloták dísztermeibe és a 19. században a feltörekvő pénzarisztokrácia – nem a nemesi születésűek, hanem a meggazdagodottak – fényűző szobáiba, ahol kényelmesen üldögélve beszélgethettek a meghívottak. A francia szalonkultúra meghódította Európát, sőt Amerikába is eljutott.

A szalon később beköltözött a középpolgárság otthonaiba is, és a meghitt házimuzsikálás színhelyévé vált. A felvilágosodás és a romantika nagy nevei szinte mind megfordultak itt, sőt nem egyszer pályafutásuk is ezekből ívelt fel.

Frank Tibor jónéhány példát hoz erre, említi Goethét, aki Henriette Herz berlini szalonjában olvasott fel készülő műveiből. Liszt Ferenc is előkelő, csodált vendége volt különböző külföldi és magyar szalonoknak. E híres vendégek természetesen emelték a ház fényét. Néhány író és zenész saját szalont működtetett, és pártolták az ifjú tehetségeket. Magyar példa erre Hollósy Kornélia operaénekesnő, majd Kodály Zoltán és felesége, valamint Hubay Jenő.

Miről folyt a társalgás? Ne gondoljunk üres fecsegésre vagy pletykaszintű összejövetelekre. Frank Tibor hangsúlyozza, hogy a szalonokban a kultúra játszott a főszerepet, különösen az iro-

dalom, a zene, és később a képzőművészet. Neves festők is részt vettek ilyen rendezvényeken (Munkácsy, a Ferenczy testvérek és sorolhatnánk). A szerző külön kiemeli a politikát a beszéd-témák közül, hiszen a 19. században uralkodók, államférfiak is ellátogattak az arisztokrata szalonokba, hogy megtárgyalják a világ aktuális társadalmi problémáit, sőt előfordult, hogy országok sorsa dőlt el ilyen beszélgetések alkalmával. Frank Tibor kinyitja előttünk a bécsi Ringstrasse híres palotáinak ajtaját (Epstein és Todesco), bemutatja az ott beszélgető főnemeseket, befolyásos pénz- és iparmágnásokat. Gróf Apponyi Albert londoni magyar nagykövetre külön is kitér, mintegy megerősítve, hogy a diplomáciában mennyire fontosak voltak a társadalmi kapcsolatok.

A szalonok lelke a ház úrnője (*salonnière*), általában egy idősebb, művelt hölgy volt, aki nem ritkán maga is a zongorához ült, hogy szórakoztassa a vendégeit. Őket a szerző részletesebben be is mutatja: Madame de Stäel (Párizs), Mary Gladstone (London), Henrietta von Pereira Arnstein (Bécs), Henriette Herz (Berlin). A francia szalonok leépítették a társadalmi gátakat, az angolok megteremtették a beszélgetés kultúráját, a németeknek erős hazafias kisugárzásuk volt, és a bécsi szalonokban a zene, a házimuzsika uralkodott, ez utóbbit a pestiek is átvették. A szalonokról irodalmi művek és kiállítások is születtek. Az írók pro és kontra értékelték a szalonéletet (Marcel Proust, Justh Zsigmond, Kaffka Margit, Karinthy Frigyes, sőt az angol Mary Gladstone 13 kötetes naplójában saját szalonjának eseményeit örökítette meg).

Mi volt a szalonok két fontos kelléke? A zongora a paloták díszterméből egyrészt a kialakuló koncerttermekbe, másrészt a polgári otthonokba is bevonult, sőt utóbbiak esetében nélkülözhetetlen dísz és a jólét jelképe lett. Képet kapunk a bécsi és angol zongoratípusokról és neves műhelyekről is, továbbá a hangszert méltató irodalmi példákat olvashatunk Ady és Kosztolányi tollából.

A névjegyek elképesztő díszítésekkel, különböző formákban jelentek meg és váltak közkedvelté a 18–19. század folyamán. Valóságos kultuszuk alakult ki az egyszerű papírcéduláktól a ba-

rokkos, aranszélű, angyalkás díszítésűekig. Használatukat még illemtankönyvekben is rögzítették.

Frank Tibor részletesen közli, hogy a ház ura/úrnője mi mindent tudhatott meg egy névjegy beküldőjéről. Nemcsak az illető személyére lehetett következtetni a címeréből, rangjából, hanem a látogatás pontos célját is fel kellett tüntetni: bemutatkozás, baráti látogatás, részvét, gratuláció, köszönet stb., amelyeknek külön rövidítése volt. Néhány illusztrációt is láthatunk ezekből. A hírességeknek (Liszt, Kossuth) természetesen elég volt a vezetéknevüket feltüntetni egy sima kártyán. Később egyszerűsödtek a névjegyek is, korunkban csak a legfontosabb adatokat tartalmazták.

A szerző némi nosztalgiával jegyzi meg könyve végén, hogy a szalonkultúra a 20. század első felében elhalványult és véget ért, azonban talán új keretek közt még feléledhet, például házikoncertek formájában, hiszen a társas együttlét, a nemes szórakozás az emberek el nem múló igénye még a mai tömegkultúra korában is.

A szalonélet hálás téma, és Frank Tibor sokrétűen, részletesen, irodalmi betétekkel színesítve mutatja be ezt a letűnt világot, amely a művelődéstörténet különös, izgalmas és megismerésre érdemes szelete. A Rózsavölgyi Kiadóhoz méltó szép kiállítású, illusztrált kötet végén bőséges irodalomjegyzéket találunk, amely nagy segítség lehet a téma és a korszak iránt érdeklődő egyetemisták számára is.

Frank Tibor: *Szalonvilág. A polgári érintkezés modernizálódása a 19. században.* Rózsavölgyi és Társa, Budapest, 2020.

ESSZÉ

Csibra István

Pilinszky János „tanatológiai esztétikája”

(*Előhang*) Alábbi esszéisztikus írásomban a posztmodern intertextualitás stílusában többnyire szabadon idézem Pilinszkyt és a még említett szerzőket, s fukaron bánok az idézőjelekkel, nehogy elveszünk az idézőjelek dzsungelében. A témára kívánom felhívni a figyelmet, s ily módon az eredeti szövegek olvasására buzdítani az olvasót. Pilinszky szinte rögeszmésen képviselt, olykor azonban rögtönzésszerűen, ellentmondásosan előadott nézeteit tartom szem előtt. (Az idézett főbb műveket írásom végén találja meg az olvasó.)

A költő kétségtől kivil a huszadik századi magyar költészet egyik kiemelkedő alkotója, aki egész költészetünk fővonalába tartozik. Kenyeres Zoltán irodalomtudós az „egzisztenciológiai” (vagyis egzisztenciál-ontológiai, lételméleti) költészet modern klasszikusának nevezi őt, aki a pályakezdéséhez képest egyre inkább bizonyos redukált nyelven ír, sajátos „nyelvnélküliségre” törekedve. Mint a költő maga mondja, valami sajátos „nyelven túli nyelven” szeretne megszólalni. Így válik versnyelve egyre puritánabbá, díszítetlenebbé, sőt olykor érdes keménységűvé. Versezete se nem népies, se nem városi, inkább a biblikus nyelvhez áll közel, gyakran laza szövésű, kopár sorokban. Az igaz(nak vélt) fontosabb számára, mint a szép. Szerinte az irodalom nem leírás vagy kifejezés, hanem a dolgok megszólítása. Elemi hatású versei az evidencia érvényével kívánnak szólni, telített szövegei a felfedezés feszültségét érzékeltetik. Egykor szimplán vallásos költőnek tartották, s elhallgatták, hogy az akkori kultúrpolitika az irodalmi élet peremére szorította. Mindmáig folyik életművének felfedezése és újraértékelése.

(*Evangéliumi esztétika*) Pilinszky nem írt semmiféle tételes esztétikát vagy művészetfilozófiát. Az esztétika szó ritkán szerepel többretegű életművében. Többször és többféleképpen foglalkozik viszont világnézeti mondandójának egyik középponti kategóriájával, az ún. „evangéliumi esztétikával”, amely általa alkotott eredeti, talányos szókapcsolat. Számára e fogalom mindig többet foglalt magában, mint amennyit esetenként írásban vagy szóban kifejtett belőle. E fogalomnak már egész könyvtárnyi irodalma van, mégis nehéz megfejtani, a költő által hozzárendelt szintén egyéni, szokatlan kategóriák, fogalmak miatt is. Az evangéliumi esztétika végül is a művészet vallásos, illetve hangsúlyozottan krisztológiai felfogását és az ebből fakadó tartalmi követelményeket, alkotói módszert jelentheti. A pusztulásban az örökléthez vezető utat, a másvilágban az otthont, a túlvilági „hazatérést” keresi és találja meg.

Hankovszky Tamás filozófus írt róla terjedelmes, gondosan összefoglaló könyvet, a vele foglalkozó többi szerzőre is reflektálva, a költő katolikus vallásos metafizikáját hangsúlyozva. Külön kiemeli, hogy a költőnél nem befogadás-esztétikáról van szó, az evangéliumi esztétika középpontja ugyanis maga a műalkotás, és a recepció, hatástörténet kevésbé érdekli.

Pilinszkynek itt most csak egyetlen, méghozzá negatív megjegyzésre utalok, az evangéliumi esztétika negatív pólusára, a mások által részletesen elemzett pozitív pólussal szemben. (Megjegyzem, Pilinszky e véleménye nem szerepel a Hankovszky-kötetben.) Pilinszky ugyanis merészen kijelenti, hogy ő elégedetlen a Máté, Márk, Lukács, János által egyszerű formában megírt és az interpretátorok által „összemaszatolt” evangéliumok esztétikai nivójával (még Jánoséval úgy-ahogy elégedett), ellentmondásos és néha érthetetlen textusaik miatt, és szívesen írna egy igazi, ún. szinoptikus evangéliumot, amelyben mondanivaló és esztétikum egymásra találna.

Pozitív értelemben az evangéliumi esztétika az *Új Testamentum* esztétikáját jelenti. A vele foglalkozó szerzők azonban rendszerint tágabb értelmet tulajdonítanak neki, az egész keresztény

vallási eredetű és célzatú, sőt akár nem vallásos művészetre is vonatkoztatják. A költő a rá mindig is jellemző önellentmondások, antinómiák, paradoxonok szellemében egyik naplófeljegyzésében meglepően cáfolja is imént idézett negatív vélekedését, ugyanis itt (és másutt is) azt mondja, hogy az Evangélium az egyetlen használható esztétikánk. A teológiai közlés érdekében az evangéliumi művész hajlandó a mű szépségét is feláldozni, megkérdőjelezi a művészi forma önértékét, s ily módon eltávolodik a szépségközpontú klasszikus görög művészettől. Az evangélisták a maguk egyszerű stílusában képesek a legelvontabb és leggyakorlatibb krisztusi mondanivalót közvetíteni. (Szerintem persze kész „verseket” is találhatunk az evangéliumokban, sok helyütt olyan remek poétikus stílusban íródtak.)

Hankovszky alapos összefoglaló könyve nem művészet-esztétikai, hanem főként teológiai szempontból vizsgálja Pilinszky esztétikáját, mondván, hogy a költő a művészet teológiájához ad inspiratív gondolatokat, s ezért mondanivalója a vallási művészetszemlélet forrásának is tekinthető. Vitatja, hogy az „evangéliumi”, illetve a „misztikus” (és a „talányos”, „enigmatikus”) fogalmak azonosíthatók volnának, s hogy Pilinszky egyértelműen misztikus költő lenne. Alább látjuk majd, hogy Radnóti Sándor másként vélekedik erről.

(*Tanatológiai esztétika*) Ez az általam merészen kreált szókapcsolat viszont másra helyezi a hangsúlyt. Pilinszky művészetfelfogására – pozitív és negatív oldalával együtt is – az „evangéliumi esztétikánál” jellemzőbbnek érzem a „tanatológiai esztétika” kifejezést, melynek egyes elemeit hasonlóképpen az egész életműből lehet összerakosgatni. Ugyanis eleve a halál az igazi lényegi középontja ennek az esztétikának, s nem elsősorban a világháború meg a lágerek borzalmas halál-tematikája miatt. Nevezetesen Jézus halála, feltámadása, s az ember halála és megváltódása a dolgok veleje. A „kitárult halál” ily módon lesz evidencia, mert „ha öröklétre születünk, miért halunk meg hiába?” (*In memoriam N. N.*)

„Beszédes” a költő saját halála is. Bármennyire az én kikapcsolására, elszemélytelenítésére törekszik, nemcsak közvetlenül alanyi

vagy önmegszólító, hanem minden másfajta és látszólag másról szóló versében is mindvégig felsejlik a saját személyisége. A hang-ütés: „mutál vékonyka földi jelenlétem”. (*Dél*) Höldenrinre utalva azonban megvallja: „Boldogan halok.” Helyzetjelentésként sorolód-nak nála a hiányok: „Nincs koporsó és nincs haza. / Nincs bölcső és nincs megvetett ág. / Fejünk alá igazított halál.” (*Fátyol*) A halál tehát elemi igény, megvonása büntetés. Pedig „Megérdemelné a békés halált / minden írnok, aki az éjszakában / tollat fog és papír fölé hajol.” (*Betűk, sorok*) És a gyerekkor után vágyakozó, jellegzetesen Pilinszky-tömörségű megfogalmazás: „Ő elpusztult, én pusztulok.” (*Vázlat*) Anyjával kapcsolatban a szabad szemmel látható „szép halált” idézi. Másutt pedig a metafora így szól: „Felöltöm ingem és ruhám. Begombolom halálomat.” (*Agonia christiana*) Az élet–halál összefoglalásaként végül így vall (*Zárójelben*):

*Apa, meghaltál.
Anyá, halott vagy.
Tanítatok meghalni engem is,
ahogy beszélni, járni megtanultam
valamikor. (Azt hiszem, tőletek.)*

De a költő egyik korai versében a Semmit, a nem vallásosan gondolkodók egy részének középponti fogalmát is (amely korántsem a Nihil) kérdőre vonja, egyáltalán nem ironikusan, hanem tragikusan (*Tilos csillagon*):

*Nem is tudom, miért vezeklek?
[...]
Én nem kívántam megszületni,
a semmi szült és szoptatott,
szeress sötétben és kegyetlen,
mint halottját az itthagzott.*

(*Előzmények*) A „tanatológiai esztétika” szintaxis tudatos megkülönböztetés részemről (a tanatológiát persze nem bioló-

giai, hanem szellemi értelemben használom). Pilinszky nézetei eredetiek és önállóak, s csak távolról érintkezhetnek a több ezer éves halálirodalommal és halálesztétikával (amelynek giccses változatait említeni sem érdemes).

Az összecsengések – a mitologikus, illetve a metafizikus szemlélet különbségei ellenére – olykor mégis meglepőek. Az ősi mimetikus játékok a pusztulásból újjászülető életet jelenítik meg. A halálköltészet himnikusan zeng a halál egyetemes hatalmáról. A keleti halálirodalom szerint a halál nem ellentéte az életnek, hanem a másik oldala, mely a túlvilági sorsnak kedvező irányt szabhat. Az ókori görög és latin lírában a halál az élet gyönyöreitől meg a szerelmi bánattól búcsúztat. Félnék a haláltól, de megnyugvást lelnék benne. A túlvilág ismeretlen árny-országként is ígéretes számukra. A középkori moralitásjátékokban is állandó téma a halál hívása, az élet hívságának érzékeltetése. A halálvárás vallásos elragadtatással fonódik össze.

Az ókeresztény és a középkori irodalomban Jézus halála és feltámadása a kitüntetett téma. A keresztény ember számára a halál nemcsak tragikum, hanem egyszersmind az örök boldogság kapuja. De hangot kaphat az a gondolat is, hogy a halál a természetbe való visszatérés. Mintha csak a kései Pilinszkyt hallanánk.

(*Thanatosz*) Ezzel a névvel nem találkozunk a költő írásaiban és nyilatkozataiban. Pilinszky inkább metafizikai, mint mitológiai szellemű gondolkodónak vallja magát. Ám a görög mitológia halál-istene mégis folyton ott ólálkodik nála a háttérben, de nem eredeti radikális alakjában, aki a bűnös egyént egyenest a pokolba juttatja, hanem idealizált formájában, aki a művészet segítőtársává nemesedve a tragikus földi fizikai létből az örök szellemi létbe segíti átjutni az embert. Az ókori vagy középkori, de még a 19. századi ember is a mainál sokkal közvetlenebb kapcsolatban volt a halállal, s gyönyörködni is tudott a halottban, ami esztétikai élmény is lehetett számára. A régiek persze már szinte minden lényegeset elmondtak a halálról, a későbbi generációk legfeljebb csak variálták, színezték tanatológiai észleleteiket. Pilinszky Platón *Összes műveit* meg Simone Weil füzeteit vitte magával napi olvasmányának az egyik

üdülésekor. Platón szerint pedig az élet nem más, mint felkészülés a halálra. A tanítvány Arisztotelész (Jézus előtt pár száz évvel) a test formáját, az emberi érzékszervek működését tekintette léleknek, s nem hitt a test és a lélek külön létezésében. Csak egymásban-létükben, egymást alkotva tartotta őket elképzelhetőnek, ami azt jelenti, hogy ha a test elpusztul, a lélek is megsemmisül.

Márai Sándor a huszadik században végső lemondásképpen azt mondja, hogy a semmiből jövünk és eltűnünk a semmiben, minden más naiv képzelgés. Az élet nagy vizsgája nem a halál, hanem a meghalás. Minden hazugság, amit eddig mondtak a halálról, a ténye mégis riasztó.

(*Seneca*) A Jézus idejében élt Seneca gondolatai a halálról a klasszikus mitológiai szemlélet körében mozognak, és Schopenhauer halálfilozófiája áll hozzájuk közelebb, mégis figyelemre méltók, ha Pilinszky kétezer évvel későbbi tanatológiai-esztétikai fejtegetéseit vesszük szemügyre. Seneca szerint is a halál egyre közeledik hozzánk, s eddig leélt életünk máris a halálé. Félni azonban nem kell tőle, mert nem nagy a baj, ha már a végső. Az emberek általában az élet gyötrelmei és a halálfélelem között hanyódnak, se élni, se meghalni nem tudnak. A szépen élés lehetetlensége azonban nem gátolhatja meg a szép halált. Épp a halálnak köszönhető, hogy semmitől sem kell félni. A halál elkerülhetetlensége az igazi szabadsághoz nyit utat. A halál nem lehet nyomasztó, mint ahogy utána sincs semmi, ami nyomasztó lenne, mert csak élő ember érezhet kellemetlenséget. A halálban nincs semmi rossz, tehát félni sem kell tőle. A ránk leselkedő halál kitartó lelket kíván, de bátrabb, aki már a közelében van, mint aki feléje tart. Éppúgy balgaság a haláltól félni, mint az öregségtől. Nem a haláltól félünk, hanem a meghalás gondolatától. Sürgezzük-e, vagy várjuk ki a halálunkat? Mindenkihez egyformán közel van a halál. A felmentés reménye nélkül születünk. Pál apostol, aki Jézussal és Senecával egy korban élt, így vall: „Mindennap a halál kapujában állok.” A halál egészen közel van, ami nem riasztó, inkább megnyugtató. Mindez nagyon is földi, reális fejtegetés a halálról, és a túlvilággal csak Pál apostol számol.

(*Schopenhauer*) Szókratészt idézi, aki szerint, ha a halál nem volna, az ember nem filozofálna. Hozzáteszem (hogy közelebb érjünk tárgyunkhoz): nem foglalkozna az ember etikával, vallással, művészettel sem. Az emberi tudat pontosan jelzi a halál elrémítő bizonyosságát. A dilemma: teljes megsemmisülés vagy „halhatatlanulás”. Az emberi egyén semmitől sem fél annyira, mint a haláltól. Végsőkéig küzd a halál ellen, s kétségbe esik, ha bekövetkezik, jóllehet a halál utáni nemlét semmiben sem különbözik a halál előttitől. Schopenhauer szinte költőien fogalmazza meg azt a nézetét, hogy a halál mégsem teljes megsemmisülés, mert nem a semmiből jövök és a semmibe tartok, hanem az összes halálom előtti én is én voltam, s az összes halálom utáni én is én leszek. (Ez tagadhatatlanul földi világunkhoz illően, emberszabásúan hangzik.) Epikurosz is megszólal itt, aki szerint a tudat, eszmélet kioltódása egyetlen pillanat műve, a halál tehát nem tartozik ránk!

Az öregség is mintegy észrevétlen ellebbenés a létből. S bekövetkezik a megszabadulás minden nyűgtől, a visszatérés a természet ölébe, s ettől is megszépülhet a holtak arca. Persze még sincs nagyobb kockázat az én számára, mint az élet és halál. Aki a születését abszolút kezdetnek tartja, annak a saját halálát abszolút végnek kell tekintenie. Aki a létét csupán esetlegesnek tekinti, annak persze félnie kell, hogy a halálával végképp elveszíti. A halál nagy rendreutasítás. Az én az öntudat homályosabb része. Végül is az ember minden körülmények között boldogtalannak érzi magát. A halál mindvégig misztérium marad számára. Különös antinómiának tekinthetjük, hogy halálunk után meg is semmisülünk és valamiképpen fönn is maradunk. A halál eltörölheti a születés eredményét, de nem törölheti el azt, ami által a születés lehetővé vált.

(*A művészet közbejötté*) Pilinszky mégsem ontológiát, hanem esztétikát művel, eleve konstitutív faktornak tekinti a művészetet. Nem az életigenlő, hanem a halálra emlékeztető irodalmat tekinti feladatteljesítő, igazi irodalomnak. Szerinte a művészet a halál segítségével a tragikus, bűnös emberi sors jóvátehetetlen-

ségét igyekszik valamiképpen jóvátenni (bár érzi, hogy ez képtelen remény). Ehhez pedig bele kell nőni a halálba, amely sokkal intenzívebb élet lehet, mint a fiatalság. Walt Whitmant idézi: „Szépek a fiatalok, de az öregek szebbek.” Pilinszky költészetével a kimondhatatlant ostromolja, s az öregség szerinte kimondhatatlan. Az emberi egyének közös nevezője az egyszeri létezésük, éppúgy, mint a haláluk. Az ember drámai lényként egy jólfésült emberiségről álmodik, csak hogy senki sem hallja meg a másikat, két ember is mérhetetlenül távol van egymástól. Egyedül az egyén a művészet megszólítottja, halálának tragikuma miatt. De minél inkább hagyjuk az életet és a halált egymásba folyni, annál közelebb juthatunk a derűhöz, amit tragikus derűnek is nevezhetünk. A görögök azért érték el ezt, mert teljes egészében felmérték a földi emberi lét tragikumát. A művészet közvetít élet és halál között, s akkor szól leghatásosabban az élet érdekében, amikor a halállal tárgyal. Pilinszky a humort csak tartózkodó, átmeneti megoldásnak tartotta, a mindent kimondhatóság pillanataiban.

(*Nagy zárójel*) Pilinszky – nem meglepően – mintegy zárójelbe teszi a földi életet, ahol ő maga csupán vendégnek érzi magát, mint mondja, „kirajzolódom végleg a világból”, s a halál előtti és a halál utáni állapotra koncentrál (persze másként, mint Schopenhauer). Az „eredetkor” még minden romlatlan és teljes, a profán földi lét viszont csak rongálja és kiüresíti a dolgokat. Íme, egy verses dokumentum (*Kihűlt világ*):

*E világ nem az én világom,
csupán a testem kényszere,
hogy egyre beljebb, mint a féreg
furakodom beleibe.*

*Így táplálkozom a halállal,
és így lakik jól ő velem;
az életem rég nem enyém már,
vadhúsként nő a szívemen.*

A költő szerint a legmélyebb képek és képzetek a halál előttről és a halál utánról származnak, s legfeljebb csak sejtelmünk lehet róluk egy-egy vers mélyrétegében. Mindvégig az érdekelte őt, ami szerinte kívül esett e világon. A művészet létezését a teremtestől eredeztette. A metafizikai, transzcendens lényeg megragadása foglalkoztatta, minden mást mellékesnek tartott. Műveiben az emberi tragédiákkal kapcsolatban érzékeltette, hogy „mindaz, ami elmúlt, halhatatlan”, de a múlt, jelen, jövő hármas kategóriáját igyekezett feloldani és a korszakok kölcsönhatását láttatni. Ehhez azonban vissza kellett kapcsolnia a zárójelbe tett földi valóságához, belátva, hogy az irodalom mégiscsak intenzív élet. Abszolút egységben szeretne volna átélni a világot, profán és szent érintkezését, ám rendre kudarcot vallott, mert úgy gondolta, ha valami kimondható és elmondható, az már nem a művészet terénuma. Szerinte a tudomány a részletekből próbálja összerakni az egészet, a művészet viszont eleve az egészet akarja birtokba venni. (Tudomány és művészet szembeállításuk mindvégig kedvenc témája volt.) Az elmondhatatlant elmondani az elszemélytelenedés pillanatában jelentkező ihlet sem segíthet, jöllehet a költészet sokkal inkább ihletett gyónás, mint prédikáció. Gyónásaiban azonban elővigyázatosan óvatos a költő, s művészetének hanyatlóbb korszakaiban a prédikáló hangnemtől sem mentes.

(*Szagrális végjátzsma*) Szerinte az emberek ma már nem tudnak úgy meghalni, mint a régiek, akik szertartássá tudták emelni halálukat. A művészet azonban segít meghalni! Pilinszky a halál általános fogalmát élesen elválasztotta a „saját halálom” bizonyosságától. A létezés kockázatos, de nélküle csak a mechanikus pusztulás marad, és lehetetlenné válik az öröm, a szépség, a halál üdvös rendje, a csend, a kiegyensúlyozódás, a „fegyelem” a halál után. A végjátzsma gyönyörű, de félelmetesen nehéz. A halódás a testé, a halál a lélek birodalma. A halálnak szervesülnie kell a versben, hogy a sorok élővé válhassanak. Többször is idézi Rilket, aki szerint rettenetes, hogy a tények elfedik a lényegét, a voltaképeni valóságot. Proustot is csak a gyermekkor önfeledtsége és a halál ártatlan sejtése érdekli, és Pilinszkyt is művészetében főként

a gyerekek meg az öregek, a haldoklók akadozó beszéde foglalkoztatja. Tudta, hogy valamiben meg kell halni, mégsem akart egészségcentrikus életet élni, sőt – különösen nővére öngyilkossága után – önpusztító módon siettetette is saját halálát. Úgy látta, hogy a művész óhatatlanul belehal a művébe, s ezért is lesz titokzatos a mű élete. A költőnek szinte gyerekként kell jelen lennie és figyelnie a világban. Reménykednie kell a művészet erejében, hogy általa a bénák járnak, a vakok látnak, a némák megszólalnak (ami egyértelműen evangéliumi toposz). A művészetben az a szép, hogy nem az ember erényeit, hanem a hibáit emeli ki. Pilinszky azonban a meghasonlott, szenvedő, nyomorult emberi lényből egész embert igyekszik formálni költészetében. A háború, a szilenciumok, a mindennapi kudarcok keserves éveiben megtanulta, hogy a halált nem szabad nagyhangon hívni, mert ez nem az a halál, amely Jézus halála által üdvösséghez vezet.

(*Ars poetica*) Egész élete – mint mondja – a kísértések, köztük a szexualitás kísértései elleni küzdelemben telt el. Nem realistának, hanem aktualistának, konkretistának tartja magát, aki költészetében – a hirtelen ihlet tárgyát megbecsülve – mindig a megsemmisülő pillanat megragadására törekszik. A konkrétól azonban máris az elvontba csap át, s a zárójelbe tett földi valóság, illetve a majdani halál utáni „igazi” valóság között villódnak gondolatai. Csak fiatal korában volt olyan naiv, hogy eljuthat ahhoz a bizonyos mögöttes lényegig. A keletkezés, az eredendő bűn, az önvád, az agónia, a halál képe izgatta. A versengés, a jobbra-balra kacsintgatás, a siker, világsiker hajszolása szerinte idegen az élettől–haláltól, a valóban érdemi dolgoktól. A szépre koncentrálnak helyett a szép és a rút esztétikai egységét kereste, s az egyszerre széphez, egyszerre tragikushoz való hűséget mindig kötelezőnek érezte költészetében, jöllehet egyáltalán nem tartotta magát ún. formaművésznek. A meta-tartalmakhoz igyekezett meta-formákat találni.

A hagyományos formák sablonná merevedése ellenére nem volt elszánt formabontó és formakereső, versei végül mégis új formába álltak. A vers tartalomtól függő értékére, s nem a for-

ma önértékére ügyelt. A versformák szerint a mondanivalótól alakulnak újjá. Idegenkedett az affektáltságtól és stilizáltságtól (de nem tudta mindig elkerülni). A tartalmat és a formát ugyanazon művészi entitás két oldalának látta, a tartalom hangsúlyosabb szerepe ellenére. Nem megfogalmazni próbálta a világot, hanem érzékeltetni, megismételni a keletkezést. A műformák szorításából kilépve organikusnak vélte a művészetét, akkor is, amikor már kifelé ment költészeti és hétköznapi világából. Költészetében valami „angyali igény” munkált. Az egészzet kívánta megragadni, s letenni élénk, mint valami tárgyat, és nem riadt meg a tökéletlenségétől, mert tudta, hogy lehetetlen a tökéletesség, idegenkedett a látszatok stiláris biztonságától. Kifejezetten vonzódott Simone Weil misztikus gondolkodásához, ám olykor a maga talányos módján tagadta is meg igenelte is misztika és művészet azonosságát vagy akár csak rokonságát. Az ember lételméleti sors-meghatározottságát, a személyiség sorsvállalását hangsúlyozva, a művészeti esztétikumot óvni igyekezett a művészen kívüli szempontoktól.

(*Kritikus szemmel*) Háy János egyáltalán nem hozsannázó, hanem erősen kritikus tanulmánya Pilinszkyről (in *Kik vagytok ti?*) a költő titokzatosságát, talányosságát emeli ki. Szerinte a mindig cigarettafüstbe burkolózó arc titokzatosnak s még érdekesebbnek láttatta Pilinszky életét, személyiségét és költészetét. Abban téved Háy, hogy mélyen titkolta volna eltérő irányú szexuális beállítottságát, mert a költő ezt írásban is, szóban is többször megvallja. Igaz, nem részletezi, de nem is ránk tartozik. Háy hangsúlyozza, hogy Pilinszky életműve nem egy magánélet dokumentációja, hanem lelki-szellemi történések szigorú keretek között tartott, de talán szándékosan is homályos rajza. Bizonyos legendásítás folytán az életmű egyes tényei elfedhetik az alkotó személyiséget, aki bölcseleti, teátrális szintre emelkedve azonosítódik a világgal, a mindenséggel. A csend esztétikáját művelő költő valami óriásit szeretett volna megmutatni. Ha pedig az olvasó a sejtetések, titokzatosságok mögül lényegi mondanivalót igyekszik kihámozni, észre kell vennie, hogy – a költő elgyen-

gülő korszakaiban, a személyiség tépettségéből fakadóan is – bombasztikus, dagályos, szentenciózus szólamokba csúszhatnak egyes írásai. Költészetének tragikuma, hogy az elrejtett-elrejtett én sokszor nem látszik igazán autentikusnak.

Nem rendíthet meg bennünket a szigorú kritika, amely ugyan már nem ösztönözheti a költőt, de segítheti életművének értelmezését. Az érdemi kritika nem alkalmi bepillantás a művekbe, hanem az életmű lényegét, velejét nyomozza ki. Tagadhatatlan, hogy „a kritika a kételkedés művészete”. Ezért is elvetendő az irodalmon kívüli szempontok. Tehetség persze a legtalálhatóbb bírálatból sem születhet. Csak bírálat és ellenbírálat jellemezheti az igazi irodalmi életet. Nem mentegetni, hanem értékelni kell a műveket.

(*Főmű*) No de itt a főmű, az *Apokrif*. Ez valóban a halál apo-teóziája, s nem az előremenekülés verse, hanem a feltartóztat-hatatlan sodródás érzékeltetése az egyén és az egész emberiség pusztulása felé. Nem kerek egész, hanem több, önmagában is megálló, kisebb versből tevődik össze. Ha kerek egésznek tekintjük, felerősödnek némely belső ellentmondásai. Szembetűnő, hogy számos verssorát felfedezhetjük a költő korábbi verseiben, számosat pedig mintegy szétoszt a későbbiekben, s nem is egyet egész verssé fejleszt belőlük. Ez a költemény egyértelműen csúcs, összefoglaló, vízválasztó az életműben. A költő legpoétikusabb versei közé tartozik. Poétikai eszközei itt erősebbek a retorika-iaknál. Látvány és látomás szervesen összefonódik benne, képszerúsége hatásosabb a fogalmiságánál, szuggesztív drámaisága láttató metaforákban, oximoronokban bomlik ki. S még különféle rímeltetésekkel is megtámogatja a költemény hangzásvilágát. Későbbi verseiben azonban képei – melyek szerintem soha nem szimbólumok – elhalványulnak, s gondolatiságuk lép előtérbe.

Pilinszky minden remekművet, különösen a vallásosakat, parafrázisnak érzett. Ez is a bibliai apokalipszis parafrázisaként kezdődik, de többször is markánsan földi, hétköznapi, nosztalgikus, panaszos szólamokra vált át. Mintha nehéz lenne tudomásul venni az öregséget, a véget, az elmúlást. A költőnek mondhatni

ez még korai verse, s mintha ekkor még nem lenne olyan biztos abban, hogy a művészet és a segítőtársául magasztosult halál volna az igazi megoldás, amely átvezet bennünket a keserves és tragikusan véges anyagi létből egy végtelen, nyugodt és boldog szellemiségbe. A csúcspont ez:

*Látja Isten, hogy állok a napon.
Látja árnyam kövön és kerítésen.
Lélegzet nélkül látja állani
árnyékomat a levegőtlen présben.*

*Akkorra én már mint a kő vagyok;
halott redő, ezer rovátka rajza,
egy jó tenyérnyi törmelék
akkorra már a teremtmények arca.*

Így kapja vissza a kozmosz azt a maréknyi port, amennyi egy emberi test vázához kell, s így szabadul fel a lélek a tiszta szellemiség számára. A „visszarepülés” voltaképpen „emelkedő zuhanás” lesz, az „egyre szabadabb lény” „nyílegyenes labirintusban” találja magát, s a földi horizontalitás égi vertikálitássá válik. (*Egyenes labirintus*) S akkor nyugodtan „kikönyökölhetünk a szeles csillagokra”. Itt még az emlékező és a teremtő képzelet egyaránt működik, későbbi verseiben azonban a fogalmiság mindinkább ellenáll a képzeletnek, s odavész a szemléletesség.

(*Krisztianizmus*) Pilinszky nem vallja magát par excellence keresztény költőnek, de szeretne azzá válni. Egy időben egész gondolkodására rányomta bélyegét a zsidóból katolizáló „halál-vágyó” szellemi társ, a fiatalon meghalt Simone Weil francia író, filozófus miszticizmusa. Weil filozófiai-esztétikai nézetei tagadatlanul hatottak a költőre, s gondolatviláguk feltűnően, olykor szó szerint hasonlított egymásra.

Radnóti Sándor esztéta írt szellemi kapcsolatukról hallatlanul mélyen elemző könyvet, a misztika kategóriájával a középpontban. Eszerint a halállal az ember megszabadul az időbeliség kö-

telékeitől. Az én és a másik, az én és az Isten megtalálja egymást, sőt egyesülve azonossá válik. A világot szabályozó gondviselés az emberi személyiség tökéletesedéséhez ad példát. Külön érdekesége Radnóti Sándor fejtegetéseinek, hogy a misztikumot és a lírát szinte édestestvérekként kapcsolja össze. S ez kulcs lehet Pilinszky költészetének elemzéséhez. Például katolikus költő-e Pilinszky, vagy istenkereső lírikus, vagy valami egészen más. Az Isten megvallásának vagy tagadásának ambivalenciája abban oldódik fel, hogy az extatikus élmények közvetlen tanúsága szerint a misztikus számára Isten jelen van a világban, és a Vele való egyesülés a földi világ fájdalmainak nemcsak tudomásulvételét, hanem folyamatos vállalását, elszenvetését követeli meg. A kitüntetett időszakok a gyermekkor és a haldoklás, a közbülső élet nem más, mint agónia. Ennek pedig csak a szeretet, a szeretetszolgálat, a „mozdulatlan elkötelezettség” lehet az igazi ellenszere. Az immanencia és a transzcendencia dilemmájára csak a transzcendens válasz megfelelő, mégpedig a túlvilág. Az emberi időszámítás végpontja a halál, de ez átlépés a végtelen időtlenségbe. A halál tárgyá, egy marék porrá változtatja az embert, de a mindenséggel való összeolvadást ígéri. A keresztény misztika eme egymásra találáshoz a kontempláció, a hallgatás, a forma öröme kerülőútjain vezethet el.

Pilinszky a világ képtelenségeit vállaló Dosztojevszkijhez, Kafkához emelte Weilt, aki őszintén szellemével, egész lényével felkészülten érzékeli, hová jutott a világ, s hitelesen ír a huszadik századi léthelyzetről. Tőle kap megerősítést arra a sajátos alapvetelésre is, hogy a művészet valójában mozdulatlan, vertikális elkötelezettség, mozdulatlan dráma. Háty Jánosnak ezzel szemben az a szigorú, de találó megjegyzése, hogy Pilinszky „vertikális”, mozdulatlan drámái (pl. éppen a KZ) az alkotás-lélektani tragédia megrendítő dokumentumai. A „mozdulatlan színház” komoly fejtörést okoz.

Weiltől idézi Pilinszky, hogy a hazát egyedül a görögök, a népdalok és az evangélium szenvedéstörténete módján, vagyis egyedül részvétellel szabad szeretni. Weil a tudományos gondolkodással szemben a legendát, a mitológiát, a folklórt favorizálta,

melyekben a szépség, jóság, alázat együttállását emelte ki. Hangsúlyozta, hogy az individualizmus, perszonalizmus csak lejtő lehet, lehúzza az embert a horizontális vegetálásba. Óva intett az epedve vágyott jövő amorális sivatagától, amely máris jövátetetlen konkrétumokkal van tele. Pilinszky felfogása ebben is hasonlít Weiléhez, amennyiben a személyiség szerepét ő is minimalizálni igyekszik költészetében, s esztétikája általában is a személytelenséget eszményíti. Így válik a csecsemő gügyögése igazi művészetté, s így vagyunk mindnyájan eredendően költők, s később már csak romolhatunk.

(*Bűn és büntudat*) Pilinszky a bűnt és büntudatot tartja az európai kultúra legnagyobb motiváló erejének. A „bűnbeesés” előtti időszak bölcsességét szerinte az értelmetlenség ideje követte, akaratumk, értelmünk, képzeletünk egyaránt bűnössé vált, a teremtés realitása a pusztá létezés irreálisává redukálódott, és ebből ered minden bajunk. „Nem válthat ki poklainkból semmi szenvedés.” (*Halak a hálóban*) Csak a művészet emlékeztet az ártatlan gyerekkornak a létet faggató monológjára, amikor tapasztalatok nélkül egyedül és utoljára vagyunk az univerzum gyerekei. „Gyerekkorunkban meg kellene halnunk, / tudásunk csúcán, alázatunk magasán, / de tovább élünk, foltozgatva és / töltozgatva a jövátetetlent.” (*Egy életen keresztül*)

A költő egész művészete lételméleti szférákban mozog, a katolikus és egyéb tételes egzisztencializmusoktól azonban szelíden elhatárolódik. Mint mondja, a művészet a maga metafizikus, szakrális, spirituális eszközeivel közvetítő a világmindenség és az ember között, s ezzel segíti – a „mélypont ünnepélyével” – kilábalni az embert az evilági nyomorúságból. Nyomatékosítja, hogy csak Jézus karolja fel gazdátlanúvá vált szeretetünket. Jézus győzte le halálával a halált. Pilinszky vallásossága a krisztusi ember-szeretet, a testvéri türelem és megosztozás hitvallása, amely segítheti az embert az eredeti önfeledtség állapotába visszatalálni. „Nekünk magunknak muszáj végül is / a présbe kényszerülnünk. Befejeznünk / a mondatot.” (*Címerem*) „A föld elárul. Magához ölel. / A többi kegyelem.” (*Magához ölel*)

Rámutat, hogy a Biblia az emberiség abszurd helyzeteiben nyeri el igazi jelentését. Amikor hadifogolyként nyugatra vitték, lassan minden más könyvet kidobált a vonatból, csak a Bibliát tartotta meg. Úgy érezte, hogy – híd nélkül is – mindnyájan zuhanunk! Szerinte a filozófusok mindent tudni akarnak, a megismerésig akarnak eljutni, az ő esztétikája viszont azt hirdeti, hogy igyekezzünk újra és újra semmit sem tudni, hanem mindent levetkezni, s „válogatás nélkül” hatni engedni magunkra a mindenséget, a kezdetet és a véget, a halált. A költő mégis ugyanannyit tudhat, mint a filozófus, csak fordítva áll a dologhoz, önmagát író művével mintegy megismétli a keletkezést. A kiüresedés, az unalom és a csend ugyanolyan fontos lehet a művészetben, mint a szenvedés, a halál. Úgy gondolta, hogy egy elrontott élet után visszafelé is megváltódhatunk. És depressziója, nyomasztó bűntudata, „gonosz féreg” önvádja, testi szenvedései közepette abban bízott, hogy meg fog halni, hiszen ez mindenkinek sikerül. „Jó lesz átlépnem a halál / fehérre meszelt küszöbét.” (*Marhabélyeg*) Testi fájdalmát kivédhetetlennek tartotta, lelkiekben viszont segítette őt a művészet, például Bach zenéje. Úgy érezte, hogy végül is Isten a tények mögötti valóság! S a költői szó valójában a beszédes csend!

Kivezető utakat keresett az emberiség szellemileg és művésziileg zavarba ejtő Bábeléből, amelyet egyszerre kétségbeejtőnek és reménytelinek vélt. Úgy gondolta, hogy a küszöbünkig kell engedni az univerzumot, ha legalább sejteni szeretnénk a lényegét. Többször is megismételte (ellenkező sorrendben is), hogy az ember először az univerzum, másodszor a föld, s harmadszor egy nemzet polgára. A költészetet sem tekintette utolsó szónak. Költőnek és katolikusnak, de nem katolikus költőnek vallotta magát. Sokat foglalkoztatta Jézus személye, de mint igaz hívő, eretneknek is tekintette magát. Jézus életének példája és sokakat megbotránkoztató „eretneksége” juttatta el addig a felismerésig, hogy a szeretet lehet a legnagyobb hatalom. Az istenélmény hétköznapiságát hirdette, amely egyenlőségjelet tesz hétköznapi és ünnepnapok közé. Ez a hétköznapi Isten szerinte talán nem is

más, mint maga a valóság. Nagy utat tett meg tehát az antropomorf istenképzettől és az ember „istenképiségétől” egy új szellemi lényegiség felé. „Mert van itt valamiféle szomjuság, / amit még senki meg nem itatott.” (*Meditáció*)

Mindezekhez csak azt fűzném még hozzá, amit Lukács evangélista Jézustól idézett, hogy „Isten országa nem itt van, vagy ott van, hanem tibennetek van” (Luk 17. 21). Ennek pedig (Schopenhauer szerint is) veleje a szeretet, amely megköveteli, hogy az emberek kíméljék egymást, a soha nem látott idegent is életük árán is segítsék, s e szeretet soha el nem tűnhet az életünkből! Csakhogy a világ mintha továbbra is épp az ellenkező irányba menne! Nemhogy az egyén, hanem az egész emberiség a tét.

Nem most veszem észre, csak most írom ide, hogy az evangéliumi és a tanatológiai esztétika mennyire összeölelkezik.

Ajánlott irodalom

Pilinszky János: *Összegyűjtött versei*. Századvég Kiadó, 2000 Könyvek, 1992.

Pilinszky János: *A mélypont ünnepélye 1–2*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984.

Pilinszky János: *Beszélgetések*. Magvető Kiadó, 2016.

Pilinszky János: *Önéletrajzaim*. Magvető Kiadó, 2021.

Pilinszky János: *Beszélgetések Sheryl Suttonnal*. Magvető Kiadó, 2020.

Radnóti Sándor: *A szenvedő misztikus (Misztika és líra összefüggése)*. Akadémiai Kiadó, 1981.

Hankovszky Tamás: *Pilinszky János evangéliumi esztétikája. Teremtő képzelet és metafizika*. Kairosz Kiadó, 2011.

Arisztotelész: *Lélektanfilozófiai írások*. Európa Könyvkiadó, 1988.

Seneca: *Erkölcsei levelek*. Európa Könyvkiadó, 1975.

Schopenhauer, Arthur: *A halálról*. Franklin Társulat, 1918.

Márai Sándor: *Napló, 1984–1989*. Helikon Kiadó, 1999.

ESSZÉ

Sántha Attila

Szavaink nyomában

Sántha Attila *Fehérlőfia, az Isten fia* című esszéje az októberi hónap legolvasottabb tartalma volt az Irodalmi Jelen online felületén. A rendhagyó téma szerzőjét ennek apropáján arra kértük fel, hogy a hét minden napjára írjon egy-egy székely szóhoz helytörténeti, nyelvészeti magyarázatot.

Elárdzsál

A klézsei (Bákó megye, Moldva, Románia) Duma-István András mesélte nekem: vagy húsz éve a szomszédjával, Kádár Lungu Mihállyal elindultak egy szekérrel le a Tyúkszerből (Klézse falurésze) a főúthoz, Klézse alsó felébe, hogy eladják a levágott tinónak (hároméves tehénnek) a húsát. András a szekérről rikojtotta, hogy *Ünőt vegyenek!* (az *ünő* lévén 'borjú'), s reklámozta, hogy milyen fiatal a húsa, Mihály pedig árult, és szedte a pénzt. Hazafelé valaki, aki már vásárolt, megállította őket, hogy még vegyen, de azért megjegyezte: „*Ne adjon az ünőből, hanem a tinóból, mert lefelé úgy elárgyalta (elárdzsalta), hogy éfiunak adta el.*” Mivel nem értettem az elárdzsalta/elárgyalta szót (mesélés közben dzs-s változatot ejtett, mikor magyarázta, akkor gy-st, mint a klézseiek általában), rákérdeztem, mit jelent, András szerint 'ködösít, ködbe veszít, elárnyalja az emberek előtt az igazságot, hogy azt ne lehessen látni, megbolondítja, összezavarja az embereket'. Szóval az elárgyal az elárnyal csángó megfelelője.

De nézzük csak, mit mond *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (TESz) az *árny* szóról, amelynek továbbképzése az *elárnyal*, *elárdzsál*: nyelvújítási elvonás az *árnyék*-ból, Kazinczy

Ferenc alkotása, mely irodalmi nyelvi szó maradt, de származékai (*árnyas, árnyal, árnyalat*) széles körben használatosak.

Mivel aligha lehetséges, hogy a moldvai csángók nyelvújítás utáni magyar szavakat használjanak (ráadásul úgy, hogy Duma-István András egyszerűen mesélt, olyan módon, hogy elengedte magát, erősen hadarósan, csángósan, dzs-sen /elárdzsal/, egyáltalán nem próbálta szavait irodalmivá formálni), el kell fogadnunk, hogy az *árny* szavunk és származékai már jóval Kazinczyék előtt léteztek.

Elárnyal, elárgyal, elárdzsal: nem nehéz észrevennünk, hogy ugyanaz a szabály érvényesül, mint a *monyoró, mogyoró, modzsoró* esetében is.

Betreng, petreng

Az udvarhelyszéki Kápolnásfaluban (másik nevén Kicsioláhfalu) hallottam a szót, de kiderült, hogy Székelyföldön sokfelé használják. „Mi a ház mellett az a betreng?” kérdezik, ha valami limlomot, netán egy ócska tragacsot látnak. Általában a hasznavehetetlen dolgok gyűjteményére, a kacatra mondják.

Sándor Öcsi nevű kézdivásárhelyi ismerősöm szerint, ha valakinek terhére válsz, akkor azt mondják neked, hogy „szedd a betrenged, és menj” (szedd a tragacsodat, és menj).

Ezt a szót eddig leírva sehol nem találtam, úgyhogy történelmi pillanat ez, barátaim: egy, eddig csupán a szóbeliségen belül élő szó áttöri a falat, hogy az írásbeliség része legye. Amúgy fogalmam nincs, honnan eredhet. Ha véletlenül idegen nyelvből való átvétel lenne, úgy megváltozott, hogy az anyja sem ismerne rá.

Felszarvaz, letörik a szarvát

Felszarvaz szavunk eredete balladai homályba vesz, Tánczos Vilmos azt írja róla, hogy „kissé mesterkéltnek tűnik az a magya-

rázat, miszerint a hűtlen asszony ellenkező értelemben mintegy hőssé, erőssé teszi a férjét, tehát a szólások gúnyos árnyalatúak. Egy másik – túlságosan is kézenfekvő – magyarázat az lehetne, hogy a szarvakat viselő férfjek hasonlóak a buta és türelmes állatokhoz”.

Szerencsére a többi nyelvekben is a megcsalt férjet a szarvval hozzák kapcsolatba (például román *încornorat*, angol *horned, to wear horns*), úgyhogy azt sejthetjük, valamilyen ősi ismeretet tükröző szóra bukkantunk.

Nos, a 766 és 801 között született, *Tongdian* nevű kínai enciklopédia írja Yada országaról, azaz a Baktriában (Észak-Afganisztán) és környékén élő heftalitákról a következőket: „A fiútestvérek együtt veszik feleségül a nőt. Ha a férjnek nincsenek testvérei, a feleség egyszarvú sapkát visel; ha vannak testvérei, akkor szarvakat ad hozzá számuk szerint.”

Amikor tehát egy heftalita nő egy férfit felszarvazott, akkor befogadta őt a férjei közé, ennek jelzésére pedig feltett egy szarvat a saját fejére. E többférjűséget nemzetközi szóval poliandriának nevezik, és a heftalitákon kívül csak egy-két jelentéktelen csoportra volt jellemző az idők folyamán.

No de van egy másik magyar mondás is, a *letörik a szarvát* (és ennek párhuzamaival nem találkoztam más nyelvekben). Aki vel ezt művelik, annak visszaszorítják a nagyravágyó törekvéseit, megszegyenítik elbizakodottságában, képletesen kasztrálják. Ez arra mehet vissza, hogy amikor a családfőnő letörte az egyik férjét jelképező szarvat, akkor az mehetett a szeme világába a szégyenével.

A heftalita, azaz fehér hun nép amúgy alaposan gyanúsítható a hétmagyarral való szoros rokonsággal, sőt azonossággal. A gondolat nem új, az indiai perzsa (párszi) J.J. Modi már a 20. század elején a heftalitákon hét törzset ért, O. Maenchen-Helfen szerint lehetséges, a név *heptal* részében az iráni *hapta* 'hét' bújik meg, Makkay János és Aradi Éva szerint a magyar hét szavunk őse van jelen a heftalita névben. Eszerint lehetséges, hogy a felszarvazásban egy ősi magyar szokást tisztelhetünk...

Hingyol, vingyol, vinyárol

Székelyudvarhelyen mutattam be a *Bühnagy székely szótáramat*, ott kérdezte meg a Nyikómentéről származó Barabás Ferenc, hogy ismerem-e a *hingyol* szót, jelentése 'összehurbol, rendetlenít, összevissza hány-vet, az ágyat a gyermek össze-vissza mássza'. Bevallottam férfiasan, hogy nem, majd utánanéztem. Jánosfalvi Sándor István (1804–1879) unitárius pap gyűjtésében is szerepelt, de eddig valahogy nem találkoztam vele előben.

Később a székelyudvarhelyi Bálint Tamás is elmondta, a *hingyol* náluk mindennapos használatban van, eszébe sem jutott, hogy máshol nem ismerik. Ezek után rákérdeztem édesanyámra, a székely nyelvhasználat koronázatlan királynőjére is. Igen, Felsőcsernátonban is használták, a megvetett ágyat lehet esszehingyolni. Szemére hánytam, hogy nekem mért nem mondta, aszongya, fiam, az én fejem sem káptalan (pedig az volt).

Bakk-Dávid László szerint a gyermekek az ágyat Nyújtódon nem hingyolják, hanem vingyolják.

(Hohó, milyen érdekes h ~v hangváltakozás! A románban a magyar eredetű szavak átvételénél figyelhetünk meg hasonlót, a *hitlen*ből egyaránt lesz *hiclean* és *viclean*. Vagy a váltakozás nem is a románra, hanem a magyarra jellemző?)

Az erdővidéki Benedek Huszár János egy újabb v-s formával jött: „ne vinyárold essze az ágyat, te gyermek! De használatos arra is, amikor a mozgékony kisgyerek a pihenni vágyó felnőttre mászik, rajta játszik: ne vinyárolj annyit rajtam!” Fejezzük hát be ezen írást, mielőtt mi is összevinyárolódnánk!

Képszemélyből mond

A könyvbemutatókon többet tanulok, mint a közönség tőlem. A csíki előadásom után írt le valaki egy titokzatos mondatot, fordítás nélkül: „képszemélyből mond”. Rákérdeztem ismerőseimre, a helyi Ferencz Angéla szerint a jelentése 'képmutató módon'.

Málnási Levente szerint a kétszínűségre vonatkozik: egyet gondol, mást mond, vagy esetleg udvariasságból mond valamit, de nincs valódi érzés mögötte. Ő is használta kb. olyan tíz évvel ezelőttig, aztán kikopott az aktív szókincséből.

A gyergyai Ambrus Ágnes szerint régen is, ma is használják *képszemélyből beszél* formában, az álságos, színlelő, kétszínű emberre mondják.

A gyergyóújfalusi Simon Márta szerint azokra mondják, akik nem a szívük szerint cselekednek, beszélnek, hanem álarcot viselnek, mert valamiért azt várják el tőlük az adott helyzetben.

Bajna György gyergyószéki író a következő formában használta: „A kolozsvári egyetemen ugyanis egyik tanára nemcsak kétségbe vonta létezésüket, hanem lévén az erősebb, még *képszemélyből* se méltányolta diákja igyekezetét.”

Tudjuk, hogy a *képmutató* szót régen a színészekre használták, akik egy maszkot viseltek játék közben. A *képszemély* tehát a színészt jelenti.

Ha netán valaki úgy gondolná, hogy a személy szavunk valami nyelvújítási találmány lenne, s emiatt a *képszemély* is csak új fejlemény lehet, álljon itt egy részlet Káldi György 1631-ben megjelent, *Az Vasarnapokra-valo predikatzioniak első része* című könyvéből: „Isten nem Személy válogatós, hanem annak adgya a jutalmat és dichóséget, a’ki jól chelekeszik, tehát nem néz a Személynek méltóságára, hanem a Chelekedetnek mi voltára.”

Pecánka, pecsánka, pecenkó, pecenek

Az egyik gyergyóalfalusi, pontosabban borzonti híres zenésztől (mintha olyan sokan lennének – de nem arról van szó, akire gondolnak, hanem a testvéréről) hallottam a *pecánka* szót, ami fiatal leánykát jelent. Laczkó Vass Róbert szerint Gyergyóremetén is így mondják. A szentegyházi (nagyoláhfalusi) Márton Attila és a csíkszentdomokosi Mihály József egy rigmust is tudnak vele: „*Leánka, pecsánka, kell-e béka megrántva?*” A gyergyószéki

Parászka Boróka a mondókát így ismeri: „*Ficánka, pecánka, kell-e béka megrántva?*” vagy „*ne ficereregi, pecánka.*” Borbáth Anna szerint a Sóvidéken petyánkának mondják. A csiki Málnási Levente szerint „kicsi pecenkó”-ként is szólítják a suhanc leánykát.

Most pedig nézzük a *pecenek* szót, amelyet a *Bühnagyszékely szótárban* így írtam le:

„**pecenek (pecenek)** 1. rövid, zömök szeg, például bakancsszeg, jancsiszeg 2. zömök, erős kicsigyermek, akinek máris ember- (azaz nem gyermek) formája van (MTsz: peceneg), Barabás Imre (pecenek, Torja).

pecenekszeg rövid, zömök szeg, például bakancsszeg, jancsiszeg Jahnel Ludwig (Ozsdola).

Egyedül az 1901-ben kiadott MTsz-ben szerepel, ennek ellenére a Felsőcsernátonból, Ikafalváról és Futásfalváról Kézdivásárhelyre beköltözött szomszédaink (akik egyben rokonaink) vígan használják ma is mindkét jelentésben, mint ahogy Kézdiszék többi részének lakói is.”

Ha a *pecánka, pecsánka, pecenkó* fiatal, suhanc lányt jelent, a *pecenek* pedig suhanc fiút, akkor kapcsolatnak kell lennie a két szó között. Igaz, a földrajzi elterjedésük még véletlenül sem találkozik: a női változatot Csík-, Udvarhely- és Gyergyószéken használják, a férfit Kézdiszéken.

Ami az eredetüket illeti, azt kell mondanom, kapcsolatban állnak az orosz, ruszin, ukrán *пацán*, lengyel *pacán* 'fiatal fiú suhanc' szavakkal. Az oroszban például ilyen változatai vannak a *пацán*-nak: *пацаненок* (pacanjónok) 'suhanc fiú', *пацанка* (pacánka) 'suhanc, tinédzser lány' (forrás: <https://ru.wiktionary.org>). Az orosz *pacanjónok*-ból jött a székely *pecenek*, a *pacánka*-ból a *pecánka*.

Klocárkodik, kócárkodik

A brassói Orbán János Dénes mondja, hogy édesanyja, Orbán Margit azzal korholta, hogy „Mit klocárkodsz, te gyermek?”,

ha olyan helyen matatott, kutatott, keresgélt, ahol nincs keresnivalója. A hétfalusi Kovács Lehel István szerint a szó jelentése 'hülyéskedik', és a német *Klotz*-ból ('faragatlan ember') jön. A szintén brassai Moldován Gizella *kócárkodik* alakban használja 'huncutkodik, rosszaskodik' értelemben. Jakabházi Réka germanista azt gyanítja, hogy a *klotzen* igéből származik, aminek a jelentése: 1. erőlködik. 2. szemtelenül/faragatlanul viselkedik.

Érdemes megemlítenünk a szó egy másik lehetséges etimológiáját is. Fábián Olga egy meglepő megoldással állt elő: a francia *clochard* szóból is eredhet ('csavargó, hajléktalan'). Aki „clocharkodik”, az hajléktalanként keres, átkutat mindent élelem, ruha, használható tárgyak után, mondja. Hogy ez az ötlet nem elvetendő, mutatja, hogy a magyar nyelvben igenis él a *klosár* 'csöves' szó, Gerlovics Dánielnek a *Szabadkai-magyar kifejezések szótárában* is megtalálható, mi több, a szlengben mindenfelé előfordul. Tótfalusi István így ír róla: „clochard [klosár] * hajléktalan csavargó, aki elvből nem hajlandó dolgozni. fr. 'koldus', tkp. 'sántikáló' → *clocher* 'sántít' → lat gyak *claudicare* 'sántikál' → *claudere* biceg → *claudus* 'sánta'”.

A szó eredetével kapcsolatban maradunk továbbra is termékeny (vagy terméketlen) bizonytalanságban.

DEBÜT

FERENCZ-NAGY ZOLTÁN

És akkor az ősz kikel a képernyőből

*Valami jó csak lesz a tévéből,
átszivárog az őszi latyak,
a borsózásból ködszíták
és vasak helyett rostos anyag*

*nyújtózik az ég felé,
rezgést szórnak a vak bogok,
lekopik a fényezés,
ágak törnek akkor
a házakból fölfelé,
templomszagú, őszi ágak.*

Előszó egy őszi völgyhöz

*Lassan kúszik a köd,
felmegy a bérc tetejére.*

*Mi lesz itt a völgyben?
Kiürül a sok falomb,
tér nő a bő tölgyre,
bémollban bongó kolomp
minden egyes fa itt,
száraz törzs, hús fasírt,
bágyadt légkupolák.*

Özveggy

*Az özveggybe őszvágy vegyült,
múlni akart a fákkal,
összeaszni,
ő egy szilvamag az avar alatt,
igen, ezt akarja elmondani
a novemberi barnában,
pici szilvamag-hangján
a vastag avar alatt,
csak úgy magának.*

Égetés

*Alkonyba lankad a zsongás,
Ciripelni kezd a cserjés,
előbújnak a lények,
a patakon túl
tábortüzek égnek,
pitypang sercen
fűzfanyárson,
a réti tűznek
füstje bársony;*

*összeolvad,
egybeég,
a sok tűz immár nagyvad,
égi vadászok dobbal, nyíllal
halálra üzik,*

*áldozati könnyek hullanak,
patakra akad a tűz,*

*torkában sós áhítat;
valahol a felhők s a füst között
kell lennie egy vonalnak,
ahol végképp nem tudni, mi micsoda.*

FERENCZ-NAGY ZOLTÁN 2001-ben látta meg a brassói novemberi ködöt. Másodéves bölcsészhallgató a kolozsvári BBTE-n, s a szíve szakad meg Brassóért, a népi muzsikáért s a hegyekért. Publikált már az Előretolt Helyőrségben és a Székelyföldben. Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia pályakezdő ösztöndíjas hallgatója.

NAGY TÍMEA

Caeruleum

*Megszűrjük egymáson
az esti szürkületet –
szemedben a szemem
láthatatlan tinta.
Megszűrjük egymást
az esti szürkületben –
csak a kék ég köztünk,
lehalkult kanóc.*

Griseo

*Üvegsípon játszik a szél,
átlátszó kendőre terített
kavicsgyűjtemény az ősz.
Ha közel hajolsz, láthatod,
a szövetben izzás és szilánk a fagy –
az avar alattunk konszonáns.*

*Hátranézek, mintha követne valaki,
de csak száraz levelek
zizegnek mögöttem
a kőborítású úton,
mint lábatlan cipők.
Akkora a földre hullásuk
közti intervallum,
mint szívdobogásod ritmusa,
amikor magadhoz vonsz.*

*Üvegsípon játszik a szél,
csak én felejtettem el a dallamot,
hiába mondták, úgy játssz,
ne csak a hangszerből jöjjön a hang.
Nytott tenyeremben az ősz
ajánló- vagy adóslevél?
Ha fölém hajolsz, láthatod,
szöveeimben hiányod,
mezsgye a festett és még
megfestetlen között.*

*Mint aki lelassítva hallgatja a madárdalt,
rímeket keresek az életvonalak végén.
Minden szárnyban van egy kis árny,
csak a hangfekvéstől függ,
hogy mi szűri meg a fényt:
üveghegy, ablak vagy pohár.*

*Az ősz is így van otthon a napban:
ha nem vagy velem,
minden kopogásra felkapom a fejem.
De ha fordul a zárban a kulcs,
mezítláb futok eléd,
és a nyitott ajtón keresztül
úgy ömlik végig árnyad rajtam,
mint erdei ösvényen a nyár.*

Album

*Álmomban fehérek csak a virágok,
a ruhám vagy, a ruhámon a hó,
érként futsz végig bőröm alatt,
vérkeringésünk égre feszített konstelláció,
madárfogó, függönyháló,
mágneses észak,
érintéseink pólusvonalas vetületek,
gyémánt és kosz,
kiszakadás és hazaérkezés,
a ruhám vagy, fehérvirágos, holdpettyes,
csak a bordakosaram tart meg,
saját magam foglya vagyok.*

NAGY TÍMEA 1985-ben született Békéscsabán. Középiskolai tanulmányait a Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziumában végezte, előadó-művészeti blockflöte diplomáit a barcelonai Escola Superior de Música de Catalunya, majd a genfi Haute Ecole de Musique intézményekben szerezte. 2021 januárja óta vesz részt Lackfi János kreatívíráskurzusán, 2021 nyara óta pedig Ijjas Tamás mentoráltja. Egy verse a Polikróm folyóirat 2018/1. számában, egy novellája pedig a Venore Irodalmi Társaság blogján jelent meg 2021 augusztusában. Jelenleg Genfben él.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Levél (vers)
- 4 **Szil Ágnes:** A szív fölé, a logó alá (próza)
- 8 **Kürti László:** láng és súly; fantomfájdalom; farsang után (versek)
- 10 **Nádasi Krisztina:** Akkor kell, amikor kifújod a levegőt (próza)
- 29 **Mirtse Zsuzsa:** Rozsdás triptichon (prózavers)
- 33 **Ladányi-Turóczy Csilla:** Hogyan mentem férjhez? (próza)
- 41 **Papp Vera:** Tejfelete; Várható élettartam; Tisztítóút; 3:15; '84; Növekedési fázis; Örök élet; Normakövetés; Egy Moira; Natures mortes; Sixtus-kápolna; Homo Harlow (versek)
- 45 **Simonyi Zita:** 99 férfi – Asztrik (próza)
- 50 **Simon Adri:** A könnyűvé vált kereszt (vers)
- 51 **Ross Károly:** Ívek (próza)
- 56 **Kovács Újszász Péter:** Mint fjordok közé a tenger; Holt-Tisza-idill; Acélpengé kopoltyúk fölött (versek)
- 58 **Nagy Zopán:** Átjárások / Képzőművészeti módosulások... (próza)
- 62 **Sárfi N. Adrienn:** Gebasz (próza)
- 70 **Demeter Arnold:** Fészekről tollhullásig; Záporjárat; Télhozó; Ködsuhanás; Felkelés (versek)
- 73 Modern skót költészet 3. – **Tom Leonard** versei **Turczai István** fordításában
- 77 **Laura Sintija Černiauskaitė:** Lélegzet a márványon (regényrészlet) – **Laczházi Aranka** fordítása
- 82 **Bene Zoltán:** Van ilyen; Vakcsapda (tárca)
- 86 **Laik Eszter:** A falevélfújó nélkülözhetetlensége (tárca)
- 89 **Lajtos Nóra:** A gyönyör domborműve (Varga Melinda: Kifordított ég)
- 93 **Bittner Mónika:** Bocsánat, Ön nem létezik (Miha Mazzini: Kitörölve)
- 96 **Arday Géza:** A családi panoptikum legújabb darabja (Sárközi Mátyás: Margit)
- 100 **Pusztai Ilona:** Mondhatta volna szebben, kis lovag (Alexis Michalik: Edmond. Edmond Rostand: Cyrano de Bergerac)
- 104 **Baráth Tibor:** Emberi torzók maszk alatt (Jenei Gyula – Verebes György: Légszomj)
- 107 **Lakatos-Fleisz Katalin:** Táj olvasószemüveggel (Tompá Andrea: Haza)
- 112 **Rimóczi László:** Életképtelen életek és szocioszilánkok (Herczeg Szonja: Képzletbeli ház)
- 116 **Muth Ágota Gizella:** Szalonok, zongorák, névjegyek (Frank Tibor: Szalonvilág. A polgári érintkezés modernizálódása a 19. században)
- 120 **Csibra István:** Pilinszky János „tanatológiai esztétikája” (esszé)
- 137 **Sántha Attila:** Szavaink nyomában (esszé)
- 144 Debüt – **Ferencz-Nagy Zoltán** versei
- 146 **Nagy Tímea** versei

● Böszörményi Zoltán

Levél

● Kürti László

fantomfájdalom

● Mirtse Zsuzsa

Rozsdás triptichon

● Papp Vera

Tejfelete

● Simon Adri

A könnyűvé vált kereszt

● Kovács Újszászy Péter

Mint fjordok közé a tenger

● Sárfi N. Adrienn

Gebasz

● Szil Ágnes:

A szív fölé, a logó alá

● Nádasi Krisztina

Akkor kell, amikor kifújod a levegőt

● Ladányi-Turóczy Csilla

Hogyan mentem férjhez?

● Zimonyi Zita

99 férfi – Asztrik

● Ross Károly

Ívek

● Nagy Zopán

Átjárások / Képzőművészeti módosulások...

● Demeter Arnold

Fészekről tollhullásig

Modern skót költészet 3. – **Tom Leonard** versei

Turczi István fordításában

Laura Sintija Černiauskaitė: Lélegzet a márványon (regényrészlet) –

Laczházi Aranka fordítása

ESSZÉ

Csibra István: Pilinszky János „tanatológiai esztétikája”

Sántha Attila: Szavaink nyomában

500 FORINT 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap